

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ

Η ΠΡΟΩΡΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΚΑΙ Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΛΑΔΑ ΕΛΕΝΗ

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:
Σπυριδάκης Μάνος, Επίκουρος καθηγητής, Επιβλέπων
Γαζή Φωτεινή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Κατσής Αθανάσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής

ΚΟΡΙΝΘΟΣ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2012

Copyright © Λαδά Ελένη, 2012.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κατάλογος Πινάκων.....σελ. 6
Κατάλογος Συντομογραφιώνσελ.6
Περίληψη.....σελ. 7
Abstract.σελ. 8
Εισαγωγή.....σελ. 9

ΜΕΡΟΣ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

1.1 Ορισμοί για την έννοια της σχολικής διαρροής.....σελ. 12
1.2 Παράγοντες που προωθούν τη σχολική διαρροή.....σελ. 15
1.3 Θεωρητικές προσεγγίσεις της σχολικής αποτυχίας.....σελ. 19
1.4 Εκπαιδευτικός αποκλεισμός.....σελ. 22
1.5 Επιπτώσεις σχολικής διαρροήςσελ. 24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ ΣΕ ΕΥΡΩΠΗ & ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Η σχολική διαρροή στην Ευρώπη.....σελ. 27
2.2 Στρατηγικές που αναπτύχθηκαν σε εθνικό επίπεδο για την καταπολέμηση της σχολικής διαρροής.....σελ. 34
2.3 Η σχολική διαρροή στην Ελλάδα.....σελ. 36
2.4 Οικονομική κρίση & Σχολική διαρροή.....σελ. 42
2.5 Μέτρα πρόληψης της σχολικής διαρροής στην Ελλάδα.....σελ. 44

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ:
ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ**

- 3.1 Αρχές και στόχοι της Δια Βίου Μάθησης.....σελ. 46
- 3.2 Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδασελ. 48

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ**

- 4.1 Το πρόγραμμα σπουδών των ΣΔΕ.....σελ. 50
- 4.2 Βασικές αρχές και χαρακτηριστικά των ΣΔΕ.....σελ. 51
- 4.3 Ο θεσμός της Εσπερινής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.....σελ. 52

**ΜΕΡΟΣ Β: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ**

- 5.1 Αφετηρία και γενικός σκοπός έρευνας.....σελ. 55
- 5.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....σελ. 57
- 5.3 Μεθοδολογικό πλαίσιο έρευνας και επιλογή μεθοδολογίας.....σελ. 57
- 5.4 Η δομή του ερωτηματολογίου της συνέντευξης.....σελ. 59

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

- 6.1 Προετοιμασία των συνεντεύξεων.....σελ. 61
- 6.2 Διεξαγωγή των συνεντεύξεων.....σελ. 62
- 6.3 Περιορισμοί της έρευνας και αξιοπιστία των δεδομένων.....σελ. 63

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1 Επεξεργασία δεδομένων.....σελ.	65
7.2 Ευρήματα για τους εκπαιδευόμενους.....σελ.	66
7.2.1 Προφίλ συνεντευξιζόμενων.....σελ.	66
7.2.2 Ερευνητικό ερώτημα 1.....σελ.	66
7.2.3 Ερευνητικό ερώτημα 2.....σελ.	72
7.2.4 Ερευνητικό ερώτημα 3.....σελ.	76
7.3 Η άποψη των καθηγητών.....σελ.	80

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

8.1 Συμπεράσματα- Προτάσεις.....σελ.	83
Βιβλιογραφία.....σελ.	87

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Ποσοστά πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης στην Ευρώπη (2004-2007)

Πίνακας 2. Ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση 15-24 ετών(2004-2007)

Πίνακας 3. Ποσοστά ατόμων που εγκατέλειψαν νωρίς το σχολείο - έχουν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο(2004-2007)

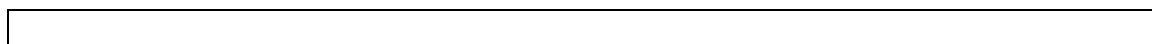
Πίνακας 4. Ποσοστά ατόμων που έχουν ολοκληρώσει το Λύκειο(2004-2007)

Πίνακας 5. Ποσοστά ατόμων που εγκατέλειψαν νωρίς το σχολείο - έχουν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο (2009-2010)

Πίνακας 6. Α/θμια - Ποσοστά μαθητών Δημοτικού που διέκοψαν τη φοίτησή τους αδικαιολόγητα(2008-2009)

Πίνακας 7. Β/θμια – Ποσοστά μαθητών Γυμνασίου που διέκοψαν τη φοίτηση για οποιοδήποτε λόγο

Πίνακας 8. Β/θμια - Ποσοστά μαθητών Ενιαίων Λυκείων που διέκοψαν τη φοίτηση για οποιοδήποτε λόγο

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΣΔΕ: Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΛ.ΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

EUROSTAT: European Statistics

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι απαιτήσεις της εποχής καθιστούν αναγκαία την απόκτηση βασικών δεξιοτήτων και εργαλείων, ώστε να μπορέσει το άτομο να ανταποκριθεί στις ανταγωνιστικές τάσεις της αγοράς εργασίας. Παρόλα αυτά, πολλά παιδιά εγκαταλείπουν το σχολείο πριν την ολοκλήρωση της τυπικής εκπαίδευσης. Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθούν τα αίτια της πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης αλλά και η επίδραση αυτής, στη ζωή των ατόμων που διαρρέουν από το σχολικό περιβάλλον. Η έρευνα έγινε μέσα από συνεντεύξεις ατόμων που έχουν εγκαταλείψει την τυπική εκπαίδευση και έχουν επιστρέψει στις σχολικές δομές των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας και Εσπερινού Σχολείου, ώστε να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους. Περιγράφεται η εμπειρία τους κατά τη διάρκεια της φοίτησης και τι αποκόμισαν από την επιλογή αυτή. Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται είναι η ποιοτική μέθοδος έρευνας. Η ποιοτική προσέγγιση στην έρευνα στοχεύει στην διερεύνηση και κατανόηση σε βάθος των κοινωνικών φαινομένων. Η πρόωρη σχολική εγκατάλειψη έχει αντίκτυπο στον επαγγελματικό τομέα, καθώς το άτομο δυσκολεύεται να εισέλθει στην αγορά εργασίας χωρίς τα βασικά και απαραίτητα προσόντα και δεξιότητες, αλλά και στον κοινωνικό τομέα καθώς δημιουργούνται αισθήματα κατωτερότητας κάτι που οδηγεί το άτομο στον κοινωνικό αποκλεισμό. Τα μεγαλύτερα ποσοστά μαθητικής διαρροής εμφανίζονται σε περιοχές με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο. Τα ΣΔΕ και το Εσπερινό Σχολείο αποτελούν δυο μονάδες μείωσης και καταπολέμησης των προβλημάτων αυτών, καθώς και χώρο ελεύθερης έκφρασης και δημιουργικότητας, όπως μαρτυρούν οι συνεντεύξεις. Τέλος, καταγράφονται όλα τα συμπεράσματα της έρευνας και προτείνονται λύσεις και πολιτικές για την αντιμετώπιση της πρόωρης μαθητικής διαρροής.

Λέξεις κλειδιά: Μαθητική διαρροή, ΣΔΕ, κοινωνικός αποκλεισμός.

ABSTRACT

The current demands necessitate the acquisition of basic skills and tools in order to enable the individual to respond to the competitive labor market trends. However, many children leave school before the completion of formal education. The purpose of this research is to investigate the causes of early school leaving and the effect on the lives of people who drop out of the school environment. The survey was conducted through interviews with people who have left the formal education and have returned to school structures of Second Chance Schools and Evening School to complete their studies. Described their experience during their studies and what they learned from this choice. The methodological approach is a qualitative research method. Early school leaving has an impact on the business sector as the person has difficulty in entering the labor market without the basic and necessary qualifications and skills, but also in the social sector that feelings of inferiority are created which leads the individual to social exclusion. The largest dropout rates occur in areas with low socioeconomic backgrounds. Second Chance Schools and the Evening School are two units to reduce and control these problems, as well as free expression and creativity, as evidenced by interviews. Finally, all the findings of the investigation are recorded and solutions and policies are proposed in order to cope with the early dropout.

Key Words: Drop out, SCS, Social Exclusion.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σχολική διαρροή είναι ένα φαινόμενο παγκόσμιο. Πολλά νέα άτομα δεν ολοκληρώνουν την υποχρεωτική φοίτηση στο σχολείο. Το φαινόμενο αυτό συνδέεται με πολλές αρνητικές επιπτώσεις τόσο για τα άτομα αυτά όσο και για την ευρύτερη κοινωνία (ανεργία, νεανική εγκληματικότητα, υποπολιτισμός). Το πρόβλημα λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις στη σημερινή κοινωνία της πληροφορίας, στην οποία η δια βίου εκπαίδευση θεωρείται δεδομένη και απαραίτητη. Επηρεάζεται από μια σωρεία κοινωνικών και εκπαιδευτικών παραγόντων. Τόσο τα αίτια εμφάνισης αυτού του φαινομένου, όσο και οι επιπτώσεις τους θα πρέπει να αναζητηθούν σε διάφορα επίπεδα. Σύμφωνα με έρευνες και μελέτες, η οικογένεια είναι από τους βασικότερους παράγοντες, καθώς παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εγκαταλείψουν το σχολείο παιδιά, που προέρχονται από οικογένειες με προβλήματα συγκρότησης ή έλλειψης ισχυρών δεσμών (παιδιά χωρισμένων γονέων, πολυμελούς ή ανάδοχης οικογένειας), χαμηλού κοινωνικοοικονομικού και μορφωτικού επιπέδου. Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με τη φτώχεια, την ανάγκη για εργασία και την ελλιπή σχολική προετοιμασία, ωθούν τους μαθητές στην πρόωρη εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Οι συνέπειες που επιφέρει η πρόωρη σχολική εγκατάλειψη αφορούν το ίδιο το άτομο και κατ' επέκταση την κοινωνία στην οποία ζει. Τα άτομα αυτά δεν μπορούν να ενταχθούν στην αγορά εργασίας, γιατί δεν διαθέτουν τα τυπικά επαγγελματικά προσόντα. Χωρίς δεξιότητες δεν μπορούν να συμμετάσχουν στην κοινωνία της γνώσης, να μεταβούν ομαλά στην απασχόληση και αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι οικονομικές συνέπειες της εγκατάλειψης οδηγούν και σε κοινωνικές συνέπειες. Η μη εύρεση εργασίας και οι οικονομικές δυσκολίες εντείνουν το πρόβλημα της εγκληματικότητας και οδηγούν στην άνθιση του νεανικού εγκλήματος. Τα ίδια αυτά άτομα θα αποκλειστούν από την οικονομία και την κοινωνία, επειδή δεν θα έχουν αναπτύξει δεξιότητες που θα τους επιτρέπουν να συμβάλουν με παραγωγικό τρόπο στην οικονομία.

Σύμφωνα με έρευνα του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου οι γυναίκες πλήττονται περισσότερο. Και αυτό, διότι οι γυναίκες περιορίστηκαν στο σπίτι, αναλαμβάνοντας εξ' ολοκλήρου τη φροντίδα των παιδιών και τις εργασίες εκεί, με αποτέλεσμα να μην

ασχολούνται με καμία άλλη δραστηριότητα, πέρα από τη βοήθεια που πιθανόν να προσέφεραν στην επιχείρηση του συζύγου. Αποκλεισμένες από κάθε κοινωνική δραστηριότητα, η αίσθηση κατωτερότητας και ανασφάλειας είναι τα πιο σύνηθες συναισθήματα που φανερώνονται στις έρευνες που έχουν γίνει για την πρόωρη σχολική εγκατάλειψη.

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες για να καταστεί το σχολείο πιο αποτελεσματικό και ελκυστικό για τους μαθητές. Πιο συγκεκριμένα, η συγγραφή νέων βιβλίων, τα νέα αναλυτικά προγράμματα προσαρμοσμένα στις νέες κοινωνικές συνθήκες, η εισαγωγή στο σχολείο καινοτόμων δράσεων αποβλέπουν στη δημιουργία από τους μαθητές θετικών συναισθημάτων για το σχολείο και παρώθησης για μάθηση. Επιπλέον, η δια βίου μάθηση είναι ζωτικής σημασίας, όχι μόνο για την ανταγωνιστικότητα, την απασχολησιμότητα και την οικονομική ευμάρεια, αλλά και για την κοινωνική ένταξη, την ενεργό συμμετοχή του πολίτη και την προσωπική ολοκλήρωση των ατόμων που ζουν και εργάζονται σε μια οικονομία με βάση τη γνώση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, στα πλαίσια καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού ίδρυσε τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, τα οποία απευθύνονται σε ενήλικες που επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους και να ολοκληρώσουν την τυπική εκπαίδευση, ώστε να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Η τεχνολογία εξελίσσεται διαρκώς, με αποτέλεσμα να καθίσταται απαραίτητη όχι μόνο η ανάπτυξη των βασικών δεξιοτήτων αλλά και η επιμόρφωση και αναβάθμιση των ήδη κερτημένων. Το Εσπερινό Σχολείο επιτελεί τον ίδιο σκοπό με τη διαφορά, ότι η φοίτηση εκεί αφορά και άτομα μικρότερης ηλικίας. Μέσα από τις δράσεις αυτές, οι διαρρέοντες μαθητές έχουν τη δυνατότητα να τελειοποιήσουν τις σπουδές τους και να αποκτήσουν το απολυτήριο που θα τους χαρίσει καλύτερες προοπτικές εργασίας και κοινωνικής ανέλιξης.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω διαφαίνεται η ανάγκη διερεύνησης του θέματος εκ των έσω, καθώς σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης απειλούνται ευθέως θεμελιώδη δικαιώματα του παιδιού, όπως είναι το δικαίωμα στην υγεία, την εκπαίδευση, την ομαλή οικογενειακή ζωή. Το σχολείο μπορεί να αντιμετωπίσει μερικά από τα προβλήματα αυτά, γι' αυτό και υπάρχει ιδιαίτερη ανησυχία για το πρόβλημα της σχολικής διαρροής. Η έρευνα και τα αποτελέσματα αυτής, θα αναδείξουν το πρόβλημα και θα υποδείξουν τρόπους αντιμετώπισης του κοινωνικού αυτού φαινομένου.

Σκοπός λοιπόν, της παρούσας έρευνας είναι να καταδείξει τους παράγοντες που οδήγησαν τα άτομα να εγκαταλείψουν πρόωρα το σχολείο, καθώς και την επίδραση των αποτελεσμάτων, που είχε η πράξη αυτή, στη μετέπειτα ζωή τους. Το κράτος παρέχει τη δυνατότητα μιας δεύτερης ευκαιρίας, όπως είναι τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας(ΣΔΕ) ή το Εσπερινό Σχολείο, ώστε να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους. Θα διερευνηθούν, τα αποτελέσματα της φοίτησης στις σχολικές αυτές δομές, σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο καθώς και θα παρουσιαστεί μέσα από την έρευνα η συνολική εμπειρία των εκπαιδευομένων.

Η μέθοδος που επιλέχθηκε ήταν η ποιοτική έρευνα και οι πληροφορίες συλλέχθηκαν από συνεντεύξεις ατόμων, που είχαν φοιτήσει και αποφοιτήσει από το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας και το Εσπερινό Σχολείο, καθώς και από εκπαιδευτές, με μεγάλη εκπαιδευτική εμπειρία, οι οποίοι αποτέλεσαν ισχυρή πηγή έγκυρων πληροφοριών. Κατά τη διαδικασία της ημιδομημένης συνέντευξης έδωσαν απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα που διατυπώθηκαν από την ερευνήτρια, πράγμα που βοήθησε στη συλλογή των δεδομένων της έρευνας.

Η έρευνα χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο αποτελεί το θεωρητικό μέρος, το οποίο χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στους ορισμούς και στην έννοια της σχολικής διαρροής ως φαινόμενο. Δεν υπάρχει μια μόνο έννοια που να περιγράφει τη μαθητική διαρροή, γι' αυτό γίνεται μια παρουσίαση των ορισμών που έχουν καταγραφεί. Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στην κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα και την Ευρώπη, σχετικά με τα ποσοστά εγκατάλειψης του σχολείου, μέσα από παλαιότερες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί (ΕΛ.ΣΤΑΤ-EUROSTAT). Το τρίτο και τέταρτο κεφάλαιο πραγματεύονται τη σημασία της δια βίου μάθησης, τα χαρακτηριστικά των σχολικών αυτών δομών και το πόσο δραστικά μέσα αποτελούν τα ΣΔΕ και το Εσπερινό Σχολείο στην εξέλιξη και αναβάθμιση των δεξιοτήτων, ατόμων που εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο.

Το δεύτερο μέρος, το εμπειρικό κομμάτι, αφορά την έρευνα που πραγματοποιήθηκε και αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια, όπου περιγράφεται το μεθοδολογικό κομμάτι, η διαδικασία και τα αποτελέσματα της έρευνας. Τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα καθώς και προτάσεις αντιμετώπισης του προβλήματος.

ΜΕΡΟΣ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ

Αποτελεί κοινή διαπίστωση στο χώρο των κοινωνικών επιστημών ότι είναι σχεδόν αδύνατο να διατυπωθούν απόλυτοι και κοινά αποδεκτοί κοινωνιολογικοί ορισμοί, που να είναι σε θέση να περιγράψουν και να οριοθετήσουν έννοιες ή κοινωνικές καταστάσεις με τρόπο καθολικό. Έτσι και ο όρος «σχολική διαρροή» αποτελεί πρώτα απ' όλα έναν κοινωνιολογικό όρο και ως τέτοιος, βρίσκεται σε σχέση άμεσης εξάρτησης με το πώς μια συγκεκριμένη κοινωνία αντιλαμβάνεται και ρυθμίζει τα σχετικά με το εκπαιδευτικό της σύστημα ζητήματα σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Επηρεάζεται και καθορίζεται, όχι από το περιεχόμενο που αποδίδεται κάθε φορά στην έννοια της εκπαίδευσης και της πρόωρης εγκατάλειψης αυτής, αλλά και από τις πολιτικές που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται ανάλογα με τις επιδιώξεις και τις προσδοκίες που πλαισιώνουν το εκπαιδευτικό σύστημα.

Από τα παραπάνω προκύπτει ως δεδομένο ότι δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός και στατιστικά προσδιορισμένος ορισμός για τη σχολική διαρροή, όπως άλλωστε δεν υπάρχει συγκεκριμένη και κοινά αποδεκτή μέθοδος ή μοντέλο για την ακριβή μέτρησή της (Janosz M, Le Blanc M, Boulerice B, Richard E., 2000).

Στην εκπαιδευτική ορολογία, ως «**σχολική διαρροή**» ορίζεται η διακοπή της φοίτησης πριν την απόκτηση κάποιου επίσημου πιστοποιητικού γνώσεων. Εντούτοις, αυτός ο γενικόλογος ορισμός δεν φαίνεται να αποδίδει με επάρκεια όλες τις πτυχές του φαινομένου. Η σχολική διαρροή μπορεί να αποδοθεί με πλήθος διαφορετικών ορισμών που ποικίλουν ανάλογα με την ένταση του φαινομένου (μόνιμη ή προσωρινή διακοπή της φοίτησης), τη βαθμίδα της εκπαίδευσης στην οποία παρατηρείται το φαινόμενο (π.χ. κατώτερη, υποχρεωτική κ. λ. π), τη χρονική στιγμή αποχώρησης από το εκπαιδευτικό

σύστημα (π.χ στην αρχή ή στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς), τα αίτια της διαρροής (π. χ κοινωνικός αποκλεισμός, σχολική αποτυχία, κ. λ. π).

Σύμφωνα πάντως με τον επικρατέστερο και ευρύτερα διαδεδομένο ορισμό, η έννοια της σχολικής διαρροής αναφέρεται στην οριστική εγκατάλειψη του σχολείου πριν την ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής βαθμίδας που κατά κανόνα θεωρείται απαραίτητη για το μαθητή αλλά και την κοινωνία στο σύνολό της (Viadero D., 2001)

Κατά μια στενότερη έννοια, ως σχολική διαρροή ορίζεται η εγκατάλειψη του σχολείου πριν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Με δεδομένο ότι στην Ελλάδα η υποχρεωτική εκπαίδευση είναι 9ετούς διάρκειας, ξεκινά δηλαδή στην Α΄ τάξη του Δημοτικού και ολοκληρώνεται με την αποφοίτηση από την Γ΄ Γυμνασίου (Σύνταγμα της Ελλάδας, 1975, Άρθρο 16, παρ. 3), στον παραπάνω ορισμό εντάσσονται όσοι εγκατέλειψαν το σχολείο πριν την απόκτηση του απολυτηρίου Γυμνασίου.

Πολλοί ερευνητές εκτιμούν ωστόσο ότι οι παραπάνω ορισμοί δεν είναι πλήρεις, αντιτείνοντας ότι οποιαδήποτε αποχή από τα μαθήματα για διάστημα μεγαλύτερο των δύο συνεχόμενων εβδομάδων, χωρίς σοβαρή δικαιολογία και επίσημη άδεια, θα πρέπει να εμπίπτει στην έννοια της σχολικής διαρροής. Κατά έναν άλλο ορισμό, ο όρος «μαθητική διαρροή» αναφέρεται σε όλους τους νέους που δεν ολοκληρώνουν την εκπαίδευση που έχουν ξεκινήσει, σε οποιαδήποτε βαθμίδα και αν ανήκουν. Ο ορισμός αυτός χρησιμοποιείται διασταλτικά και συνεπώς, δεν περιορίζεται στις βαθμίδες της δευτεροβάθμιας (υποχρεωτικής ή μη) εκπαίδευσης αλλά συμπεριλαμβάνει και τις ανώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι περισσότεροι κοινοτικοί θεσμοί, αλλά και η πλειοψηφία των αρμόδιων για την παιδεία εθνικών φορέων, υιοθετούν τον ορισμό της EUROSTAT, που με τη σειρά του αναφέρεται στο κριτήριο αναφοράς του Συμβουλίου των Υπουργών Παιδείας της Ε.Ε. (3/2003), σύμφωνα με τον οποίο η σχολική διαρροή ορίζεται ως **το ποσοστό των νέων ηλικίας 18-24 ετών που έχουν ολοκληρώσει, κατ' ανώτατο, τον κατώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και δεν παρακολουθούν άλλο πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης**. Το βασικότερο μειονέκτημα του συγκεκριμένου ορισμού είναι ότι διαπιστώνει τη διαρροή μόνο όταν ο νέος έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του και συνεπώς, στην πλειοψηφία των

περιπτώσεων, πολλά χρόνια αφότου έχει εγκαταλείψει το σχολείο. Παρά τις ελλείψεις που παρουσιάζει ο συγκεκριμένος ορισμός σε τεχνικό και θεωρητικό επίπεδο, το γεγονός ότι αποτελεί τη βάση για τις περιοδικές μετρήσεις του φαινομένου από τη EUROSTAT, προσφέρει το πλεονέκτημα της κοινής προσέγγισης από όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης και ως εκ τούτου, παρέχει τη δυνατότητα διαρκούς και συγκριτικής παρακολούθησης του φαινομένου της σχολικής διαρροής.

Παρά το πλήθος των διαφορετικών ορισμών της σχολικής διαρροής, είναι ευρέως αποδεκτό ότι ο όρος αναφέρεται στην πρόωρη και ανεπιθύμητη διακοπή της διαδικασίας απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων απαραίτητων για την ένταξη στην ενήλικη ζωή. Στο σύνολο των ερευνών για τη μαθητική διαρροή εξετάζονται 3 διαστάσεις του προβλήματος:

-το επίπεδο του σχολείου

-ο τύπος της διαρροής (δεν άρχισε καν τη φοίτηση ή σταμάτησε και επέστρεψε ή διέκοψε οριστικά)

-τα αίτια της διαρροής (χαμηλή επίδοση, εμπλοκή με την αγορά εργασίας, λόγοι υγείας, προσωπικά ή κοινωνικά προβλήματα κτλ.).

Η Στατιστική Υπηρεσία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (EUROSTAT) χρησιμοποιεί ως μέθοδο μέτρησης της σχολικής διαρροής μια παραλλαγή του δείκτη σχολικής εγκατάλειψης που αναφέρεται συνήθως ως δείκτης πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου (Early School Leaving Rate). Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη παραλλαγή, ο δείκτης πρόωρης εγκατάλειψης εκφράζεται ως αριθμητικό κλάσμα του οποίου ο ονομαστής αποτελεί σύνθεση των ακόλουθων παραμέτρων:

- Πληθυσμός ηλικιακής ομάδας 18-24 ετών.
- Κατοχή πιστοποιητικού ολοκλήρωσης του κατώτερου κύκλου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατ' ανώτατο.
- Μη συμμετοχή σε δραστηριότητες εκπαίδευσης ή κατάρτισης κατά το διάστημα των 4 εβδομάδων που προηγήθηκαν της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, ενώ ο παρονομαστής αντιστοιχεί στο σύνολο του πληθυσμού της ΕΕ που ανήκει στην προαναφερόμενη ηλικιακή ομάδα.

Τόσο ο ονομαστής όσο και ο παρονομαστής προκύπτουν από τα αντίστοιχα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EU Labor Force Survey) που διεξάγεται κάθε τρίμηνο, δειγματοληπτικά και στη βάση ειδικά σχεδιασμένου ερωτηματολογίου.

Το μοντέλο που υιοθετεί η EUROSTAT για τη μέτρηση της σχολικής διαρροής παρουσιάζει ορισμένες μεθοδολογικές ελλείψεις εκ των οποίων η βασικότερη είναι ότι στηρίζεται σε δευτερογενή δεδομένα που συγκεντρώνονται με δειγματοληπτική έρευνα πεδίου. Ταυτόχρονα, η μέθοδος της EUROSTAT περιορίζεται σε μία αυστηρά ποσοτική αποτύπωση του φαινομένου, χωρίς να δίνει απαντήσεις σχετικά με τις αιτίες που προκαλούν το φαινόμενο της σχολικής διαρροής και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ομάδων που κατεξοχήν απειλούνται με πρόωρη σχολική εγκατάλειψη, γεγονός που δυσχεραίνει το έργο του σχεδιασμού κατάλληλων μέτρων για την αντιμετώπισή του.

Ωστόσο πέρα από τις όποιες θεωρητικές και μεθοδολογικές αδυναμίες της, η μέτρηση της EUROSTAT προσφέρει το βασικό πλεονέκτημα της δυνατότητας συγκριτικής αξιολόγησης των σχετικών επιδόσεων τόσο στο χώρο (σύγκριση μεταξύ επιμέρους χωρών-μελών) όσο και στο χρόνο (διαχρονική εξέλιξη δείκτη) και συνεπώς αποτελεί μια χρήσιμη ένδειξη για την τάση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

1.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ

Ο μεγάλος αριθμός ερευνών στον ελληνικό και το διεθνή εκπαιδευτικό χώρο σχετικά με τη σχολική επίδοση δείχνει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας και διαφόρων κοινωνικών και κρατικών φορέων να εντοπίσουν τους παράγοντες, που αλληλεπιδρούν μ' αυτή, γεγονός που συντελεί στη δημιουργία προγραμμάτων, που βελτιώνουν και προάγουν τη μάθηση.

Το οικογενειακό περιβάλλον προσδιορίζεται σ' όλες τις σχετικές έρευνες από ένα σύνθετο πλέγμα εννοιών, παραγόντων και δράσεων, που συμβάλλουν στη σχολική πρόοδο

και επίδοση των μαθητών. Πολλοί εκπαιδευτικοί συμφωνούν ότι, αν και το σχολείο είναι μια πολύ ισχυρή επιρροή για τα περισσότερα παιδιά, το οικογενειακό περιβάλλον θα καθορίσει το βαθμό επιτυχίας, που ένας μαθητής θα κατορθώσει.

Με τα σημερινά δεδομένα, στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση το ποσοστό των μαθητών που απορρίπτονται είναι πάρα πολύ μικρό και σχετίζεται κυρίως με ατομικά χαρακτηριστικά του ατόμου όπως ο κάτω του μέσου όρου δείκτης νοημοσύνης, οι ιδιαίτερες μαθησιακές δυσκολίες του ατόμου ή αποδίδεται σε εξωγενείς παράγοντες όπως ασθένειες που δεν επιτρέπουν στο μαθητή να παρακολουθεί το πρόγραμμα των μαθημάτων του. Στη Δευτεροβάθμια όμως εκπαίδευση το ποσοστό αυτό αυξάνει σημαντικά, καθώς οι απαιτήσεις του σχολείου από τους εφήβους, είναι πάρα πολύ μεγάλες (Χατζοπούλου, 2000).

Σημείο εκκίνησης ορίζεται η χαμηλή σχολική επίδοση στα μαθήματα, η σχολική καθυστέρηση, η αρνητική στάση απέναντι στο σχολείο, η πρώιμη σχολική αποτυχία, τα προβλήματα συμπεριφοράς, οι απουσίες, η επανάληψη τάξης, η έλλειψη συμμετοχής, η παραβατικότητα κ.ά.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων οι παράγοντες διαρροής θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις κατηγορίες:

α) τους κοινωνικούς παράγοντες όπως το σύστημα κοινωνικών αξιών, η απαξίωση των σπουδών από την αγορά εργασίας, η διαφορετική φυλή και εθνική καταγωγή,

β) τους οικογενειακούς παράγοντες όπως η χαμηλή κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας, χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων, η οικογενειακή κινητικότητα, η έλλειψη στήριξης του νέου από τους γονείς, οι μειωμένες εκπαιδευτικές προσδοκίες των γονέων, η αρνητική στάση ή αδιαφορία των γονέων, η αστάθεια του οικογενειακού περιβάλλοντος,

γ) τους προσωπικούς παράγοντες όπως η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η έλλειψη ενδιαφερόντων, οι μαθησιακές δυσκολίες, οι πολλές απουσίες, οι συγκρούσεις με μαθητές και καθηγητές, το άγχος, η σχολική αποτυχία, και τέλος

δ) τους εκπαιδευτικούς παράγοντες όπως είναι η χαμηλής ποιότητας διδασκαλία, τα ακατάλληλα προγράμματα σπουδών, το εξεταστικό σύστημα, η έλλειψη κατάλληλου

εκπαιδευτικού προσωπικού για την αντιμετώπιση κοινωνικών φαινομένων(ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί).

Άλλοι παράγοντες που παίζουν καθοριστικό ρόλο και συντελούν στην πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου είναι η φτώχεια, καθώς τα παιδιά οικονομικά ασθενών οικογενειών εργάζονται για να υποστηρίξουν τις οικογένειές τους. Παιδιά απομακρυσμένων χωριών, υποβαθμισμένων αστικών περιοχών, οικογενειών με ανύπαρκτο ή χαμηλό εισόδημα, με αγράμματους γονείς, έχουν περισσότερες πιθανότητες να μην τελειώσουν ούτε καν την υποχρεωτική εκπαίδευση. Υπάρχουν και παιδιά ειδικών κατηγοριών που είτε δεν καταγράφονται στις επίσημες στατιστικές είτε εμφανίστηκαν μαζικά την τελευταία δεκαετία, όπως τα παιδιά των Τσιγγάνων, τα παιδιά των Μουσουλμάνων της Θράκης, τα παιδιά των οικονομικών μεταναστών που δεν γνωρίζουν καλά τη γλώσσα, τα παιδιά των παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ, τα παιδιά άλλων ομάδων αλλοδαπών σε ποσοστό 6,7% το 2003,(Σκούρτου, Βρατσάλης, Γκοβάρης 2004).

Το μοντέλο οργάνωσης των σχολείων δεν ευνοεί τους μαθητές με δυσκολίες στη μάθηση, δεν έχει δηλαδή την αναγκαία ευελιξία και προσαρμοστικότητα για να μπορεί να εξατομικεύεται το διδακτικό πρόγραμμα ή να εντάσσεται ο μαθητής σε ομάδα με ομοιογενείς ικανότητες κ.λ.π. Κάθε τάξη έχει ένα ή περισσότερα τμήματα, αλλά η κατάταξη των μαθητών σε αυτά γίνεται με αλφαβητική σειρά, ενώ θα μπορούσε να καθορίζεται ανάλογα με τις σχολικές ικανότητες των παιδιών. Επίσης ο αριθμός των μαθητών κατά εκπαιδευτικό σε πολλές περιπτώσεις, είναι πολύ μεγάλος και έτσι υπάρχουν τάξεις με 25, 20 ακόμη και με 15 μαθητές, αλλά υπάρχουν και τάξεις με 30, 35 και περισσότερους μαθητές. Αυτό κάνει σαφώς την εκπαιδευτική διαδικασία λιγότερο αποτελεσματική.

Ένας ακόμη παράγοντας είναι η παιδική εργασία, η οποία παρουσιάζει υψηλό ποσοστό μαθητικής διαρροής πριν την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής σχολικής εκπαίδευσης. Οι μισοί σχεδόν νέοι απασχολούνται σε κάποια εργασία ως μαθητές του Γυμνασίου. Οι υπόλοιποι απασχολούνται σε οικιακές εργασίες ή αλλού. Από αυτούς σχεδόν οι μισοί βοηθούν στη δουλειά των γονέων τους. Η διαρροή εντοπίζεται κυρίως σε πολλές γεωργικές περιοχές αλλά και περιοχές της Ελλάδας με έντονη τουριστική ανάπτυξη, λόγω της απασχόλησης των μαθητών σε διάφορες γεωργικές και τουριστικές εργασίες «πέραν του δέοντος». Κυρίως πρόκειται για παιδιά των οικονομικά ασθενέστερων οικογενειών,

αναλφάβητων και προσφύγων, οικονομικών μεταναστών και παλιννοστούντων, παιδιά από φυλετικές (π.χ. Ρομά) και θρησκευτικές μειονότητες (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 2006).

Το μέγεθος της διαρροής συνδέεται και με ποικίλα χαρακτηριστικά των ίδιων των σχολείων όπως είναι το μέγεθος των σχολείων, η αναλογία εκπαιδευτικών και μαθητών, τα συστήματα πειθαρχίας και αξιολόγησης μαθητών, η ποιότητα σχολικού περιβάλλοντος, το σχολικό κλίμα που ευνοεί ή αποθαρρύνει αναλόγως την εμφάνιση αντικοινωνικής συμπεριφοράς, το πρόγραμμα σπουδών, ο βαθμός στον οποίο το σχολείο φροντίζει και στηρίζει τους μαθητές του, όσον αφορά ακαδημαϊκά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς.

Ως σημαντικότερος λόγος για τη διακοπή της φοίτησης στο Γυμνάσιο προβάλλεται από τους νέους η δυσκολία που αντιμετώπιζαν στα μαθήματα που οδήγησε στη σχολική αποτυχία. Σύμφωνα με τον Παπαθεοδώρου, η σχολική αποτυχία ως έννοια μπορεί να οριστεί γενικά ως η κατάσταση ενός μαθητή, ο οποίος δεν μπορεί να ανταποκριθεί, στο πλαίσιο και στο χρόνο της μαθησιακής διαδικασίας, στην αφομοίωση της νέας γνώσης που του παρέχει το σχολείο και στην κατάκτηση των στόχων του. Το εν λόγω φαινόμενο λαμβάνει διαφορετικές διαστάσεις σε κοινωνικό, ατομικό και πολιτικό επίπεδο.

Σε κοινωνικό επίπεδο, η σχολική αποτυχία σημαίνει ότι ο μαθητής δεν θα διαθέτει τα απαραίτητα εφόδια για να διαμορφώσει δυναμικά και ισότιμα με τους συνομηλίκους του το μέλλον του ή για να εξελιχθεί κοινωνικά σε ένα περιβάλλον στο οποίο η γνώση και η κατάρτιση διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο. Η σχολική αποτυχία γίνεται έτσι προσδιοριστικός παράγοντας της ταξικής ταυτότητας και ένταξης.

Σε ατομικό-οικογενειακό επίπεδο, η σχολική αποτυχία αντιμετωπίζεται από το οικογενειακό περιβάλλον ως μία προσωπική αποτυχία του παιδιού. Δύσκολα η οικογένεια αναζητεί τις δικές της ευθύνες. Με τη στάση της μπορεί να προκαλέσει στο παιδί αισθήματα ανασφάλειας, χαμηλής αυτο-εκτίμησης, εξάρτησης ή και αδιαφορίας. Αυτό, στο πλαίσιο της οικογένειας είναι ένας παράγοντας διαρκούς άσκησης πίεσης, πρόκλησης αγωνίας και στρες. Αμφισβητείται έτσι η προοπτική επιτυχίας του παιδιού και η ικανότητα ικανοποίησης των φιλοδοξιών του. Οι τελευταίες δε κρίνονται τόσο χαμηλές σε σχέση με τις οικογενειακές προσδοκίες, ώστε να μεταβάλλονται σε εκδήλωση απογοήτευσης και έλλειψη υπερηφάνειας για τις ικανότητες του παιδιού.

Σε πολιτικό επίπεδο, η σχολική αποτυχία αναλύεται ως αποτυχία της κοινωνικής αποστολής του σχολείου, δηλαδή μιας από τις βασικές υποχρεώσεις του κράτους απέναντι στον πολίτη στο πλαίσιο άσκησης των δημόσιων πολιτικών. Η σχολική αποτυχία εκλαμβάνεται ως αποτυχία των εκπαιδευτικών θεσμών να υλοποιήσουν την ισότιμη πρόσβαση των μαθητών στη γνώση, να αναπτύξουν ένα κοινό *minimum* πολιτιστικού επιπέδου που δεν θα επηρεάζεται από κοινωνικές, εθνοτικές ή θρησκευτικές εντάξεις και παραμέτρους και να διαμορφώσουν κοινό πλαίσιο της γενικής παιδείας του πολίτη. Υπό την έννοια αυτή η σχολική αποτυχία είναι ένας ανασταλτικός παράγοντας της κοινωνικής κινητικότητας.

1.3 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑΣ

Θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε την έννοια της σχολικής αποτυχίας η οποία αποτελεί τη βασική αιτία για την σχολική διαρροή. Υπάρχουν ουσιαστικά πέντε θεωρητικές ερμηνείες της σχολικής αποτυχίας, που είναι βασισμένες στις θεωρίες για τη νοημοσύνη, την πολιτιστική αποστέρηση, την υλική αποστέρηση, το πολιτισμικό κεφάλαιο και την αλληλεπίδραση.

Η θεωρία της νοημοσύνης στηρίχθηκε στα αποτελέσματα των τεστ νοημοσύνης από τα οποία φαίνεται ότι τα άτομα των κατώτερων οικονομικών-κοινωνικών στρωμάτων παρουσιάζουν χαμηλή επίδοση σε αντίθεση με αυτά των ανώτερων στρωμάτων. Παράλληλα οι υποστηρικτές της θεωρίας αυτής διαπιστώνουν ότι οι νοητικές ικανότητες κληρονομούνται κατά ένα μεγάλο μέρος. Εντούτοις, αυτή η θεωρία δέχτηκε αρκετή κριτική από τους κοινωνιολόγους, που υποστήριζαν ότι είναι αδύνατο να χωριστούν οι γενετικές επιρροές από τις περιβαλλοντικές (όπως είναι η ένδεια, η εκπαίδευση κ.α.). Επιπλέον τα τεστ νοημοσύνης έχουν επικριθεί ως πολιτισμικά προκατειλημμένα. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούν ποτέ να θεωρηθούν ως ουδέτερα, επειδή μετρούν μόνο το τι οι ερευνητές της νοημοσύνης ορίζουν ως νοημοσύνη, κάτι που τείνει να απεικονίζει την εμπειρία και τη γνώση της μεσαίας τάξης (Παπάνης-Γιαβρίμης, 2007).

Η θεωρία της πολιτισμικής αποστέρησης εντοπίζει την αιτία της εκπαιδευτικής αποτυχίας στο οικογενειακό περιβάλλον. Τέσσερις παράγοντες είναι κρίσιμοι για την εκπαιδευτική επιτυχία ή αποτυχία: α) οι γονικές αντιλήψεις, β) η ανατροφή και η κοινωνικοποίηση, γ) ο γλωσσικός κώδικας και η χρήση της γλώσσας και δ) οι αξίες. Όπως διαπιστώνει η Epstein (1992), «το βασικό μήνυμα των σχετικών ερευνών είναι ότι η οικογένεια παραμένει ο σημαντικότερος παράγοντας για τη μάθηση, την ανάπτυξη και τη σχολική επιτυχία των παιδιών» (Παπάνης-Γιαβρίμης, 2007).

Η θεωρία της πολιτισμικής αποστέρησης συνδέει επίσης τη σχολική επιτυχία με τις δεξιότητες επικοινωνίας. Υποστηρίζει ότι τα παιδιά της μεσαίας τάξης μαθαίνουν τις δεξιότητες αυτές πολύ νωρίτερα από τα παιδιά της εργατικής τάξης. Συνεπώς τα παιδιά της μεσαίας τάξης είναι πιο έμπειρα στο λεκτικό κώδικα και στον τρόπο σκέψης του σχολείου (που είναι αυτός της μεσαίας τάξης) μια ικανότητα κρίσιμη για την εκπαιδευτική επιτυχία. Τη σχέση ανάμεσα στον κοινωνικό-οικονομικό παράγοντα και τις γλωσσικές επιδόσεις του παιδιού επεξεργάστηκε ερευνητικά και θεωρητικά ο Bernstein. Η αδυναμία του λόγου των παιδιών από τα χαμηλά κοινωνικό-οικονομικά στρώματα συνθέτει το φαινόμενο που ο Bernstein ορίζει ως «περιορισμένο γλωσσικό κώδικα επικοινωνίας» γεγονός που έχει σημαντικά δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στη γλωσσική συμπεριφορά του παιδιού στο σχολείο όσο και στη μάθηση (Brύζας, 1992).

Οι Wedge και Prosser (1973), υπέρμαχοι της θεωρίας της υλικής αποστέρησης, έχουν τεκμηριώσει τα αποτελέσματα της ένδειας στη σχολική επίδοση. Επεσήμαναν ότι σε ένα φτωχό περιβάλλον τα παιδιά είναι πιθανότερο να πάσχουν από ασθένειες, να παθαίνουν συχνότερα ατυχήματα, να εμφανίζουν προβλήματα ομιλίας και μαθησιακές δυσκολίες. Η πενία δημιουργεί πιεστικές συνθήκες διαβίωσης για όλα τα μέλη της οικογένειας και συχνά προοιωνίζει τη στέρηση των μορφωτικών αγαθών για τα παιδιά που μεγαλώνουν σε φτωχές πολυμελείς και οικονομικά υποβαθμισμένες οικογένειες (Herbert, 1996).

Ο P. Bourdieu (1994), υπέρμαχος της θεωρίας του πολιτισμικού κεφαλαίου, υποστηρίζει ότι η χαμηλή σχολική επίδοση της εργατικής τάξης δεν έχει καμία σχέση με την κουλτούρα της εργατικής τάξης. Θεωρεί ότι το πρόβλημα πρέπει να αποδοθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα που υποτιμά τη γνώση, τις δεξιότητες και την εμπειρία, και, κατά συνέπεια την κουλτούρα των μαθητών της εργατικής τάξης. Αυτό δεν είναι απαραίτητως μια σκόπιμη διαδικασία. Είναι απλώς μια συνέπεια του τρόπου που η εκπαίδευση οργανώνεται. Ο Bourdieu, επομένως, υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση επιβάλλει έναν

ιδιαίτερο τύπο πολιτισμού, αυτόν της κυρίαρχης τάξης, που τον αναφέρει ως «συμβολική βία». Υποστηρίζει επίσης ότι τα παιδιά της μεσαίας τάξης εισέρχονται στο εκπαιδευτικό σύστημα έχοντας συγκριτικό πλεονέκτημα και επιτυγχάνουν, επειδή το πολιτιστικό τους υπόβαθρο είναι παρόμοιο με αυτό της κυρίαρχης τάξης. Οι αξίες, οι αντιλήψεις και η συμπεριφορά τους συμπίπτουν με τις προσδοκίες των εκπαιδευτικών. Ο Bourdieu αναφέρεται σε αυτό το πλεονέκτημα ως «πολιτισμικό κεφάλαιο». Αντιθέτως τα παιδιά της εργατικής τάξης αποτυγχάνουν, γιατί η γνώση και οι αξίες τους εκλαμβάνονται ως κατώτερες και άσχετες, σε δυσαρμονία με τη «φύση» του σχολείου.

Σύμφωνα με τη θεωρία της αλληλεπίδρασης η Keddie (1973) υποστηρίζει ότι η εκπαιδευτική αποτυχία οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στους αιτιολογικούς προσδιορισμούς της ικανότητας και της ευφυΐας που χρησιμοποιεί ο εκπαιδευτικός. Οι αντιλήψεις και οι αξιολογικές κρίσεις των εκπαιδευτικών δεν είναι ουδέτερες και βασίζονται σε υποκειμενικά κριτήρια. Αποτελούν αποτύπωση μιας γενικευμένης και κοινής αίσθησης των εκπαιδευτικών για τη σωστή μαθησιακή συμπεριφορά των μαθητών, ένα στερεότυπο και συνδέεται με παράγοντες, όπως είναι η κοινωνική τάξη και η φυλή. Σε ερευνητικές εργασίες έχει βρεθεί ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν μια ξεκάθαρη ιδέα για την ιδανική δουλειά, την επικοινωνία, τη συμπεριφορά στην τάξη και την εμφάνιση του μαθητή και πολλές φορές αυτά τα χαρακτηριστικά τείνουν να είναι σημαντικότερα από τη μαθησιακή ικανότητα. Τα χαρακτηριστικά του ιδανικού μαθητή συμπίπτουν με αυτά της μεσαίας τάξης, ενώ τα παιδιά της εργατικής τάξης τείνουν να αποκλίνουν από αυτά (Παπάνης-Γιαβρίμης, 2007).

Παρουσιάζοντας τις θεωρίες για την σχολική αποτυχία καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά εισέρχονται στο θεσμό του σχολείου με έντονη διαφορετικότητα το ένα από το άλλο ανάλογα με τις εμπειρίες που έχουν, τα ερεθίσματα που έλαβαν και τον κώδικα επικοινωνίας που έχουν διαμορφώσει από την οικογένειά τους και το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο διαβιούν (χαμηλή ή υψηλή κοινωνική τάξη). Θα πρέπει λοιπόν να αποδώσουμε τις ευθύνες που αναλογούν στο εκπαιδευτικό σύστημα για τη μειωμένη εκπαιδευτική πρόοδο των ευπαθών ομάδων και την πρόωρη αποχώρησή τους από τη διαδικασία της μάθησης, καθώς είναι διαμορφωμένο έτσι ώστε να αντιμετωπίζει όλους τους μαθητές ως «ίσους». Το κύριο εμπόδιο για την αποτυχία και απομάκρυνση των μαθητών αυτών από το σχολείο αποδίδεται στο γεγονός ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα λειτουργούν σύμφωνα με ένα συγκεκριμένο πλαίσιο νομικών και κοινωνικών δεδομένων. Έτσι οι εκάστοτε υπεύθυνοι ισχυρίζονται και, ενδεχομένως πιστεύουν, ότι προσφέρουν

ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης και ότι αυτό αποτελεί πρώτη προτεραιότητα της εκπαιδευτικής τους πολιτικής (Παπασταμάτης, 2002).

Ωστόσο, ο όρος «ισότητα εκπαιδευτικών ευκαιριών» ερμηνεύεται διαφορετικά από τους ειδικούς. Για κάποιους, και κυρίως τους σχεδιαστές της εκπαιδευτικής πολιτικής, ίσες εκπαιδευτικές ευκαιρίες σημαίνει να δώσουμε σε όλους τους μαθητές ένα ομοιόμορφο αναλυτικό πρόγραμμα. Για άλλους, κυρίως τους θεωρητικούς της εκπαίδευσης, ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης προσφέρονται καλύτερα με την αναγνώριση των αναπόφευκτων ιδιαιτεροτήτων που υπάρχουν μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων και με την εξεύρεση τρόπων με τους οποίους θα ανταποκριθούμε σε αυτές. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία της διδασκαλίας και μάθησης πρέπει να σχεδιάζεται με τρόπους που είναι κατάλληλοι για μαθητές με διαφορετικές ανάγκες. Στο πλαίσιο αυτό ο πιο συνηθισμένος ορισμός της ισότητας είναι ότι όλοι οι σπουδαστές έχουν την ίδια ευκαιρία να μάθουν και να επιτύχουν στο υψηλότερο επίπεδο των ικανοτήτων τους, έχουν δηλαδή όλα τα άτομα ίσες ευκαιρίες να αναπτύξουν τις ικανότητες τους (Παπασταμάτης, 2002).

Είναι πλέον γενικά αποδεκτό ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα πρέπει να καταστούν ευέλικτα για να μπορέσουν να αναγνωρίσουν και να εκτιμήσουν τις εμπειρίες του κάθε σπουδαστή, τις οποίες φέρνει στο πρόγραμμα. Με παρόμοιο πνεύμα αναγνωρίζεται σήμερα ότι η αρχή της θεωρητικής ισότητας πρόσβασης στην εκπαίδευση γίνεται δυνατή με τη διαμόρφωση μορφών και μεθόδων διδασκαλίας, οι οποίες ανταποκρίνονται στις δυνατότητες, στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του κάθε σπουδαστή και επιτρέπουν στον καθένα να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του προγράμματος (Παπασταμάτης, 2002).

1.4 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Οι έρευνες για τον κοινωνικό αποκλεισμό ξεκίνησαν τη δεκαετία του '60 και αναπτύχθηκαν τη δεκαετία του '70. Σε έρευνες που έγιναν σε Η.Π.Α και Γαλλία, διαπιστώθηκε ότι υπήρχαν θεσμοθετημένοι αλλά και άτυποι μηχανισμοί στο σχολείο που στόχο είχαν τη διάκριση των μαθητών σύμφωνα με φυλετικά ή και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά.

Η έννοια «Εκπαιδευτικός Αποκλεισμός» ορίζει τόσο αυτούς που αποκλείονται από την πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, όσο και εκείνους που αποκλείονται από κάποιο επίπεδο ή κατεύθυνση του εκπαιδευτικού συστήματος. (Σταμέλος, 2002)

Στην περίπτωση που το άτομο δεν έχει πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, εντάσσονται για παράδειγμα παιδιά παράνομων μεταναστών και Ρομά, λόγω γραφειοκρατικών δυσκολιών. Στην αντίθετη περίπτωση, υπάρχει ο άτυπος αποκλεισμός που οφείλεται είτε στους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι αναγκάζουν τα «ανεπιθύμητα» παιδιά να αποχωρήσουν δημιουργώντας ένα ασφυκτικό περιβάλλον, είτε στους γονείς οι οποίοι αντιδρούν για τα συγκεκριμένα «ανεπιθύμητα» παιδιά, είτε οι ίδιοι οι γονείς οι οποίοι δεν στέλνουν τα παιδιά τους για κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς λόγους. Οι μαθητές που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο ανάγονται σε μεγάλο κοινωνικό και οικονομικό πρόβλημα.

Οι ρίζες του αποκλεισμού βρίσκονται στο πλημμελές εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο αναπαράγει τις ανισότητες και οδηγεί σε υψηλή μελλοντική διακινδύνευση για περιθωριοποίηση. Καμουφλαρισμένος πίσω από όρους όπως: «σχολική αποτυχία», «χαμηλή επίδοση», «συστηματική απουσία από το σχολείο», προοιωνίζει την αδυσώπητη αναπαραγωγή των κοινωνικών – οικονομικών αρνητικών συνθηκών, που ταλανίζουν τη σύγχρονη εποχή. Ουσιαστικά, οι αποκλειόμενοι κάθε φορά πληθυσμοί αποτελούν συμβολισμό, που κατοπτρίζει την αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και της σχολικής πρακτικής να βάλουν ένα τέλος στη φθορά και τη διάβρωση της σχέσης σχολείου - μαθητή. Έρευνες έχουν δείξει ότι το σχολείο, θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς με όπλο την εκπαίδευση ο μαθητής επεκτείνει τα όρια των επιλογών του και εφοδιάζεται με αξίες και αρχές που τον ενισχύουν στην αποβολή αρνητικών συναισθημάτων και προκαταλήψεων.

Από τη δεκαετία του '80 και μετά τα δεδομένα αλλάζουν τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα. Τα κράτη δαπανούν πολλά χρήματα για την ανάπτυξη μηχανισμών διατήρησης του μαθητικού πληθυσμού σε όσο το δυνατόν περισσότερο χρονικό διάστημα. Η εκπαίδευση και η δια βίου μάθηση προωθούνται από το κράτος, ώστε το άτομο να εφοδιαστεί με τα κατάλληλα εργαλεία, μέσω των οποίων θα εισέλθει στην αγορά εργασίας και δεν θα αποκλειστεί από το κοινωνικό σύνολο. Η αδυναμία όμως του εκπαιδευτικού

συστήματος είναι έκδηλη, καθώς τα ποσοστά της σχολικής διαρροής μπορεί να εμφανίζουν μια κάποια μείωση, δεν παύουν όμως να παραμένουν υψηλά για τα δεδομένα της εποχής.

Ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός λειτουργεί κατά βάση άτυπα γι' αυτό θα πρέπει να διερευνηθούν νέες δομές και σχέσεις. Τα σχολεία πρέπει αφενός να αποκτήσουν περισσότερη αυτονομία και αφετέρου να αποτελέσουν τμήματα τοπικών, περιφερειακών και εθνικών δικτύων, με φορείς, όπως η τοπική αυτοδιοίκηση, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι επιχειρήσεις, οι σύλλογοι και οργανισμοί. Είναι επιτακτική ανάγκη να δοθεί έμφαση στην εκπαίδευση του προσωπικού του σχολείου σε θέματα συμβουλευτικής, επαγγελματικού προσανατολισμού και κοινωνικής προσαρμογής και μαθητοκεντρικών παιδαγωγικών συστημάτων, που επικεντρώνουν στην συνεργατικότητα. Τα σχολεία οφείλουν να είναι ανοιχτά στη διαφορετικότητα και να προάγουν την κοινή ευρωπαϊκή παιδεία. Επίσης, το αναλυτικό πρόγραμμα πρέπει να αξιοποιεί τις άτυπες μορφές εκπαίδευσης, καθώς και να θεσπιστεί η διαρκής αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Όλα αυτά είναι λύσεις που δεν μπορούν φυσικά να εξαλείψουν ούτε τον κοινωνικό ούτε τον εκπαιδευτικό αποκλεισμό. Μπορούν όμως να δώσουν μια ελπίδα μείωσης του κοινωνικού αυτού φαινομένου, το οποίο συνεχίζει να πλήττει τον «αδύναμο» πληθυσμό.

1.5 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ

Είναι γνωστό ότι το φαινόμενο της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου συνδέεται με άλλα κοινωνικά φαινόμενα και προβλήματα όπως αυτά των κοινωνικών ανισοτήτων, της φτώχειας, της περιθωριοποίησης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς τα οποία με τη σειρά τους επιδεινώνονται και ενισχύονται δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο αποκλεισμού για ένα κομμάτι της κοινωνίας που θα μπορούσε να είναι παραγωγικό.

Οι συνέπειες της σχολικής διαρροής είναι σημαντικές όχι μόνο τη δεδομένη χρονική στιγμή που πραγματοποιείται αλλά και μακροπρόθεσμα τόσο για τα άτομα που εγκαταλείπουν το σχολείο νωρίς όσο και για την κοινωνία γενικότερα. Ταυτόχρονα είναι πολυεπίπεδες και εντοπίζονται τόσο σε οικονομικό όσο και κοινωνικό επίπεδο. Μερικές

μόνο από τις οικονομικές συνέπειες είναι οι χαμηλότεροι μισθοί, τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας και η περιορισμένη επιλογή επαγγελμάτων λόγω έλλειψης ειδίκευσης. Υπάρχουν όμως και ακόμη πιο σημαντικές επιπτώσεις που αφορούν το άτομο και την κοινωνία γενικότερα που κυμαίνονται από την ίδια την υγεία του ατόμου και καταλήγουν σε αυξημένη εγκληματικότητα, παραβατική συμπεριφορά κ.α. Και οι δυο βασικές κατηγορίες παρουσιάζονται διεξοδικά παρακάτω.

Ξεκινώντας από το ατομικό επίπεδο, οι οικονομικές συνέπειες για όσους εγκατέλειψαν πρόωρα το σχολείο είναι εμφανείς από πολύ νωρίς. Όσοι εγκαταλείπουν το σχολείο εμφανίζουν αναλογικά υψηλότερα ποσοστά ανεργίας και χαμηλότερα εισοδήματα σε σύγκριση με εκείνους που έχουν ολοκληρώσει τα έτη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Πέρα από τις άμεσες οικονομικές επιπτώσεις της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, η σχολική διαρροή επιδρά αρνητικά και στην επαγγελματική εξέλιξη των νέων, αφού τα ποσοστά ανεργίας που καταγράφονται για όσους δεν έχουν ολοκληρώσει τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι διαχρονικά υψηλότερα από τα αντίστοιχα των κατόχων απολυτηρίου λυκείου. Έτσι, η «ψαλίδα» στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των αποφοίτων του λυκείου και μη μεγαλώνει έως και 20% από την τρίτη στην πέμπτη δεκαετία της ζωής τους πλήττοντας κυρίως τις γυναίκες.

Όσοι δε από αυτούς καταφέρουν να βρουν κάποιας μορφής απασχόληση αμείβονται πολύ λιγότερο αναλογικά με συνομηλίκους τους που έχουν τουλάχιστον απολυτήριο λυκείου, κάτι το οποίο δε συμβαίνει μόνο κατά τα εφηβικά τους χρόνια αλλά τους ακολουθεί και μέχρι το όριο συνταξιοδότησής τους. Ταυτόχρονα, οδηγούνται στην αναζήτηση θέσεων εργασίας που δεν απαιτούν ιδιαίτερα προσόντα και εξαναγκάζονται να απασχοληθούν σε επαγγέλματα χαμηλού εισοδήματος, περιορισμένης ή και ελλιπούς ειδίκευσης με αποτέλεσμα τα ετήσια έσοδα τους να μην ξεπερνούν το μέσο όρο εκείνων των ατόμων που εντάσσονται στο όριο της φτώχειας. Αυτές οι μισθολογικές αποκλίσεις όμως συνοδεύονται και από μεγάλες διαφορές σε ό,τι αφορά τις γενικότερες αποδοχές των εργαζομένων κυρίως σε ό,τι αφορά τη συνταξιοδότηση και τις υπηρεσίες υγείας. Με βάση διεθνείς μελέτες μόνο το ένα τρίτο (1/3) όσων εγκατέλειψαν νωρίς το σχολείο λαμβάνουν κάποια στοιχειώδη ιατροφαρμακευτική κάλυψη ενώ το αντίστοιχο ποσοστό σε ό,τι αφορά τη συνταξιοδότηση αγγίζει μόλις το 25%. Ταυτόχρονα, με βάση τις ίδιες μελέτες είναι η κατηγορία των εργαζομένων η οποία λαμβάνει τα μικρότερα ποσοστά συμπληρωματικής

εκπαίδευσης (training) με αποτέλεσμα να παραμένουν στάσιμοι σε όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής τους πορείας χωρίς εμφανείς δυνατότητες βελτίωσης.

Οι κοινωνικές επιπτώσεις για τα άτομα που εγκαταλείπουν το σχολείο είναι εμφανώς πιο σημαντικές από τις οικονομικές και με τη μορφή της χιονοστιβάδας έχουν συνέπειες για όλη την κοινωνία. τα άτομα που σχετίζονται με τη σχολική διαρροή φαίνεται να μειονεκτούν σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους έναντι των άλλων. Σε προσωπικό επίπεδο, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει η ΕΣΥΕ, οι νέοι που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο, ως φτηνή και ανειδίκευτη εργατική δύναμη, πραγματοποιούν τις πιο σκληρές εργασίες με αρνητικές επιπτώσεις τόσο στη σωματική τους διάπλαση και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους, όσο και στην ψυχική τους υγεία. Έρευνες έχουν δείξει ότι όσοι έφηβοι εγκαταλείπουν το σχολείο πρόωρα διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο κατάθλιψης και κρίσεων πανικού στην ενήλικη τους ζωή σε σχέση με εκείνους που ολοκληρώνουν τον κύκλο σπουδών τους.

Όσοι πλήττονται από το φαινόμενο της σχολικής διαρροής ως νέοι, κυρίως ο ανδρικός πληθυσμός, εμπλέκονται πιο συχνά σε εγκληματικές δραστηριότητες με αποτέλεσμα να «γκετοποιούνται» για όλο το υπόλοιπο της ζωής τους. Παράλληλα, οι γυναίκες αντιμετωπίζουν μια ζωή περιορισμένων εσόδων που τις τοποθετεί στην κατώτατη κλίμακα εισοδήματος για όλη τους τη ζωή. Έτσι, τα παιδιά τους βιώνουν μια σειρά γνωστικών, εκπαιδευτικών, κοινωνικών ακόμη και διατροφικών στερήσεων που στιγματίζουν με τη σειρά τους την ίδια τους τη ζωή και ενηλικίωση.

Τέλος, διεθνείς έρευνες έχουν καταδείξει τη σημασία της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε ό,τι αφορά την «κινητικότητα» προς καλύτερες οικονομικές συνθήκες ακόμη και από πολύ πρώιμες εκπαιδευτικές βαθμίδες που ξεκινούν από το δημοτικό. Έχει μάλιστα αποδειχθεί ότι καλύτερες γνωστικές ικανότητες μέσα από εκπαιδευτικές διαδικασίες, όπως είναι τα τεστ και τα διαγωνίσματα συσχετίζονται με καλύτερες προοπτικές για το μέλλον. Έτσι τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών καταδεικνύουν πως παιδιά που προέρχονται από οικονομικά ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες αλλά παραμένουν ενταγμένα στη σχολική κοινότητα αποκτούν κατά κάποιο τρόπο το εισιτήριο για ένα καλύτερο μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ ΣΕ ΕΥΡΩΠΗ & ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Παρ' όλο που οι δυτικές κοινωνίες έχουν κατορθώσει να νομοθετήσουν την τυπική ισότητα ευκαιριών στην πρόσβαση στις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ένα βαθύ χάσμα ανοίγεται ανάμεσα σε αυτούς που διαβαίνουν επιτυχώς τα σκαλοπάτια της εκπαιδευτικής σταδιοδρομίας και εκείνους για τους οποίους οι πόρτες του εκπαιδευτικού συστήματος κλείνουν οριστικά. Πρόκειται για το φαινόμενο των Neets (Young People - Not in Education, Employment or Training, δηλαδή Νέοι εκτός Εκπαίδευσης, Απασχόλησης ή Κατάρτισης) αφού μόνο στην Αγγλία υπολογίζεται ότι πάνω από 200.000 έφηβοι ηλικίας 16-18 ετών βρίσκονται εκτός επίσημου συστήματος εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης. Πρόκειται ουσιαστικά για τους σύγχρονους outsiders της ζωής, αφού οι νέοι αυτοί εμφανίζονται ως «απόντες» από αυτές τις θεμελιακές θεσμικές περιοχές.

Με βάση τα στοιχεία διαφόρων ευρωπαϊκών ερευνητικών οργανισμών (πχ. OECD, EUROSTAT κτλ.) έχει διαπιστωθεί ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) οι νέοι σε σχέση με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας:

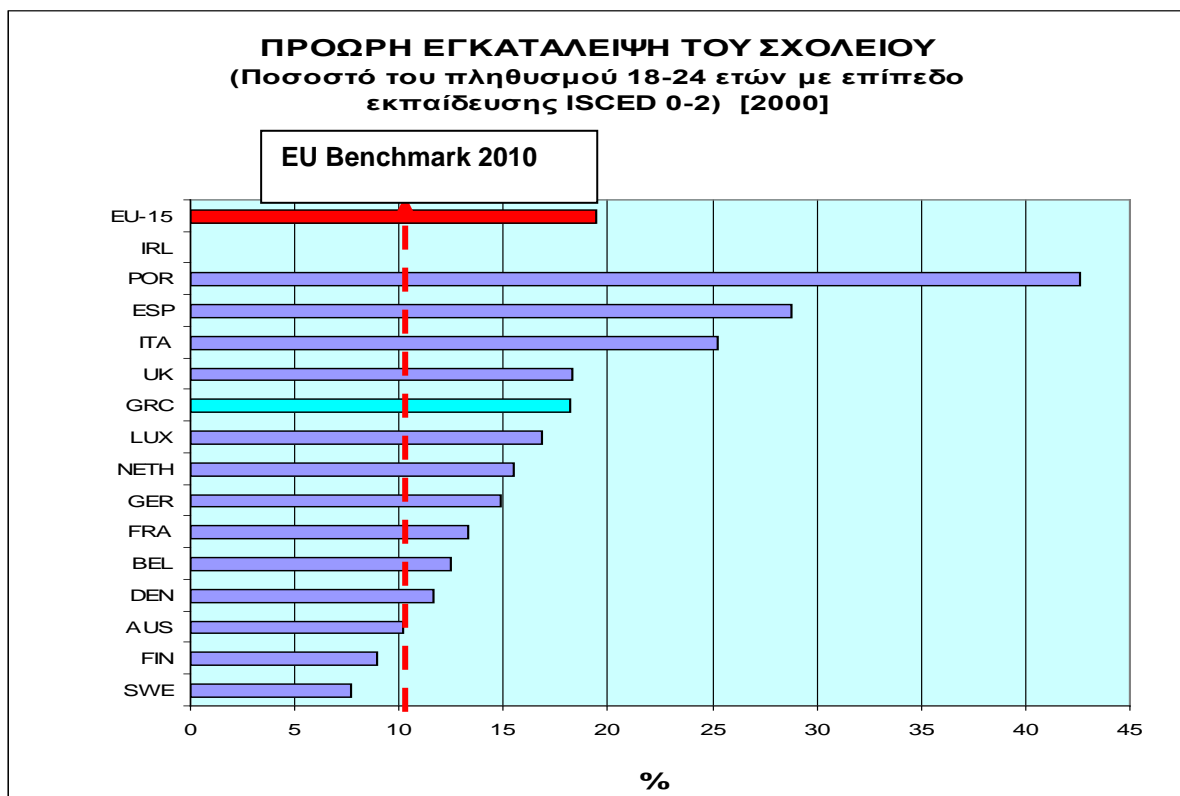
- Έχουν μεγαλύτερη ανεργία
- Είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένοι στον κίνδυνο της φτώχειας
- Αντιμετωπίζουν διακρίσεις που συνδέονται με την ηλικία τους και την έλλειψη επαγγελματικής εμπειρίας.

Γενικά στην ΕΕ οι νέοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες ενσωμάτωσης. Το πρόβλημα αυτό παρουσιάζεται μάλιστα ιδιαίτερα έντονο για τους νέους εκείνους οι οποίοι δεν έχουν ολοκληρώσει τη σχολική τους εκπαίδευση. Το έτος 2000 το ποσοστό του πληθυσμού της

ΕΕ που είχε εγκαταλείψει πρόωρα το σχολείο ήταν περίπου 20%. Στο πλαίσιο της εκπλήρωσης του στρατηγικού στόχου που τέθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Εκπαίδευσης (Βρυξέλλες 2003) έθεσε τον εξής στόχο:

«Να γίνει η Ευρώπη έως το 2010 η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης, ανά την υφήλιο ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή».

Πίνακας 1

(Πηγή: EUROSTAT, 2008 ,Επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ).

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα, τα ποσοστά σχολικής διαρροής απέχουν αρκετά από το στόχο που τέθηκε τότε, (στην Πορτογαλία, Ισπανία και Ιταλία το ποσοστό ξεπερνά το 40%) με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο να επιτευχθεί μέχρι και σήμερα.

Παρά ταύτα σύμφωνα με τα στοιχεία της EUROSTAT το ποσοστό της σχολικής διαρροής παρουσιάζει πτωτική πορεία τόσο σε κοινοτικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Πίνακας 2

Στοιχεία:

Ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση (%)

Ηλικιακή ομάδα:15-24 Ετών

ΧΩΡΑ/ΕΤΟΣ	2004	2005	2006	2007
ΕΕ (27 χώρες)	59,3	60,2	59,4	59,5
Βέλγιο	68,3	68,2	69,4	68,6
Βουλγαρία	48,9	50,8	51,5	52,4
Τσεχία	59,2	60,8	60,9	62,1
Δανία	66,0	67,5	66,7	66,9
Γερμανία	64,4	64,9	65,4	65,4
Εσθονία	63,0	63,7	63,0	62,1
Ιρλανδία	58,5	58,3	57,4	58,1
Ελλάδα	61,6	65,2	66,8	60,1
Ισπανία	54,6	55,0	55,1	55,4
Γαλλία	59,8	59,1	59,4	59,2
Ιταλία	54,0	55,0	56,0	56,3
Κύπρος	42,3	40,2	39,8	41,2
Λετονία	64,8	64,8	64,4	62,5
Λιθουανία	69,1	70,4	69,5	68,7
Λουξεμβούργο	43,6	40,4	44,5	41,8
Ουγγαρία	59,7	61,6	62,6	63,7
Μάλτα	42,7	39,7	43,4	44,5
Κ.Χώρες	63,5	63,7	66,3	67,5
Αυστρία	51,9	52,5	53,7	53,8
Πολωνία	68,6	69,8	70,0	70,3
Πορτογαλία	51,8	51,6	51,0	53,0
Ρουμανία	47,4	49,2	51,7	53,6
Σλοβενία	67,6	68,8	69,7	70,1
Σλοβακία	52,1	53,9	55,0	56,3
Φινλανδία	69,8	70,8	71,0	70,9
Σουηδία	67,5	68,0	68,1	66,6
Ηνωμένο Βασίλειο	57,7	57,9	47,0	47,3
Κροατία	48,3	49,4	49,9	50,8
Ισλανδία	66,4	66,9	67,0	66,6
Λιχτενστάιν		50,3	54,0	54,4
Νορβηγία	63,8	64,2	65,3	66,1
Σουηδία	56,7	56,8	57,3	58,2

(Πηγή:EUROSTAT)

Στον παραπάνω πίνακα παρατίθενται συνολικά τα ποσοστά επί τοις εκατό των ατόμων, που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα από 15-24 ετών, οι οποίοι συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Είναι εμφανές, πως τα ποσοστά τόσο στο σύνολο στην ΕΕ (27

χώρες) όσο και στην κάθε χώρα χωριστά, είναι αρκετά υψηλά, σχεδόν στο σύνολο δε των χωρών αυτών αγγίζουν ή ξεπερνούν το 50%.

Μια δεύτερη παρατήρηση που προκύπτει από τη μελέτη των παραπάνω στοιχείων είναι πως τα ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση της ηλικιακής αυτής κατηγορίας αυξάνονται με την πάροδο του χρόνου. Από την μελέτη των στοιχείων από το 2004 ως το 2007 προκύπτει πως τα ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση παρουσιάζουν αυξητικές τάσεις, χωρίς ωστόσο οι διαφορές στα πιο πρόσφατα έτη να είναι θεαματικές σε σχέση με τα προηγούμενα έτη. Τούτο ισχύει τόσο ως προς το συνολικό ποσοστό συμμετοχής στην εκπαίδευση στην ΕΕ των 27, όσο και ως προς τις περισσότερες από τις επιμέρους χώρες. Αντίθετα, σε πολύ λίγες χώρες (π.χ Ηνωμένο Βασίλειο, Κύπρος) τα ποσοστά συμμετοχής μειώνονται από το 2004 ως το 2007, οι δε διαφορές, δηλαδή η μείωση των ποσοστών, είναι ελάχιστη.

Εφόσον τα ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση είναι σχετικά υψηλά, συνάγεται πως αντίστροφα η σχολική διαρροή κινείται σε, σχετικά πάντα, χαμηλά επίπεδα.

Πίνακας 3

Στοιχεία:

Ποσοστά ατόμων που εγκατέλειψαν νωρίς το σχολείο (%)

Έχουν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο

Δεν βρίσκονται στο χώρο της εκπαίδευσης

Ηλικιακή ομάδα: 18-24 Ετών

ΧΩΡΑ/ΕΤΟΣ	2004	2005	2006	2007		
ΕΕ	13,5	13,5	13,1	13,2		
Βέλγιο	8,3	10,6	10,2	10,7		
Βουλγαρία	20,7	20,6	17,9	16,9		
Τσεχία	6,5	6,6	5,4			
Δανία	6,7	7,5	9,1	8,9		
Γερμανία	11,9	14,1	13,8	11,9		
Εσθονία		10,7				
Ιρλανδία	9,7	9,6	9,2	8,7		
Ελλάδα	11,6	9,2	11,0	10,7		
Ισπανία	24,6	25,0	23,8	25,6		
Γαλλία	11,4	10,2	10,6	10,9		
Ιταλία	18,4	17,8	17,3	15,9		
Κύπρος	14,9	10,6	9,2	6,8		
Λετονία	10,7	8,2	16,1	12,3		
Λιθουανία	7,4	6,2	7,0	5,9		
Λουξεμβούργο	12,7	9,6	14,0	11,1		
Ουγγαρία	11,4	11,1	10,7	9,3		
Μάλτα	39,5	39,3	38,2	32,9		

Κάτω Χώρες	11,9	11,2	10,7	9,6		
Αυστρία	7,9	8,5	9,8	10,2		
Πολωνία	3,7	4,0	3,8	3,6		
Πορτογαλία	30,6	30,1	31,8	30,4		
Ρουμανία	22,4	20,1	18,9	19,1		
Σλοβενία	2,6	2,8	3,3	2,7		
Σλοβακία	6,4	5,7	5,5	6,3		
Φινλανδία	6,9	7,3	6,4	6,3		
Σουηδία	7,9	10,9	10,7	7,0		
Ην. Βασίλειο	13,1	13,3	11,4	15,8		
Κροατία	5,2	3,8	5,3			
Τουρκία	62	58,2	56,5	55,0		
Ισλανδία	27,0	22,0	24,6	21,5		
Νορβηγία	3,7	3,9	15,1	18,6		
Σουηδία	9,1	9,3	8,5	6,7		

(Πηγή: EUROSTAT)

Στον Πίνακα 3, παρατίθενται στοιχεία που αφορούν σε άτομα, που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 18-24 ετών, τα οποία, πρώτον, έχουν εγκαταλείψει νωρίς το σχολείο, δεύτερον, έχουν ολοκληρώσει μόνο το Γυμνάσιο και τρίτον, δεν βρίσκονται αυτή τη στιγμή στο χώρο της εκπαίδευσης. Συνεπώς, η παράθεση αυτών των στοιχείων, κατά κάποιο τρόπο, ολοκληρώνει την εικόνα, και διευκρινίζει ίσως κάποιες ασάφειες ως προς την διαμόρφωση της κατάστασης σχετικά με τα ποσοστά συμμετοχής στην εκπαίδευση, που εντοπίστηκαν στον προηγούμενο πίνακα (Πίνακας 2).

Προκύπτει, λοιπόν, από τον Πίνακα 3 ο αριθμός των ατόμων σε ποσοστά, τα οποία, αφενός, δεν συμμετέχουν στην εκπαίδευση, (ανήκουν λοιπόν στα «υπολειπόμενα» ποσοστά του Πίνακα 2), και, αφετέρου, ο αριθμός όσων έχουν διαρρεύσει από το σχολείο, ολοκληρώνοντας μόνο το Γυμνάσιο. Η κυριότερη παρατήρηση, που προκύπτει από τον Πίνακα 3, είναι πως η διαρροή των ατόμων που ολοκληρώνουν το Γυμνάσιο και κατόπιν διαρρέουν, παρουσιάζει μειωτικές τάσεις με την πάροδο των χρόνων, στο σύνολο των 27 χωρών της ΕΕ. Ωστόσο, η μείωση των ποσοστών είναι θεαματικά μικρή, ενώ αντίθετα, σε λίγες όμως περιπτώσεις μόνο κάποιων μεμονωμένων χωρών, παρατηρείται αύξηση της σχολικής διαρροής.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παράθεση των στοιχείων του Πίνακα 3 σχετικά με το ποσοστό επί τοις εκατό των ατόμων (%), που, πρώτον, ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 25-64 ετών και, δεύτερον, έχουν ολοκληρώσει το Λύκειο.

Πίνακας 4:

Στοιχεία:

Ποσοστά ατόμων που έχουν ολοκληρώσει το Λύκειο (%)

Ηλικιακή ομάδα: 25-64 Ετών

ΧΩΡΑ/ΕΤΟΣ	2004	2005	2006	2007
ΕΕ	15,8	15,5	15,2	15,2
Βέλγιο	11,9	13,0	12,6	12,3
Βουλγαρία	21,4	20,0	18,0	16,6
Τσεχία	6,1	6,4	5,5	
Δανία	8,5	8,5	10,9	12,4
Γερμανία	12,1	13,8	13,9	12,7
Εσθονία	13,7	14,0	13,2	14,3
Ιρλανδία	12,9	12,3	12,5	11,5
Ελλάδα	14,9	13,3	15,9	14,7
Ισπανία	31,7	30,8	29,9	31,0
Γαλλία	13,1	12,0	12,3	12,7
Ιταλία	22,3	21,9	20,8	19,3
Κύπρος	20,6	18,1	16,0	12,6
Λετονία	15,6	11,9	19,0	16,0
Λιθουανία	9,5	9,2	10,3	8,7
Λουξεμβούργο	12,7	13,3	17,4	15,1
Ουγγαρία	12,6	12,3	12,4	10,9
Μάλτα	42,0	41,2	41,2	37,3
Κάτω Χώρες	14,0	13,6	12,9	12,0
Αυστρία	8,7	9,0	9,6	10,9
Πολωνία	5,7	5,5	5,6	5,0
Πορτογαλία	39,4	38,6	39,2	36,3
Ρουμανία	23,6	20,8	19,0	19,2
Σλοβενία	4,2	4,3	5,2	4,3
Σλοβακία	7,1	5,8	6,4	7,2
Φινλανδία	8,7	9,3	8,3	7,9
Σουηδία	8,6	11,7	12,0	8,6
Ηνωμένο Βασίλειο	13,6	14,0	13,1	17,0
Κροατία	6,2	4,8	5,3	3,9
Τουρκία	54,6	51,3	49,7	47,6
Ισλανδία	27,4	26,3	28,1	24,5
Νορβηγία	4,5	4,6	19,4	21,4

(Πηγή: EUROSTAT)

Ο Πίνακας 4 καταγράφει το ποσοστό σχολικής διαρροής σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, συγκριτικά με τους προηγούμενους πίνακες (Πίνακας 2,3). Είναι εμφανές πως στην ηλικιακή ομάδα των 25-64 η σχολική διαρροή εμφανίζει μεγαλύτερα ποσοστά σε σχέση με την ηλικιακή κατηγορία των 15-24 ετών, καθώς στην περίπτωση της πρώτης ηλικιακής

ομάδας τα ποσοστά των ατόμων που έχουν ολοκληρώσει το Λύκειο είναι καταφανώς μικρότερα.

Σύμφωνα με κάποια τελευταία λιγοστά στοιχεία που διαθέτουμε από τη EUROSTAT, τα ποσοστά συνεχίζουν να έχουν πτωτική πορεία, έστω και μικρή. Όπως παρατηρούμε στον παρακάτω πίνακα τα ποσοστά έχουν μειωθεί σχεδόν σε όλες τις χώρες με εξαίρεση ελάχιστες χώρες που υπάρχει μια μικρή αύξηση του ποσοστού διαρροής.

Πίνακας 5

Στοιχεία:

Ποσοστά ατόμων που εγκατέλειψαν νωρίς το σχολείο (%)

Έχουν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο

Δεν βρίσκονται στο χώρο της εκπαίδευσης

Ηλικιακή ομάδα: 18-24 Ετών

	2009	2010
EU (27 countries)	14,4	14,1
EU (25 countries)	14,3	13,9
EU (15 countries)	15,9	15,5
Euro area (17 countries)	15,9	15,6
Euro area (16 countries)	15,9	15,6
Βέλγιο	11,1	11,9
Βουλγαρία	14,7	13,9
Τσεχία	5,4	4,9
Δανία	10,6	10,7
Γερμανία	11,1	11,9
Εσθονία	13,9	11,6
Ιρλανδία	11,3	10,5
Ελλάδα	14,5	13,7
Ισπανία	31,2	28,4
Γαλλία	12,4	12,8
Ιταλία	19,2	18,8
Κύπρος	11,7	12,6
Λετονία	13,9	13,3
Λιθουανία	8,7	8,1
Λουξεμβούργο	7,7	7,1
Ουγγαρία	11,2	10,5
Μάλτα	36,8	36,9
Ολλανδία	10,9	10,1
Αυστρία	8,7	8,3
Πολωνία	5,3	5,4
Πορτογαλία	31,2	28,7
Ρουμανία	16,6	18,4
Σλοβενία	5,3	5
Σλοβακία	4,9	4,7

Φινλανδία	9,9	10,3
Σουηδία	10,7	9,7
Ην. Βασίλειο	15,7	14,9
Ισλανδία	21,3	22,6
Νορβηγία	17,6	17,4
Ελβετία	9,1	6,6
Κροατία	3,9	3,9
Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία Μακεδονίας	16,2	15,5
Τουρκία	44,3	43,1

(Πηγή: European commission)

Από την παράθεση των στοιχείων, στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκύπτει ως συμπέρασμα, πως στις περισσότερες χώρες της ΕΕ τόσο στην υποχρεωτική εκπαίδευση όσο και στον ανώτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ο συνολικός μέσος όρος αναφορικά με το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση, εμφανίζει μειωτικές τάσεις με την πάροδο του χρόνου. Παρόλα αυτά σε αρκετές χώρες από αυτές ο δείκτης σχολικής διαρροής παραμένει υψηλός.

2.2 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΑΝ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ

Στην Ελλάδα τα θέματα σχετικά με τη σχολική διαρροή τα έχει αναλάβει το σχολείο με πρωτοβουλίες και ενέργειες που πραγματοποιεί, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιρλανδία, Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου υπάρχουν κρατικοί φορείς υπεύθυνοι για τα επιμέρους θέματα.

Στη Γερμανία, η σχολική διαρροή αντιμετωπίζεται περισσότερο ως κοινωνικό πρόβλημα παρά σαν εκπαιδευτικό θέμα. Διαφορετικά Υπουργεία που ασχολούνται με την πρόνοια των νέων, σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο, δραστηριοποιούνται στο σχεδιασμό πρωτοβουλιών και ενεργειών αποτροπής της σχολικής διαρροής και βρίσκουν αρκετούς φορείς πρόθυμους να συνεργαστούν πάνω σε αυτό. Επίσης, υπάρχει μια ενεργή Πανεπιστημιακή έρευνα.

Στην Ιρλανδία υπάρχουν πολυσχιδή προγράμματα στήριξης των κοινωνικά και μειονεκτούντων μαθητών, όπως το «Σχήμα των Μειονεκτικών περιοχών» (Disadvantaged Areas scheme) που παρέχει σε 203 σχολεία επιπλέον υποστήριξη(βοήθημα σε 15 μαθητές μεγαλύτερων τάξεων, το Σχέδιο Ολοκλήρωσης του Σχολείου(School completion scheme) που βοηθά μαθητές με μειονεκτική καταγωγή μέσω των Σχεδίων Συγκράτησης(Retention Plans) που χρηματοδοτούνται σύμφωνα με τους υλοποιηθέντες στόχους, το «Home school community Liaison Scheme», που επαναπροσδιορίζει για τους γονείς το σχέδιο της μόρφωσης(211 σχολεία) και το «Youthreach» που παρέχει εκπαίδευση, επιμόρφωση και εργασιακή εμπειρία στους διαρρέυσαντες μαθητές(7162 μαθητές σε περισσότερα από 130 κέντρα).

Στην Ιταλία, το 2003, η συμφωνία μεταξύ Περιφερειών και Υπουργείου Παιδείας επέτρεψε την ανάπτυξη πολλών προγραμμάτων που υλοποιήθηκαν κυρίως από τα σχολεία που ευνοήθηκαν από τη συνεργασία των κέντρων επαγγελματικής εκπαίδευσης και από την υποστήριξη τοπικών φορέων, όπως τα δημοτικά συμβούλια.

Στο Η.Β η πολιτική «Every Child Matters» με την επικουρική νομοθεσία υπεισέρχεται σε θέματα ευθυνών των τοπικών αρχών, οργανισμών και γονέων σε συνεργασία με τα σχολεία. Στους μαθητές άνω των 11 ετών προσφέρεται μια θέση στη Δευτεροβάθμια (άνω των 16 ετών) εκπαίδευση και δεδομένου ότι πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις, μπορούν να υποστηριχθούν οικονομικά έτσι ώστε να συνεχίσουν την εκπαίδευση μέχρι την ηλικία των 19 ετών.

Η μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου αποτελεί επίσης μια πύλη για την επίτευξη των άλλων στόχων της «Ευρώπης 2020» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, 31.1.2011). Το μέλλον της Ευρώπης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τους νέους της. Μέσω της στρατηγικής της «Ευρώπη 2020», η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να υποστηρίξει καλύτερα τους νέους και να τους επιτρέψει να αναπτύξουν πλήρως τα ταλέντα τους προς όφελος δικό τους αλλά και της οικονομίας και της κοινωνίας τους. Ένας από τους βασικούς στόχους που συμφωνήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο είναι να μειωθεί το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο σε λιγότερο από 10% και να διασφαλιστεί ότι το 40% τουλάχιστον της νεότερης γενιάς θα αποκτήσει τίτλο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή ισοδύναμο.

Στην πρωτοβουλία «**Νεολαία σε κίνηση**», μία από τις εμβληματικές πρωτοβουλίες της Ευρώπης 2020, υπογραμμίζεται η ανάγκη να βελτιωθεί η ποιότητα και η ισότητα στην

εκπαίδευση και την κατάρτιση, να δοθούν σε περισσότερους νέους οι δεξιότητες για να εξακολουθήσουν να μαθαίνουν δια βίου, καθώς και η ευκαιρία για μαθησιακή κινητικότητα. Η ριζική μείωση του αριθμού των νέων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο αποτελεί θεμελιώδη επένδυση όχι μόνο στις προοπτικές κάθε νέου, αλλά και στην μελλοντική ευημερία και κοινωνική συνοχή της ΕΕ στο σύνολό της. Έχοντας άμεσο αντίκτυπο στην απασχόληση των νέων, η μείωση της εγκατάλειψης του σχολείου συμβάλει στην αύξηση της ένταξης στην αγορά εργασίας και, με τον τρόπο αυτό, στην επίτευξη του στόχου του 75% του ποσοστού απασχόλησης των γυναικών και των ανδρών ηλικίας 20 - 64 ετών.

Παράλληλα, συμβάλει σημαντικά στη ρήξη του κύκλου στέρησης που οδηγεί τόσους πολλούς νέους στον κοινωνικό αποκλεισμό. Επομένως, αποτελεί βασικό μέτρο για την επίτευξη του στόχου να βγουν από τον κίνδυνο της φτώχειας τουλάχιστον 20 εκατομμύρια άτομα (Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 25/26 Μαρτίου 2010).

2.3 Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, τριάντα χρόνια μετά τη θεσμοθέτηση της εννιάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης, η μαθητική διαρροή στο Γυμνάσιο, έχει υποχωρήσει μεν, αλλά εξακολουθεί να είναι σημαντική, με συνέπεια ένας μεγάλος αριθμός νέων να μην αρχίζουν ή να μην ολοκληρώνουν τη φοίτηση στο Γυμνάσιο.

Οι πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι σχεδόν η μισή μαθητική διαρροή στο Γυμνάσιο αφορά μαθητές που σταματούν στο Δημοτικό. Η υπόλοιπη διαρροή αφορά μαθητές που εγκαταλείπουν τις σπουδές στη Α΄ και Β΄ Γυμνασίου. Αμελητέα είναι η διαρροή που εμφανίζεται στη Γ΄ τάξη. Επίσης, τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερο ποσοστό μαθητικής διαρροής από τα κορίτσια. Όσον αφορά τη γεωγραφική κατανομή, μεγάλη διαρροή παρουσιάζεται στην δυτική περιοχή της Πελοποννήσου, στα νησιά και σε νομούς της Κεντρικής Μακεδονίας και Θράκης. Ειδικά η νησιωτική μαθητική διαρροή αποδίδεται στην πρόωρη εμπλοκή των νέων με την τουριστική αγορά εργασίας.

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ. ΣΤΑΤ. κατά τη σχολικό έτος 2008-2009 ο μεγαλύτερος αριθμός παιδιών που εγκαταλείπουν το σχολείο αφορά τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού.

Όπως παρατηρούμε και από τον Πίνακα 6, 3.101 αγόρια διέκοψαν αδικαιολόγητα τη φοίτηση στην πρώτη δημοτικού και αντίστοιχα 1.499 κορίτσια. Απ' αυτά τα 576 αφορούν αγόρια στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Η Θράκη έχει το θλιβερό προνόμιο της μεγαλύτερης μαθητικής διαρροής από την υποχρεωτική εκπαίδευση σε όλη την Ελλάδα. Εντοπίζεται σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές καθώς η συντριπτική πλειοψηφία προέρχεται από τη μουσουλμανική μειονότητα.(Παλαιοκρασάς, Ρουσέας, Βρετάκου, Παναγιωτοπούλου, 1996).

Όσον αφορά την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση τα μεγαλύτερα ποσοστά εμφανίζονται στους νομούς Ξάνθης, Ροδόπης, Αχαΐας, Ηλείας και Δυτ. Αττικής. Τα παιδιά που διαρρέουν προέρχονται από φτωχά, αγροτικά και μικρομεσαία στρώματα, που βρίσκουν τη δυνατότητα απασχόλησης στις οικογενειακές αγροτικές και μη επιχειρήσεις. Επίσης, από τα νησιά η μεγαλύτερη διαρροή εμφανίζεται στους νομούς Ηρακλείου, Χανίων, Κέρκυρας και Δωδεκανήσου. Η τουριστική ανάπτυξη δρα ανταγωνιστικά ως προς την εκπαίδευση των νέων, κυρίως αυτών των περιοχών. Πολλές φορές οι ίδιοι οι γονείς προτρέπουν τα παιδιά τους να στραφούν αντί για το αβέβαιο μέλλον της εκπαίδευσης, σε αποδοτικότερους προσανατολισμούς με γρηγορότερο κέρδος.

Πίνακας 6

ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΔΗΜΟΤΙΚΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΠΟΥ ΔΙΕΚΟΨΑΝ ΤΗΝ ΦΟΙΤΗΣΗ ΤΟΥΣ
ΑΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΑ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ & ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΛΗΞΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2008/2009

	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ
ΣΥΝΟΛΑ	3101	1499
ΑΝΑΤΟΛ. ΜΑΚΕΔΟΝ. & ΘΡΑΚΗ	576	274
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	277	139
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	21	9
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	231	118
ΗΠΕΙΡΟΣ	16	9
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	31	17
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	389	192
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	142	68
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	237	128
ΑΤΤΙΚΗ	905	420
Β.ΑΙΓΑΙΟ	18	8
Ν.ΑΙΓΑΙΟ	73	35
ΚΡΗΤΗ	185	82

(ΠΗΓΗ: Απογραφή ΕΛ.ΣΤΑΤ)

Όσον αφορά τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση σχεδόν η μισή μαθητική διαρροή στο Γυμνάσιο αφορά μαθητές που δεν παρουσιάζονται καθόλου στην Α' τάξη. Η υπόλοιπη διαρροή αφορά μαθητές που εγκαταλείπουν τις σπουδές στην Α' και Β' τάξη. Αμελητέα είναι η διαρροή που διαπιστώνεται στη Γ' τάξη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ - ΓΥΜΝΑΣΙΑ

ΜΑΘΗΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΕΚΟΨΑΝ ΤΗ ΦΟΙΤΗΣΗ ΓΙΑ ΟΠΟΙΟΔΗΠΟΤΕ ΛΟΓΟ, ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ, ΤΑΞΗ & ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΛΗΞΕΩΣ ΣΧΟΛ. ΕΤΟΥΣ 2007 / 2008

	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ
ΣΥΝΟΛΑ	13730	4458
ΤΑΞΗ Α΄	7890	2536
ΤΑΞΗ Β΄	3492	1133
ΤΑΞΗ Γ΄	2348	789
ΑΝΑΤΟΛ. ΜΑΚΕΔΟΝ. & ΘΡΑΚΗ	987	363
ΤΑΞΗ Α΄	682	262
ΤΑΞΗ Β΄	180	58
ΤΑΞΗ Γ΄	125	43
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	2004	638
ΤΑΞΗ Α΄	1229	378
ΤΑΞΗ Β΄	511	168
ΤΑΞΗ Γ΄	264	92
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	126	47
ΤΑΞΗ Α΄	61	19
ΤΑΞΗ Β΄	43	21
ΤΑΞΗ Γ΄	22	7
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	844	247
ΤΑΞΗ Α΄	532	172
ΤΑΞΗ Β΄	175	45
ΤΑΞΗ Γ΄	137	30
ΗΠΕΙΡΟΣ	263	68
ΤΑΞΗ Α΄	131	42
ΤΑΞΗ Β΄	60	11
ΤΑΞΗ Γ΄	72	15
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	342	106
ΤΑΞΗ Α΄	168	49
ΤΑΞΗ Β΄	121	38
ΤΑΞΗ Γ΄	53	19
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	989	300
ΤΑΞΗ Α΄	599	195
ΤΑΞΗ Β΄	235	71
ΤΑΞΗ Γ΄	155	34

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	502	160
ΤΑΞΗ Α΄	273	88
ΤΑΞΗ Β΄	125	32
ΤΑΞΗ Γ΄	104	40
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	708	231
ΤΑΞΗ Α΄	427	132
ΤΑΞΗ Β΄	148	49
ΤΑΞΗ Γ΄	133	50
ΑΤΤΙΚΗ	5140	1735
ΤΑΞΗ Α΄	2742	880
ΤΑΞΗ Β΄	1437	501
ΤΑΞΗ Γ΄	961	354
Β.ΑΙΓΑΙΟ	147	39
ΤΑΞΗ Α΄	79	23
ΤΑΞΗ Β΄	42	8
ΤΑΞΗ Γ΄	26	8
Ν.ΑΙΓΑΙΟ	534	193
ΤΑΞΗ Α΄	247	87
ΤΑΞΗ Β΄	155	55
ΤΑΞΗ Γ΄	132	51
ΚΡΗΤΗ	1144	331
ΤΑΞΗ Α΄	720	209
ΤΑΞΗ Β΄	260	76
ΤΑΞΗ Γ΄	164	46

(ΠΗΓΗ: Απογραφή ΕΛ.ΣΤΑΤ)

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΕΝΙΑΙΑ ΛΥΚΕΙΑ

ΜΑΘΗΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΕΚΟΨΑΝ ΤΗ ΦΟΙΤΗΣΗ ΓΙΑ ΟΠΟΙΟΔΗΠΟΤΕ ΛΟΓΟ, ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ, ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΛΗΞΕΩΣ ΣΧΟΛ. ΕΤΟΥΣ 2007 / 2008

	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ
ΣΥΝΟΛΑ	5182	2046
ΑΝΑΤΟΛ. ΜΑΚΕΔΟΝ. & ΘΡΑΚΗ	293	118
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	643	237
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	133	35
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	231	83
ΗΠΕΙΡΟΣ	128	44
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	169	57
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	330	139
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	293	124
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	246	100
ΑΤΤΙΚΗ	2068	830
Β.ΑΙΓΑΙΟ	59	34
Ν.ΑΙΓΑΙΟ	210	94
ΚΡΗΤΗ	379	151

(ΠΗΓΗ: Απογραφή ΕΛ.ΣΤΑΤ)

Συγκριτικά με τις τελευταίες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν την τελευταία δεκαετία τα ποσοστά της μαθητικής διαρροής εμφανίζονται μικρότερα σε όλους τους νομούς. Το γεγονός αυτό είναι άμεσα συνδεδεμένο με τις εξελίξεις και τις αλλαγές που σημειώθηκαν τόσο σε ελληνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο την τελευταία εικοσαετία. Η μείωση βέβαια είναι πάρα πολύ μικρή σε σχέση με το μέγεθος του προβλήματος που ονομάζεται μαθητική διαρροή. Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε τη συμβολή των παρακάτω παραγόντων στη μείωση της πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης:

1. Η αλλαγή στάσης απέναντι στην εκπαίδευση: η εκπαίδευση δεν θεωρείται πλέον «πολυτέλεια» αλλά επιτακτική ανάγκη καθώς είναι άμεσα συνδεδεμένη τόσο με την κοινωνική όσο και με την οικονομική ανάπτυξη.

2. Οι αλλαγές των κοινωνικών προτύπων: στις μέρες μας προβάλλεται ολοένα και περισσότερο το πρότυπο του μορφωμένου ατόμου. Τα ΜΜΕ εμφανίζουν ως «ιδανικό τύπο» άνθρωπο εκείνον που διακρίνεται για την υψηλή του μόρφωση η οποία του εξασφαλίζει καλή εργασία, υψηλό οικονομικό επίπεδο, καλές συνθήκες ζωής, επιτυχίες στον προσωπικό τομέα κ.τ.λ.

3. Οι αλλαγές στην αγορά εργασίας: η εισροή ξένου εργατικού δυναμικού, η συρρίκνωση του αγροτικού τομέα, το κλείσιμο εργοστασίων και βιοτεχνιών που απασχολούσαν ανειδίκευτους εργάτες, η μείωση των οικογενειακών επιχειρήσεων, είχαν ως φυσική συνέπεια τη μείωση των αναγκών σε ανειδίκευτο προσωπικό. Ταυτόχρονα, τομείς όπως ο τουρισμός και οι επικοινωνίες παρουσιάζουν άνθιση, ενώ η χρήση των νέων τεχνολογιών σε όλους τους τομείς της παραγωγικής διαδικασίας απαιτούν εργατικό δυναμικό με υψηλά προσόντα ικανό να προσαρμόζεται εύκολα στις αλλαγές και τις ανάγκες που κάθε φορά προκύπτουν. Αξίζει να σημειώσουμε, ότι στα αναπτυγμένα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι ρυθμοί ανεργίας είναι αντιστρόφως ανάλογοι προς το επίπεδο εκπαίδευσης.

4. Οι αλλαγές στην οικογένεια: το φεμινιστικό κίνημα, οι αλλαγές στους παραδοσιακούς ρόλους των δύο φύλων, η καθιέρωση νομοθεσίας που προστατεύει τη γυναικεία εργασία και εξασφαλίζει συμμετοχή των γυναικών σε όλους σχεδόν τους εργασιακούς τομείς, είχαν ως αποτέλεσμα την καθιέρωση και αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας ακόμα και σε επαγγέλματα που θεωρούνταν παραδοσιακά «ανδροκρατούμενα». Έτσι, σε αντίθεση με το παρελθόν και οι γυναίκες πρέπει να έχουν αυξημένο εκπαιδευτικό επίπεδο.

5. Η γενικότερη άνοδος του εκπαιδευτικού και οικονομικού επιπέδου του ελληνικού πληθυσμού.

6. Η καθιέρωση της υποχρεωτικότητας της 9χρονης εκπαίδευσης με το σύνταγμα του 1975.

7. Οι αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα που έχουν ως στόχο την ενίσχυση των μαθητών με χαμηλές επιδόσεις.

8. Η βελτίωση του οδικού δικτύου της χώρας.

9. Δημογραφικοί παράγοντες: στην Ελλάδα, από το 1981 και μετά παρατηρείται σταδιακή μείωση της γεννητικότητας του πληθυσμού. Το 1981 ο συντελεστής ολικής γονιμότητας ήταν 2,9 γεννήσεις ανά μητέρα ενώ, το 2004, μόλις 1,31, ποσοστό που βρίσκεται κάτω από όριο αντικατάστασης των γενεών που είναι 2,1. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ελληνικής γεροντολογικής εταιρείας το 2035 οι γέροντες (άνω των 65 ετών) θα αποτελούν το 31,7% του συνολικού πληθυσμού. Καθώς λοιπόν μειώνεται ο αριθμός των νέων τόσο αυξάνεται η ανάγκη για καλύτερη αξιοποίησή τους. Στο άμεσο μέλλον, οι εργαζόμενοι που θα είναι πολύ λιγότεροι σε σχέση με το παρελθόν, θα πρέπει να είναι υπερεκπαιδευμένοι και με αυξημένα προσόντα προκειμένου να είναι υπερπαραγωγικοί ώστε να καλύπτουν τις απαιτήσεις της διεθνοποιημένης και ανταγωνιστικής οικονομίας.

10. Η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης: σύμφωνα με τις συνθήκες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας η εκπαιδευτική πολιτική αποτελεί εσωτερική υπόθεση των κρατών-μελών. Ωστόσο, τα τελευταία είκοσι χρόνια η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει μετατραπεί σε κυρίαρχο παράγοντα της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής.

Παρά την πτώση που παρουσιάζει, η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου εξακολουθεί να παραμένει σε υψηλά ποσοστά, γεγονός που θα πρέπει να προβληματίσει πολύ σοβαρά τους υπεύθυνους για την χάραξη της εκπαιδευτικής πολιτικής.

2.4 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ & ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΡΡΟΗ

Η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, δεν μπορεί να αφήσει το εκπαιδευτικό σύστημα ανέπαφο και άτρωτο. Η οικονομική δυσχέρεια των ελληνικών οικογενειών και οι δύσκολες συνθήκες καθημερινής διαβίωσης έχουν ως αποτέλεσμα τη ψυχολογική καταπίεση στο σχολείο και κατ' επέκταση στους μαθητές και τη συμπεριφορά τους απέναντι σε συμμαθητές και καθηγητές. Καθημερινά στους χώρους του σχολείου σημειώνονται διάφορα περιστατικά κλοπής κολατσιού ή βίαιων επεισοδίων λόγω των τραγικών καταστάσεων που επικρατούν στο σπίτι. Η πρόωρη αποχώρηση από το σχολικό περιβάλλον είναι μέσα στις δυσάρεστες συνέπειες που επιφέρει η οικονομική δυσπραγία των γονέων και γενικότερα της κοινωνίας.

Η οικονομική εξάντληση των γονέων, η αύξηση της ανεργίας και η ευρύτερη κοινωνική αποδιοργάνωση αντικατοπτρίζονται φανερά πλέον στην καθημερινότητα του σχολείου. Αύξηση του άγχους των παιδιών, της βίας και μείωση της επίδοσης στο σχολείο είναι μερικά από τα αποτελέσματα της κρίσης όπως δείχνουν τα στοιχεία της έρευνας «Παιδική και Νεανική Βία μέσα από τα Μάτια των Γονέων II.» όπου έγινε η παρουσίαση των αποτελεσμάτων, σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Ένα στα πέντε παιδιά με οικονομικές δυσκολίες παρουσιάζει μέτρια έως κακή επίδοση, ενώ αντιθέτως στις εύπορες οικογένειες το ποσοστό αυτό γίνεται ένα στα δώδεκα. Οι τέσσερις στις δέκα οικογένειες έχουν προχωρήσει σε περικοπές των παροχών προς τα παιδιά, αναλογία που γίνεται επτά στις δέκα, ανάμεσα σε αυτές που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες. Η διαρροή έρχεται βέβαια και από το ότι οι μαθητές δεν μπορούν να ανταποκριθούν στα φροντιστήρια που χρειάζονται. Στο ζήτημα συνηγορούν και τα προβλήματα των οικογενειών που δεν μπορούν ν' ανταποκριθούν, οπότε τα παιδιά αναγκάζονται να εγκαταλείψουν.

Η αδυναμία ενός παιδιού να παρακολουθήσει την εκπαιδευτική διαδικασία λόγω οικογενειακών - οικονομικών προβλημάτων, καθώς και ένα παιδί που δεν διαθέτει τα χρήματα να αγοράσει φαγητό στο διάλειμμα ή το λευκό πουκάμισο στην παρέλαση, έχει ως αποτέλεσμα την αποχώρησή του από το σχολικό περιβάλλον, διότι θα νιώσει ότι δεν πρέπει να βρίσκεται εκεί ή ακόμα ότι δεν είναι ικανό να βρίσκεται εκεί.

Ένα ακόμα φαινόμενο που παρουσιάζεται στο χώρο του σχολείου λόγω της οικονομικής κρίσης είναι η αύξηση των ποσοστών βίας. Όσο πιο δεινή είναι η οικονομική κατάσταση τόσο αυξάνεται η θυματοποίηση. Ένα στα πέντε παιδιά έχει υποστεί βία από ομάδες ανηλίκων και ο ένας στους 10 γονείς δηλώνει άγνοια. Το **18%** των παιδιών έχει ζητήσει να αλλάξει σχολείο, ποσοστό που φτάνει το **32%** στα παιδιά με επιδόσεις μέτριας έως κακής βαθμολογίας. Κύριος λόγος του αιτήματος αλλαγής σχολείου είναι η διαμάχη με συμμαθητές **35%** και δευτερευόντως η διαμάχη με εκπαιδευτικούς **20%**. Είναι προφανές από τα ποσοστά, ότι ένας ακόμη λόγος εγκατάλειψης του σχολείου είναι η άσκηση λεκτικής ή σωματικής βίας, γεγονός που οδηγεί στην απομάκρυνση από το σχολικό περιβάλλον.

Σήμερα, θα πρέπει κανείς να φτάσει «τουλάχιστον στον πρώτο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για να αποκτήσει τις ικανότητες που θα του επιτρέψουν να διεκδικήσει μια αξιοπρεπή εργασία», αποκαλύπτει η νέα έκθεση της UNESCO. Η επιβράδυνση της οικονομίας έπληξε τις πλούσιες χώρες, με συνέπειες ακόμα περισσότερες στις φτωχότερες, οι οποίες απέχουν και περισσότερο από την επίτευξη των στόχων του προγράμματος.

Το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα παρουσιάζεται διπλό, αφενός η σταδιακή κατάρρευση του άξονα της κοινωνικής συνοχής και αφετέρου η συνοδευμένη πλήρης αποτυχία της πολιτείας να χτίσει ένα δίκτυο κοινωνικής προστασίας για όλους εκείνους, που αντιμετωπίζουν οικονομικό πρόβλημα ως συνέπεια της κρίσης, που έχουν χάσει τη δουλειά τους

Η οξεία οικονομική κρίση δημιουργεί μία ακραία ανισότητα, το διευρυμένο χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Υπό τις παρούσες συνθήκες, ο άμεσος στόχος πρέπει να είναι επίσης η ενίσχυση της προσχολικής εκπαίδευσης αλλά και της επανακατάρτισης των ανέργων. Οι κρατικές και κοινοτικές δαπάνες πρέπει να στραφούν στους οικονομικά αδύναμους και στους νέους. Διάφορες έρευνες συνδέουν τις συνέπειες της εγκατάλειψης του σχολείου για τους μαθητές με υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, εγκληματικότητας, βίας, κατανάλωσης αλκοόλ και χρήσης ναρκωτικών ή με χαμηλότερο δείκτη προσδόκιμου ζωής, σε σχέση με τους αποφοίτους της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα παιδιά εγκλωβίζονται σε έναν φαύλο κύκλο. Η φτώχεια είναι ένας παράγοντας που συμβάλλει στην πρόωρη σχολική εγκατάλειψη, η οποία με τη σειρά της συνεπάγεται αυξημένο κίνδυνο φτώχειας.

Στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» για το σύνολο της ΕΕ, η οποία εγκρίθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Ιούνιο του 2010, η ανάγκη να μειωθεί η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου αναδείχθηκε σε ζήτημα επείγουσας πολιτικής σημασίας. Καθορίζει ως έναν από τους πέντε βασικούς στόχους τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου σε ποσοστό μικρότερο από 10% έως το 2020. Η νέα στρατηγική υπογραμμίζει τρεις αμοιβαία ενισχυόμενες προτεραιότητες: την «έξυπνη ανάπτυξη» που βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία, τη «βιώσιμη ανάπτυξη» που προάγει την πράσινη οικονομία και την «ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς» που προωθεί τα υψηλά ποσοστά απασχόλησης και την κοινωνική συνοχή. Τα υψηλά ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου αποτελούν τροχοπέδη για μια έξυπνη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου αυξάνει τον ατομικό κίνδυνο για ανεργία, φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό. Τα υψηλά ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου στις ευρωπαϊκές κοινωνίες έχουν μακροχρόνιες επιπτώσεις στις αγορές εργασίας, στη διαθεσιμότητα εξειδικευμένων εργαζομένων και, συνεπώς, στην οικονομική ανάπτυξη. Οι επιπτώσεις αυτές εντείνονται σε πολλά κράτη μέλη της ΕΕ λόγω της χρηματοοικονομικής κρίσης.

2.5 ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΡΡΟΗΣ

Παρά τη μείωση της μαθητικής διαρροής τα τελευταία χρόνια (στοιχεία Παρατηρητηρίου Μετάβασης του Π.Ι.), ένα μεγάλο ποσοστό των μαθητών που εγγράφονται στα Γυμνάσια εξακολουθεί να μη φοιτά καθόλου ή να διακόπτει τη φοίτηση. Για το λόγο αυτό το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων λαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο.

1. Έχει συστήσει το «Παρατηρητήριο Μετάβασης» το οποίο λειτουργεί στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο με στόχο, μεταξύ άλλων, την έρευνα, τη συλλογή και επεξεργασία των στοιχείων της μαθητικής διαρροής, αλλά και τον εντοπισμό των βασικών της αιτίων. Τα στοιχεία που συγκεντρώνονται από τις έρευνες μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο για την πρόληψη όσο και την αντιμετώπιση της μαθητικής διαρροής.

2. Επειδή μία από τις βασικές αιτίες διαρροής είναι και η σχολική αποτυχία, γίνονται παιδαγωγικές παρεμβάσεις προς την κατεύθυνση αυτή και λαμβάνονται ουσιαστικά μέτρα

για την αντιμετώπισή της με καλύτερα προγράμματα και βιβλία, με περιορισμό της διδακτέας ύλης, με την εισαγωγή καινοτόμων δράσεων (όπως η εφαρμογή της ευέλικτης ζώνης) κ.ά. Τα μέτρα αυτά αμβλύνουν τις εκπαιδευτικές ανισότητες και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των νοητικών ικανοτήτων και παρωθητικών δυνάμεων που είναι απαραίτητες για την επιτυχή σχολική φοίτηση, αφού επιτρέπουν την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων (αναγνωστική και μαθηματική ικανότητα, ικανότητα εργασίας σε ομάδα κ.ά.) και την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και του «αδύναμου» μαθητή, γεγονός που επιτρέπει την περαιτέρω παραμονή του στο σχολείο.

3. Οι «αδύνατοι» μαθητές στηρίζονται με την εφαρμογή του θεσμού της ενισχυτικής διδασκαλίας, ώστε να αντιμετωπίζουν τα οποιαδήποτε ιδιαίτερα μαθησιακά τους προβλήματα και να μην εγκαταλείπουν τα σχολεία.

4. Για την ένταξη και ενσωμάτωση των αλλοδαπών μαθητών λειτουργούν Αυτοτελείς Τάξεις Υποδοχής, Φροντιστηριακά Τμήματα και Διαπολιτισμικά σχολεία.

5. Για την εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων και την ένταξή τους στο σχολείο εφαρμόστηκαν ειδικά προγράμματα με θεαματικά αποτελέσματα.

6. Με τον θεσμό των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας δόθηκε η ευκαιρία της επιστροφής στο σχολείο των νέων εκείνων που το εγκατέλειψαν πρόωρα. Παράλληλα τα Εσπερινά Σχολεία

Με όλα τα παραπάνω μέτρα γίνεται μια μεγάλη προσπάθεια από το κράτος να μειώσει όσο το δυνατόν πιο πολύ τα ποσοστά της σχολικής διαρροής, ιδιαίτερα σε περιοχές με χαμηλό δείκτη ευημερίας και υψηλή ανεργία. Τα μέτρα αυτά τοποθετούν τη χώρα σε μεσαία θέση σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κάτι που αποδεικνύει μεν τη αποτελεσματικότητα αυτών, αλλά ταυτόχρονα υπογραμμίζει και την ανάγκη περισσότερων και πιο δραστικών μέτρων για την ουσιαστική μείωση του ποσοστού των νέων που εγκαταλείπουν την εκπαίδευση. Και αυτό διότι πολλά από αυτά τα μέτρα είτε δεν εφαρμόζονται σε όλες τις περιοχές της χώρας, είτε εφαρμόζονται με λανθασμένο τρόπο, καθώς σε πολλές περιοχές όπως ο νομός Ηλείας όπου υπάρχουν πολλοί αθίγγανοι, το ποσοστό της σχολικής διαρροής είναι αρκετά υψηλό κάτι που αποδεικνύει την αναποτελεσματικότητα των μέτρων αυτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ

3.1 ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ

Η εικόνα που παρουσίαζε η Ελλάδα στο χώρο της «Δια βίου μάθησης» σε σχέση με τους εταίρους της, κάθε άλλο παρά ιδανική ήταν. Ενώ η Ευρώπη εμφάνιζε σε γενικές γραμμές στοιχεία αρκετά ενθαρρυντικά, αν αναλογιστεί κανείς ότι αναπτύσσονται διαρκώς νέες λειτουργίες με εντατικό ρυθμό και σε μεγάλη έκταση, το προφίλ της χώρας μας ήταν εντελώς διαφορετικό.

Το 2002 σύμφωνα με τη δημοσιευμένη κατάταξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Ελλάδα κατείχε μεταξύ των άλλων κρατών - μελών την τελευταία μόλις θέση, καθώς το ποσοστό των πολιτών ηλικίας 25-65 ετών που συμμετείχαν κάθε χρόνο σε λειτουργίες της δια βίου μάθησης άγγιζε μόλις το 1,2%, τη στιγμή που ο μέσος όρος των περισσότερων κρατών-μελών κυμαινόταν από 8,5%-5% (www.ideke.edu.gr).

Ο όρος «δια βίου μάθηση», στο πλαίσιο των απαιτήσεων που υπαγορεύει πλέον η Κοινωνία της Γνώσης (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2001) περιλαμβάνει κάθε μαθησιακή δραστηριότητα που αναπτύσσεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου και περικλείει όλες της μορφές μάθησης, στοχεύοντας τόσο στην προσωπική ολοκλήρωση του ατόμου, όσο στην κοινωνική του ένταξη και τελικά στην προσαρμοστικότητα του στις νέες συνθήκες εργασίας και στην απασχολησιμότητά του.

Ο οικονομικός και τεχνολογικός εκσυγχρονισμός, που επιβάλλεται από τις ραγδαίες διεθνείς εξελίξεις, διαφοροποιεί τις ανάγκες της οικονομίας σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό και καθιστά ανεπαρκείς τις εκπαιδευτικές διαδικασίες που περιορίζονται στα όρια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Οι αλλαγές που επιφέρει η εξέλιξη της τεχνολογίας δεν περιορίζονται στον επαγγελματικό τομέα αλλά επηρεάζουν συνολικότερα τις καθημερινές δραστηριότητες όλων των πολιτών. Στο πλαίσιο αυτό η εκπαίδευση ενηλίκων αναδεικνύεται σε ζήτημα κλειδί του εκπαιδευτικού και πολιτικού λόγου της χώρας μας και έχει γίνει κύριο σημείο εστίασης των συζητήσεων μεταξύ πανεπιστημιακών, πολιτικών, στελεχών εκπαίδευσης, επιχειρηματιών αλλά και απλών πολιτών.

Οι αρχές και οι στόχοι που διέπουν τη δημόσια πολιτική δια βίου μάθησης είναι οι εξής:

Η δια βίου μάθηση είναι ανθρωποκεντρική, καθώς έχει ως αφετηρία τον άνθρωπο και τις ανάγκες του.

Είναι ενεργός, συνεχής και όχι υποχρεωτική, καθώς είναι μια ανοιχτή και συνεχής ευκαιρία για προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική βελτίωση στη ζωή ενός ανθρώπου.

Η δια βίου μάθηση είναι ολιστική, καθώς επιδιώκεται η συμμετοχή όλων σε όλη τη διάρκεια του βίου, με δυνατότητα αναγνώρισης και πιστοποίησης μη τυπικών και άτυπων μορφών μάθησης.

Υποστηρίζει την αναπτυξιακή πορεία της χώρας, καθώς αποσκοπεί στην επικαιροποίηση των γνώσεων και δεξιοτήτων των εργαζομένων ενόψει των ραγδαία μεταβαλλόμενων συνθηκών εργασίας, με έγκαιρη διάγνωση των αναγκών της αγοράς εργασίας.

Η δια βίου μάθηση υποστηρίζει την κοινωνική ένταξη, καθώς μέσω αυτής επιδιώκεται η κοινωνική και επαγγελματική αναβάθμιση ευάλωτων ομάδων, παρέχοντας σε αυτές ένα επαρκές επίπεδο εξειδικευμένων επαγγελματικών γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, με στόχο την εξασφάλιση της κοινωνικής και επαγγελματικής τους ένταξης.

Στοχεύει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, στην καλλιέργεια κοινωνικών συμπεριφορών συμβατών με τις νέες συνθήκες και γενικότερα στην ανάπτυξη της ιδιότητας του ενεργού και ενημερωμένου πολίτη.

Βασικός άξονας της εφαρμοζόμενης πολιτικής είναι η συγκρότηση ενός δικτύου, του λεγόμενου «Δικτύου Μάθησης», με την αρωγή κρατικών φορέων, της αυτοδιοίκησης αλλά και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Στο εν λόγω Δίκτυο το οποίο θα καλύπτει όλη τη χώρα, κόμβους αποτελούν οι ήδη υπάρχουσες δομές που υπάγονται στην αρμοδιότητα της ΓΓΔΒΜ, όπως είναι τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων, οι Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης, οι Σχολές Γονέων, το Κέντρο Δια βίου Εκπαίδευσης από απόσταση και τέλος τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης. Επίσης, κόμβους αυτού του Δικτύου θα αποτελούν επίσης τα Ινστιτούτα Δια Βίου Εκπαίδευσης.

3.2 ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας αποτελούν ευέλικτο καινοτομικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα το οποίο στοχεύει στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων που δε διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα και δεξιότητες, ώστε να ανταποκριθούν στις σύγχρονες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, κεντρικοί στόχοι του προγράμματος είναι: η επανασύνδεση με την εκπαιδευτική διαδικασία ατόμων που έχουν απομακρυνθεί από τη βασική εκπαίδευση, η δημιουργία δικτύων συνεργασίας ανάμεσα στο σχολείο, την τοπική κοινωνία, τον επιχειρηματικό κόσμο και την εκπαίδευση.

Τα Ελληνικά Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας είναι μέλη του Ευρωπαϊκού Δικτύου Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (www.e2c-europe.org). Το πρόγραμμα των σχολείων αυτών συνδέθηκε με τη χρηματοδότηση των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ) και ειδικότερα με το μέτρο του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου στήριξης που αναφέρεται στην προώθηση της ισότητας των ευκαιριών πρόσβασης στην αγορά εργασίας για όλους. Για την Ελλάδα φορείς υλοποίησης του προγράμματος είναι η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Γ.Γ.Ε.Ε.) και το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.Ε.Κ.Ε.), οι οποίοι και εποπτεύονται από το Υπουργείο Παιδείας.

Με το πρόγραμμα αυτό παρέχεται η δυνατότητα σε άτομα 18 ετών και άνω που δεν έχουν ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση να αποκτήσουν απολυτήριο γυμνασίου και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνική, οικονομική και επαγγελματική ζωή.

Τα ΣΔΕ θεσμοθετούνται στην Ελλάδα με το νόμο 2525/1997, στο πλαίσιο που έχουν προδιαγράψει οι διακηρυγμένες αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην Ελλάδα, η εφαρμογή του θεσμού των ΣΔΕ ξεκίνησε από τον Σεπτέμβριο του 2000, αφού προηγήθηκαν από το 1997 έως το 1999 επιμορφώσεις και επιλογή διδασκόντων προκειμένου αυτοί να αναλάβουν το διδακτικό έργο στο πρώτο ΣΔΕ (Πηγάκη, 2006). Σήμερα έχει εισέλθει σε φάση γενίκευσης με τη λειτουργία 57 ΣΔΕ. Εξ' αυτών τα 18 ιδρύθηκαν και λειτούργησαν σταδιακά την τετραετία 2000-2003, και άλλα 30 τέθηκαν σε λειτουργία το Μάρτιο του 2004. Από αυτά τα 6 λειτουργούν στο εσωτερικό σωφρονιστικών καταστημάτων. Από τον Σεπτέμβριο του 2008 λειτούργησαν 9 ακόμη ΣΔΕ και ο συνολικός αριθμός τους ανέρχεται στα 57 ΣΔΕ και 60 Παραρτήματα. Συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο μέσω του Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. και το Ελληνικό Δημόσιο. Φορείς Διοίκησης των Ελληνικών ΣΔΕ είναι: α) το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, β) Η Γενική

Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Γ.Γ.Ε.Ε.), στην οποία ανήκει η ευθύνη λειτουργίας και σχεδιασμού των ΣΔΕ , και γ) Το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.Ε.Κ.Ε.), νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου , το οποίο υπάγεται στη Γ.Γ.Ε.Ε. Η Τεχνολογική και Επιστημονική Υποστήριξη των προγραμμάτων της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων και η υλοποίηση των ενεργειών που αφορούν τη δια βίου μάθηση γενικότερα είναι έργο του Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Το πρώτο ΣΔΕ λειτούργησε το Σεπτέμβριο του 2000 στο Περιστέρι Αττικής σε συνεργασία με τους Δήμους Αθηναίων, Περιστερίου και Νίκαιας. Η επιλογή των περιοχών αυτών δεν ήταν τυχαία καθώς πληρούν τους ιδρυτικούς σκοπούς των ΣΔΕ, αφού χαρακτηρίζονται από υψηλά ποσοστά ανεργίας, χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού τους, και μεγάλο ποσοστό νεαρών ατόμων που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο λόγω σχολικής αποτυχίας. Οι συμμετέχοντες ήταν μόλις 47, ηλικίας 21-59 ετών με σκοπό τη βελτίωση του κοινωνικού και επαγγελματικού τους υπόβαθρου (Βεκρής, 2003). Το 2001 η ΓΓΕΕ ως φορέας λειτουργίας των Σχολείων Δεύτερης ευκαιρίας προχώρησε στην ίδρυση 4 ακόμα σχολείων, στις Αχαρνές, το Ηράκλειο Κρήτης, τη Νεάπολη Θεσσαλονίκης και την Πάτρα. Σταδιακά, ο αριθμός αυτός άρχισε να αυξάνει σημαντικά με αποτέλεσμα να υπάρχουν Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στις εξής περιοχές: Αγρινίου Ν.Αιτωλοακαρνανίας, Αχαρνών Ν.Αττικής, Ιεράπετρας Ν.Λασιθίου, Ιωαννίνων Ν.Ιωαννίνων, Κορυδαλλού Ν.Αττικής, Νεάπολης Ν.Θεσσαλονίκης, Λάρισας (Δικαστική φυλακή) Ν.Λάρισας, Ξάνθη Ν. Ξάνθης, Ορχομενού Ν.Βοιωτίας, Φλώρινας Ν. Φλώρινας, Αλεξανδρούπολης Ν. Έβρου, Γιαννιτσών Ν.Πέλλας, Δράμας Ν.Δράμας, Θεσσαλονίκης Ν.Θεσσαλονίκης, Πάτρας Ν.Αχαΐας, Πύργου Ν.Ηλείας, Περιστερίου Ν.Αττικής και Τυλισού Ν.Ηρακλείου. Επίσης, στις περιοχές Αγ.Αναργύρων Ν.Αττικής, Αλιβερίου Ν.Εύβοιας, Άμφισσας Ν.Φωκίδας, Βόλου Ν.Μαγνησίας, Καρδίτσας Ν.Καρδίτσας , Καστοριάς Ν.Καστοριάς, Λαμίας Ν.Φθιώτιδας, Πειραιά Ν.Αττικής, Σερρών Ν.Σερρών, Τρικάλων Ν. Τρικάλων, , Καλλιθέας Ν.Αττικής, Κομοτηνής Ν. Ροδόπης, Λάρισας Ν.Λάρισας και Μυτιλήνη Ν. Λέσβου. Από τη σχολική χρονιά 2005-2006 λειτουργούν ακόμη δώδεκα νέα ΣΔΕ στους Νομούς: Αττικής (Δικ. Φυλακές Κορυδαλλού), Κορίνθου (Άσος Λεχαιού), Καλαμάτα Ν. Μεσσηνίας, Πιερίας (Κατερίνη), Κέρκυρας, Κοζάνης, Ημαθίας (Νάουσα), Ρεθύμνου, Ροδόπης (Σαπών), Ναυπλίου Ν. Αργολίδας, Σπάρτη Ν. Λακωνίας και Χίου. Τέλος, από το 2008 λειτουργεί ΣΔΕ στην Τρίπολη, στη Σύρο, στην Παλλήνη, στις φυλακές Δομοκού, στις φυλακές Ελαιώνα,στη Ρόδο και στις φυλακές Κορυδαλλού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ

4.1 ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Τα προγράμματα Σπουδών των ΣΔΕ στηρίζονται σε καινοτόμες προσεγγίσεις, τόσο στη μεθοδολογία όσο και στο περιεχόμενο, καθώς απευθύνονται σε ενήλικες που δεν ολοκλήρωσαν την υποχρεωτική εκπαίδευση. Η συνολική διάρκεια του προγράμματος διαρκεί 18 μήνες που χωρίζονται σε δύο 9μηνες περιόδους, δηλαδή 2 σχολικά έτη. Το εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα καλύπτει 25 ώρες την εβδομάδα (21 διδακτικές ώρες και 4 ώρες εργαστήρια) και γίνεται απογευματινές ώρες 16:30 ή 17:00 έως 20:30 ή 21:00, από Δευτέρα έως Παρασκευή.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα καλύπτει τρεις θεματικές ενότητες:

- την ανάπτυξη δεξιοτήτων στη γλώσσα, στα μαθηματικά και την επικοινωνία με έμφαση στις ξένες γλώσσες και την πληροφορική
- την επαγγελματική κατάρτιση σε συνεργασία με τις τοπικές επιχειρήσεις
- και, την ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων, όπως αθλητισμός, μουσική, θέατρο κ.α.

Τα γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται είναι η ελληνική γλώσσα, τα μαθηματικά, η πληροφορική, τα αγγλικά, η κοινωνική εκπαίδευση, περιβαλλοντική εκπαίδευση, αισθητική αγωγή, στοιχεία τεχνολογίας και φυσικών επιστημών, ενώ συμπεριλαμβάνεται και ο προσανατολισμός και η συμβουλευτική σε θέματα επαγγελματικής σταδιοδρομίας βελτιώνοντας έτσι σημαντικά τις δυνατότητες ένταξης των νέων στην αγορά εργασίας.

Παράλληλα με τα μαθήματα και τα εργαστήρια πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές επισκέψεις σε διάφορους χώρους, που σχετίζονται με την ελεύθερη έκφραση των εκπαιδευομένων μέσω των τεχνών και του αθλητισμού. Απώτερος στόχος η ποιοτική διαχείριση του ελεύθερου χρόνου των εκπαιδευομένων. Η γνώση αντιμετωπίζεται ως

κοινωνικό αγαθό που μεταφράζεται σε κύρος, επαγγελματική κατοχύρωση και αυτοεκτίμηση.

4.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ

Τρεις βασικές αρχές προσδιορίζουν την ταυτότητα του προγράμματος των Σ.Δ.Ε.:

Τα εκπαιδευτικά μέσα που αξιοποιούνται για την επίτευξη του βασικού στόχου πρέπει να είναι ευέλικτα ώστε να υποστηρίζουν κάθε εκπαιδευόμενο στην προσπάθειά του. Πρέπει να προσαρμόζονται στις εκπαιδευτικές ανάγκες, προσδοκίες και δεξιότητες κάθε εκπαιδευομένου.

Οι ανάγκες των εκπαιδευομένων προσεγγίζονται στο σύνολό τους και όχι εν μέρει. Για να επιτύχουν στην προσπάθειά τους να εκπαιδευτούν και να καταρτιστούν οι εκπαιδευόμενοι, πρέπει να υποστηριχθούν στην αντιμετώπιση δυσκολιών σε άλλους τομείς όπως είναι η υγεία, η οικογένεια, ο εργασιακός χώρος, ο άμεσος κοινωνικός περίγυρος.

Οι σύνθετες και διαφορετικές εκπαιδευτικές ανάγκες απαιτούν ένα πολυεπιπέδιο εκπαιδευτικό και επιστημονικό δυναμικό, εγνωσμένου κύρους και αξίας, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στην πολυπλοκότητα των καθηκόντων που θα του ανατεθούν. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες, κυρίως όμως να είναι διατεθειμένοι να συμβάλουν στην υλοποίηση καινοτόμων προγραμμάτων.

Στο πλαίσιο των βασικών αρχών τα ΣΔΕ. :

Συμπράττουν και επιδιώκουν να συνεργάζονται με τους σχετικούς κοινωνικούς φορείς, τόσο για την ευαισθητοποίηση των κοινωνικών ομάδων στις οποίες αναφέρεται το πρόγραμμα των σχολείων, όσο και για την υλοποίηση του προγράμματος σπουδών.

Ακολουθούν παιδαγωγικές προσεγγίσεις που εστιάζουν στις ατομικές ανάγκες, ενδιαφέροντα και ικανότητες των εκπαιδευομένων.

Δίνουν έμφαση στην απόκτηση βασικών δεξιοτήτων (γραφή, ανάγνωση και αριθμητικοί υπολογισμοί), αλλά και νέων δεξιοτήτων που απαιτούνται σήμερα (χρήση ξένης γλώσσας και νέων τεχνολογιών).

Καλλιεργούν κοινωνικές δεξιότητες και βοηθούν τους εκπαιδευόμενους να διαμορφώνουν θετικές στάσεις ως ενεργοί πολίτες στο πλαίσιο της τοπικής αλλά και της ευρύτερης κοινωνίας.

Διαμορφώνουν ένα ευέλικτο πρόγραμμα σπουδών αξιοποιώντας κοινωνικούς χώρους απ' τους οποίους μπορεί να αντληθεί γνώση και εμπειρία (χώροι εργασίας, κοινωνικής συνάθροισης, καλλιτεχνικής δημιουργίας, πολιτιστικών εκδηλώσεων κ.ά.).

4.3 Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Εσπερινή Εκπαίδευση στην Ελλάδα κλήθηκε να δώσει ουσιαστικές απαντήσεις στην κάλυψη θεμελιωδών εκπαιδευτικών αναγκών, όπως αυτή της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού, καθώς και της προσφοράς εκπαιδευτικών ευκαιριών σε εργαζόμενα άτομα. Για το ελληνικό κράτος η εσπερινή εκπαίδευση άρχισε να αποτελεί τμήμα του δημόσιου εκπαιδευτικού του συστήματος το 1929 με την ίδρυση δημόσιων σχολείων, ενώ στη δημόσια δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η μορφή που γνωρίζουμε κάνει την εμφάνισή της, είκοσι χρόνια αργότερα, το 1949.

Το πρώτο δτάξιο Εσπερινό Γυμνάσιο λειτούργησε κατά το σχολικό έτος 1934/35 με φορέα το Φοιτητικό Εκπαιδευτικό Σύνδεσμο, ενώ από παλαιότερα (1901) ακόμα λειτουργούσαν η σχολή Εμποροϋπαλλήλων και διάφορες τεχνικές σχολές. Μέχρι, όμως, την εποχή εκείνη η νυχτερινή εκπαίδευση λειτουργούσε σχεδόν αποκλειστικά με πρωτοβουλίες ιδιωτικών φορέων και βρίσκονταν έξω από τα πλαίσια του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος. Από τη δεκαετία του '50 (Ν.3094/54 και ν.3971/59), κυρίως, αρχίζουν να λειτουργούν εσπερινά σχολεία στην Α/θμια και Β/θμια εκπαίδευση και η θεσμοθέτηση τους συνδέθηκε με την προσπάθεια καταπολέμησης του αναλφαβητισμού που στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες είχε απλωμένα τα δίκτυα του στο 80% του ελληνικού πληθυσμού. Εσπερινά δημοτικά σχολεία λειτουργούσαν στην Ελλάδα μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80.

Το νυχτερινό σχολείο αναιρεί τις ακραίες αρνητικές συνέπειες, κοινωνικές και οικονομικές, του εκπαιδευτικού μας συστήματος διότι η φοίτηση σε αυτό:

- Δημιουργεί τη δυνατότητα να συνεχίσουν τις σπουδές τους όσοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το σχολείο πριν τις ολοκληρώσουν.
- Παρέχει τη δυνατότητα επαγγελματικής απασχόλησης και ταυτόχρονης φοίτησης σε αυτό
- Είναι επανορθωτική, διότι δίνει μια ατομική ολοκλήρωση της γενικής παιδείας
- Είναι συμπληρωματική, διότι προσφέρει την εναλλακτική ευκαιρία ολοκλήρωσης της Β/θμιας Εκπαίδευσης και σε όσους το επιθυμούν, τη δυνατότητα εισαγωγής σε Πανεπιστήμια και ΤΕΙ.

Τα Εσπερινά Σχολεία λειτουργούν υπό τη Διεύθυνση της Μέσης Γενικής και Μέσης Τεχνικής Εκπαίδευσης με πέντε και τέσσερις τάξεις αντίστοιχα, και η λειτουργία τους εντάσσεται στα πλαίσια της πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού για δια βίου εκπαίδευση και παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης σε όλους τους πολίτες. Η λειτουργία των εσπερινών σχολείων έχει δύο στόχους: α) γνωσιολογικό και β) κοινωνικό.

Στα εσπερινά σχολεία φοιτούν :

α) ανήλικοι μαθητές (από 14 χρονών έως 18 ετών) οι οποίοι εργάζονται και παράλληλα επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο, καθώς και

β) ενήλικες εργαζόμενοι που διέκοψαν κάποια στιγμή τις σπουδές τους.

Η διάρκεια φοίτησης στα εσπερινά σχολεία είναι τριετής στα Γυμνάσια και τετραετής στα Ενιαία Λύκεια. Οι μαθητές των Εσπερινών σχολείων παρακολουθούν υποχρεωτικά μαθήματα συνολικής διάρκειας από 21-26 ώρες εβδομαδιαίας διδασκαλίας, ανάλογα με την κατεύθυνση που θα επιλέξουν (θεωρητική, θετική, τεχνολογική). Τα μαθήματα είναι ίδια με του ημερήσιου προγράμματος σπουδών.

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ και του ΥΠΕΠΘ η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών των εσπερινών σχολείων ηλικίας 14-24 ετών αποτελούν το 6% περίπου στο σύνολο των απασχολούμενων νέων της παραπάνω ηλικιακής ομάδας. Σήμερα στα 120 Εσπερινά Γυμνάσια και Λύκεια και στα 43 Εσπερινά Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ), φοιτούν συνολικά 28 χιλιάδες περίπου μαθητές, εκ των οποίων οι 10,5 χιλιάδες φοιτούν

στο Γυμνάσιο, 8,5 χιλιάδες φοιτούν στο Λύκειο και 9 χιλιάδες περίπου στα ΤΕΕ. Αυτό αποδεικνύει άμεσα την μεγαλύτερη σχολική διαρροή πριν την απόκτηση του απολυτηρίου του Γυμνασίου .

Οι απόφοιτοι των Εσπερινών Λυκείων έχουν δυνατότητα πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αφού οι όροι εμφανίζονται ευνοϊκοί, κυρίως λόγω του επιπλέον ποσοστού που δίνεται σε αυτούς, τόσο για τα ΑΕΙ όσο και για τις υπόλοιπες σχολές. Αυτό δεν ισχύει όμως για τις Στρατιωτικές Σχολές και τις σχολές της Αστυνομίας.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

5.1 ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η σχολική διαρροή αποτελεί φαινόμενο παγκόσμιο, με μικρότερες ή μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις, ανάλογα με τη χώρα. Άμεσα συνδεδεμένο με συγκεκριμένα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, το φαινόμενο αποτελεί αντικείμενο έρευνας σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες, όπου εκπονούνται προγράμματα πρόληψης και παρέμβασης για την αντιμετώπισή του. Έχει υποστηριχθεί ακόμα ότι αυτή καθαυτή η λειτουργία του σχολείου ευθύνεται για τη μαθητική διαρροή. Άλλες έρευνες έχουν καταδείξει ότι το τοπικό περιβάλλον και η τοπική κοινωνία είναι παράγοντες στενά συνυφασμένοι με το πρόβλημα, τόσο ως προς τη γένεσή του όσο και ως προς την αντιμετώπισή του.

Παράλληλα ο ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας συνεχώς αυξάνεται, με αποτέλεσμα να αυξάνονται και οι απαιτήσεις και τα προσόντα για μια θέση εργασίας. Οι κοινωνικά προσδιορισμένες ανισότητες στην εκπαίδευση συνιστούν μία μορφή εκδήλωσης του κοινωνικού αποκλεισμού. Άτομα που εγκατέλειψαν το σχολείο χάνουν το δικαίωμα συμμετοχής και διεκδίκησης μιας θέσης συμβάλλοντας έτσι στην κοινωνικοοικονομική του επιβάρυνση. Τα ΣΔΕ καθώς και η Εσπερινή Εκπαίδευση δίνουν το δικαίωμα σε αυτά τα άτομα να επανενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο, αποκτώντας ένα απολυτήριο Γυμνασίου ή Λυκείου που είναι απαραίτητο για την ανεύρεση εργασίας. Η λειτουργία και η αποτελεσματικότητα αυτών των σχολικών δομών θα αποτελέσει το αντικείμενο της παρακάτω μελέτης.

Η εκπαίδευση αποτελεί βασικό όπλο επιβίωσης στην καθημερινότητα γι' αυτό και η έρευνα αποσκοπεί στην ανάδειξη των λόγων που οδήγησαν τα άτομα να σταματήσουν το σχολείο, καθώς και τα αποτελέσματα που είχε στη μετέπειτα ζωή τους, η επιστροφή και η απόκτηση του απολυτήριου τίτλου. Το θέμα της παιδείας και της διαπαιδαγώγησης των παιδιών στο χώρο το σχολείου, αποτελεί μείζων θέμα ειδικά για μια παιδαγωγό όπως η ερευνήτρια, αφού μέσω αυτής εξελίσσονται τα παιδιά ως προσωπικότητες και ως μελλοντικοί δραστήριοι πολίτες..

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η εμπειρική έρευνα που διενεργήθηκε στο ΣΔΕ Κορίνθου και Σπάρτης, καθώς και στο Εσπερινό σχολείο Σκάλας Λακωνίας στα πλαίσια της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας. Σκοπός του ερευνητή είναι να αναδείξει τη σημασία και την πολύτιμη αξία των ΣΔΕ και του Εσπερινού Σχολείου, διότι η στέρηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση αποτελεί παράγοντα χαμηλής κοινωνικοοικονομικής κατάστασης και αυτοεκτίμησης, που ακολουθούν τα άτομα σε ολόκληρη τη ζωή τους. Η δεύτερη ευκαιρία που δίνεται είναι καθοριστικής σημασίας για το μέλλον τους.

Τα βασικά ερωτήματα της έρευνας είναι τα ακόλουθα:

- Ποιοι ήταν οι παράγοντες που τους οδήγησαν στην πρόωρη εγκατάλειψη της τυπικής εκπαίδευσης;
- Ποιοι ήταν οι παράγοντες που συνέβαλαν στην επιστροφή τους στις σχολικές δομές καθώς και ποια είναι τα μελλοντικά σχέδια μετά την αποφοίτηση;
- Ποια ήταν τελικά τα αποτελέσματα της φοίτησής τους και αν είναι δικαιωμένοι για την μεγάλη απόφαση που πήραν;

Αυτά είναι ορισμένα από τα βασικά ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν και έχουν μεγάλη σημασία, καθώς αποτελούν τον πυρήνα του προβλήματος. Αν γίνουν κατανοητοί οι λόγοι της πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης, καθώς και τα αποτελέσματα που είχε στις ζωές τους, η επιστροφή τους στο σχολείο και η απόκτηση του απολυτηρίου, ίσως βρεθούν πιο δραστικές λύσεις και μέτρα για την μείωση της σχολικής διαρροής.

5.2. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε μέσα από την παρούσα έρευνα είναι τα εξής:

- Ποιο είναι το προφίλ των μαθητών που εγκαταλείπουν το σχολείο πρόωρα. Είναι άτομα που συμμετέχουν σε κοινωνικές δραστηριότητες; Υπήρχαν οικογενειακοί - οικονομικοί - κοινωνικοί λόγοι που οδήγησαν στην πρόωρη εγκατάλειψη ή ήταν από προσωπική επιλογή;
- Ποιοι ήταν οι λόγοι που τους οδήγησαν στη φοίτηση για δεύτερη φορά; Αποτέλεσε λόγο επιστροφής στο σχολείο, η πιθανότητα βελτίωσης της οικονομικής και επαγγελματικής κατάστασης ή η ψυχολογική καταπίεση που δέχονταν λόγω έλλειψης απολυτηρίου; Τι σκοπεύουν να κάνουν μετά την αποφοίτησή τους και πόσο αυτά συμβαδίζουν με τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας.
- Πόσο δικαιωμένοι αισθάνονται από την απόφαση που πήραν να επιστρέψουν μετά από χρόνια στο σχολείο, καθώς και τι αποτελέσματα είχε τελικά η απόκτηση του απολυτηρίου. Υλοποιήθηκαν τα σχέδιά τους; Ποιες ήταν οι σχέσεις τους με τους καθηγητές και πόσο συνέβαλαν στην προσπάθειά τους;

5.3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Ο ερευνητικός άξονας, όπως ήδη αναφέρθηκε, εστιάζεται στο να καταδείξει α) τους λόγους που οδήγησαν αφενός στην εγκατάλειψη του σχολείου πριν την ολοκλήρωση της τυπικής εκπαίδευσης, β) αφετέρου τους παράγοντες που ώθησαν στην επιστροφή και φοίτηση αυτών μετά από αρκετά χρόνια, και τέλος γ) τη σημασία και την αποτελεσματικότητα των ΣΔΕ και του Εσπερινού, που δίνουν τη δεύτερη ευκαιρία σε όλα αυτά τα άτομα που για προσωπικούς λόγους ο καθένας στερήθηκε. Σε όλα αυτά δε μπορεί

να λείπει η υπηρεσία και το έργο των καθηγητών οι οποίοι προσφέρουν απλόχερα τις γνώσεις, τη βοήθεια και τις συμβουλές σε όλους ανεξαιρέτως.

Για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας, η ποιοτική έρευνα είναι η πιο ενδεδειγμένη, διότι δίνει την ευκαιρία να προσεγγισθούν εις βάθος τα ζητήματα που αναφέρονται στο ρόλο των ΣΔΕ και του Εσπερινού σχολείου στη ζωή των ενηλίκων. Τονίζει τη σημασία που έχει το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο, δίνει έμφαση στην εξέλιξη των κοινωνικών φαινομένων, δηλαδή στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες διαμορφώνονται συγκεκριμένες κοινωνικές καταστάσεις. Τα ερωτήματα στα οποία απαντάει είναι το «πώς» και «γιατί», «κάτω από ποιες συνθήκες». Αποτελεί την πιο πρόσφορη μέθοδο από αυτές που υπάρχουν στο οπλοστάσιο της κοινωνικής επιστήμης, μια μέθοδο «έμμεσης ανάκρισης», που θα φέρει στην επιφάνεια τις επιθυμητές πληροφορίες για υποσυνείδητη συμπεριφορά, στάσεις κ.α. Η ποιοτική έρευνα στοχεύει κυρίως στη διερεύνηση μη μετρήσιμων και μη ποσοτικοποιήσιμων διαστάσεων της κοινωνικής συμπεριφοράς, κοινωνικών φαινομένων, διαδικασιών, τάσεων και νοημάτων. Έχει ως στόχο την αποκάλυψη σχέσεων ή συσχετίσεων ανάμεσα σε κοινωνικά υποκείμενα και κοινωνικές ομάδες, την περιγραφή, ανάλυση και κατανόηση κοινωνικών διαδικασιών, τη διατύπωση ή αναδιατύπωση υποθέσεων και θεωρητικών θέσεων για το κοινωνικό γίνεσθαι και τη διακρίβωση κοινωνικών σχέσεων, θέσεων και ρόλων. (Ιωσηφίδης 2008)

Συγκεκριμένα, έγινε καταγραφή εμπειριών των ανθρώπων που φοίτησαν σε ΣΔΕ και σε Εσπερινό Σχολείο. Είχαν τη δυνατότητα να μοιραστούν τις σκέψεις, τα συναισθήματα, τις καλές και πιο δύσκολες στιγμές μέσα στο σχολείο καθώς και να προτείνουν λύσεις για το πρόβλημα της πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης, το οποίο οι ίδιοι έχουν βιώσει. Επίσης, κάποιιοι από τους εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε αυτά τα σχολεία μοιράστηκαν τις εμπειρίες τους από τους ενήλικες μαθητές και πρότειναν τρόπους μείωσης των ποσοστών εγκατάλειψης του σχολείου. Ο αριθμός των ατόμων που αποτελούν το δείγμα της έρευνας, δεν είναι μεγάλος αλλά αποτελείται από ομοιογένεια.

Για την ποιοτική έρευνα χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο η ημιδομημένη συνέντευξη με ανοιχτές ερωτήσεις. Η εξέταση και σε βάθος μελέτη του υλικού θα καλυφθεί με ανάλυση λόγου, βασισμένη στην επεξηγηματική-ερμηνευτική λογική. Η κατάθεση εμπειριών και απόψεων των ατόμων που φοίτησαν για δεύτερη φορά και τα πιθανώς αξιοποιήσιμα

συμπεράσματα που θα προέκυπταν από την ερμηνεία αυτών, αποτέλεσαν και το κίνητρο για την παρούσα έρευνα.

Η προσέγγιση των περιπτώσεων μελέτης έγινε μέσω της ερευνητικής μεθόδου της συνέντευξης. Είναι η τεχνική που έχει σκοπό να οργανώσει μια σχέση προφορικής επικοινωνίας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, ώστε να επιτραπεί η συλλογή πληροφοριών πάνω στο προς διερεύνηση θέμα. Στην προκειμένη περίπτωση η συνέντευξη ενδείκνυται για την άντληση πολλαπλών πληροφοριών, αλλά και για μια πολυεπίπεδη προσέγγιση του θέματος. Όπως ήταν αναμενόμενο, μέσα από τη συζήτηση σε ελεύθερο περιβάλλον οι συνεντευξιζόμενοι έδωσαν περιγραφές, ο καθένας σύμφωνα με τη δική του εμπειρία, τα οποία αποτέλεσαν και τα ποιοτικά δεδομένα της έρευνας.

Η ελευθερία της ερευνήτριας και του ερωτώμενου δεν είναι ολοκληρωτική. Ο ερωτώμενος μπορεί να απαντήσει όπως επιθυμεί αλλά όχι να μιλήσει για οτιδήποτε. Στην προκειμένη περίπτωση η ερευνήτρια επαναφέρει τον ερωτώμενο στο θέμα. Κύριο μέλημα της ερευνήτριας ήταν να κατευθύνει το «υποκείμενο», στο να μιλά για θέματα που απαιτεί ο σκοπός της έρευνας και να καλυφθούν κατά τη διάρκειά της. Για το λόγο αυτό είχε ετοιμάσει έναν οδηγό συνέντευξης με τα κύρια ερωτήματα. Τα υπόλοιπα προέκυπταν και καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης, αφού στις ημιδομημένες συνεντεύξεις οι απαντήσεις των ερωτώμενων είναι απρόβλεπτες. Φυσικά ο ερευνητής κράτησε ουδέτερη και αποστασιοποιημένη στάση και δεν έκρινε ούτε σχολίασε αρνητικά κάποια απάντηση που δόθηκε από τους ερωτηθέντες. Η συμμετοχή φυσικά του ερευνητή ήταν απόλυτα ενεργητική καθώς η διαδικασία θεωρείται ένα είδος κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

5.4 Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Το ερωτηματολόγιο της συνέντευξης δημιουργήθηκε σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα και αποτελείται από δεκατρείς ερωτήσεις στους εκπαιδευόμενους. Οι ερωτήσεις στράφηκαν γύρω από τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων από τα σχολεία αυτά, τη συνεργασία με τους καθηγητές, καθώς και στο βαθμό ικανοποίησής τους από τη φοίτησή τους. Ο ερευνητής είχε την ευκαιρία να έρθει σε επαφή και με δύο εκπαιδευτικούς από τους οποίους άντλησε αρκετές ενδιαφέρουσες πληροφορίες.

Αρχικά οι ερωτήσεις αφορούσαν τα ατομικά στοιχεία του κάθε υποκειμένου, όπως είναι το φύλο, η ηλικιακή ομάδα, η οικογενειακή κατάσταση, αν είναι εργαζόμενος/ η ή άνεργος/ η. Είναι από τα βασικά στοιχεία καθώς είναι υπεύθυνα για την εγκυρότητα της έρευνας. Οι ερωτήσεις EE1.1, EE1.2, EE1.3, EE1.4, EE1.5, EE1.6 (βλ. παράρτημα) δίνουν τη δυνατότητα στον ερευνητή να σκιαγραφήσει το προφίλ των μαθητών που εγκαταλείπουν την τυπική εκπαίδευση, καθώς και τους λόγους που το κάνουν. Οι ερωτήσεις αυτές καλύπτουν το πρώτο ερευνητικό ερώτημα (EE1).

Οι ερωτήσεις EE2.1, EE2.2, EE2.3, EE2.4 αφορούν τις αιτίες και τις αφορμές που οδήγησαν τα άτομα στην απόφαση να φοιτήσουν σε ΣΔΕ ή Εσπερινό Σχολείο καθώς και τις προσδοκίες τους από αυτή τους την ενέργεια. Ποια ήταν δηλαδή τα σχέδια και τα προσδοκώμενα από την επιστροφή τους στην εκπαίδευση, για το μέλλον τους.

Τέλος οι ερωτήσεις EE3.1, EE3.2, EE3.3 αφορούν τα αποτελέσματα της φοίτησης στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας/ Εσπερινό Σχολείο. Τι προσδοκούν να αλλάξει στη ζωή τους μετά την απόκτηση του απολυτηρίου. Σε τι βαθμό υπήρξε ικανοποίηση των εκπαιδευομένων από τη δομή του σχολείου, τις διαδικασίες αλλά και από τους καθηγητές.

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

6.1 ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Για να διεξαχθεί σωστά η έρευνα έπρεπε να βρεθούν άτομα που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο πρόωρα και έχουν επιστρέψει ύστερα από χρόνια για να αποφοιτήσουν. Στην εύρεση αυτών των ατόμων βοήθησε μια καθηγήτρια από το Εσπερινό Σχολείο Σκάλας Λακωνίας, όπου μετά από τηλεφωνική επικοινωνία, έδωσε στον ερευνητή πληροφορίες για πολλούς μαθητές ώστε να έρθει σε επαφή μαζί τους. Κατά τον ίδιο τρόπο ήρθε σε επαφή μέσω κοινών γνωστών με άτομα που φοίτησαν στα ΣΔΕ Σπάρτης και Κορίνθου και κανόνισαν τηλεφωνικά συνάντηση για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Η ερευνήτρια, ενημέρωσε τους συνεντευξιζόμενους για την έρευνα που κάνει κατά τη διάρκεια εκπόνησης Διπλωματικής εργασίας και ζήτησε τη συμμετοχή τους, εφόσον το επιθυμούσαν. Τους περιέγραψε τη διαδικασία της συνέντευξης και φρόντισε να τονίσει, την ύπαρξη ανωνυμίας και εχεμύθειας για τα όσα θα συζητούσαν. Για το λόγο αυτό τα ονόματα που χρησιμοποιούνται αποτελούν ψευδώνυμα των υποκειμένων.

Κάθε συνέντευξη θα διαρκούσε περίπου μισή ώρα και έπρεπε να μαγνητοφωνηθούν. Οι ερωτήσεις είχαν ήδη προγραμματιστεί με ένα σύντομο πλάνο αλλά σε ελαφρώς κατευθυντήριες γραμμές καθώς ήταν ανοιχτού τύπου και άρα με απρόβλεπτη πορεία συζήτησης.

Η ίδια διαδικασία ακολουθήθηκε και με τους εκπαιδευτικούς που ήρθε σε επαφή ο ερευνητής για την άντληση πληροφοριών, σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών των συγκεκριμένων σχολικών δομών, τη συνεργασία τους με τους ενήλικες μαθητές καθώς και δικές τους εμπειρίες και συναισθήματα.

6.2 ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Κατά τη διαδικασία διεξαγωγής των συνεντεύξεων συμμετείχαν 8 μαθητές και 2 εκπαιδευτικοί. Λόγω της μη εμπειρίας της ερευνήτριας με την ερευνητική μέθοδο της συνέντευξης, είχε ήδη προετοιμάσει έναν οδηγό ερωτήσεων καθώς και εναλλακτικών, σε περίπτωση μη ανταπόκρισης από τους συνεντευξιαζόμενους, ώστε να διευκολυνθεί η συζήτηση και να βγει ένα καλό αποτέλεσμα. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από 2 Οκτωβρίου 2011 έως 10 Ιανουαρίου 2012. Η χρονική στιγμή ήταν η κατάλληλη καθώς είχαν αποφοιτήσει όλοι και μπορούσαν να έχουν σφαιρική άποψη και για τις σχολικές δομές των ΣΔΕ/ Εσπερινού Σχολείου αλλά και για την εμπειρία που έζησαν.

Ο χώρος επιλέχθηκε από τους ίδιους, ώστε να νιώθουν άνετα και να μπορούν να μιλήσουν ελεύθερα. Όλοι επέλεξαν να διεξαχθούν οι συνεντεύξεις στην οικία τους. Αυτό ήταν ενθαρρυντικό για τον ερευνητή καθώς τα άτομα θα ένιωθαν οικεία με το περιβάλλον και θα εκφράζονταν ελεύθερα και χωρίς άγχος. Εξαιρέση αποτέλεσαν οι συζητήσεις με τους εκπαιδευτικούς, όπου πραγματοποιήθηκαν τηλεφωνικά λόγω έλλειψης χρόνου και ανειλημμένων υποχρεώσεων των ίδιων. Το κλίμα ήταν πολύ ευχάριστο και φιλικό, με αποτέλεσμα η συνέντευξη να μετατραπεί σε μια πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση. Οι ερωτήσεις δεν ήταν πολλές ώστε να μην κουραστούν οι συνεντευξιαζόμενοι, συνεπώς κάθε συνέντευξη είχε διάρκεια από μισή έως μία ώρα το πολύ.

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ο ερωτώμενος μπορούσε να μιλήσει ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς και διακοπή, για την άποψή του και τις εμπειρίες του. Σε αυτό βοήθησαν οι ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Ο ομιλητής μπορούσε να εκφραστεί χωρίς να περιορίζεται σε συγκεκριμένες απαντήσεις. Απ' την άλλη ο ερευνητής δεν σχολίασε και δεν έκρινε τίποτα από τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων, παρά μόνο συμπλήρωνε ώστε να «προχωράει» η συζήτηση.

Μετά το τέλος της συνέντευξης, σε αρκετές περιπτώσεις η συζήτηση συνεχιζόταν σχετικά με το θέμα της έρευνας και τις δυσκολίες που είχε αντιμετωπίσει ο ερευνητής. Επίσης, οι συνεντευξιαζόμενοι επανέλαβαν κάποια από τα λεγόμενά τους ώστε να τονίσουν τη σημασία και το βαθμό ικανοποίησης από τη φοίτησή τους. Για παράδειγμα σχεδόν όλοι, στο τέλος, τόνισαν το πόσο τυχεροί ένιωθαν που είχαν μια δεύτερη ευκαιρία να τελειώσουν το σχολείο, όχι μόνο για την εύρεση καλύτερης εργασίας και τις γνώσεις που απέκτησαν, αλλά και για τις φιλικές σχέσεις που δημιούργησαν με τους υπολοίπους και με τους καθηγητές.

6.3. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας οι πληροφορίες έπρεπε να αντληθούν από άτομα που έχουν φοιτήσει σε Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας και σε Εσπερινό Σχολείο. Στην επαρχιακή πόλη από όπου κατάγεται ο ερευνητής δεν υπήρχε Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, με αποτέλεσμα να αναζητηθεί σε πλησίον πόλη, το ΣΔΕ Σπάρτης. Επειδή όμως το δείγμα θα ήταν ελλειμματικό ο ερευνητής πραγματοποίησε συνεντεύξεις και από άτομα που έχουν φοιτήσει στο ΣΔΕ Κορίνθου (Λέχαιο). Έτσι το δείγμα αφορά άτομα που έχουν φοιτήσει στο ΣΔΕ Σπάρτης, ΣΔΕ Κορίνθου και στο Εσπερινό Σχολείο Σκάλας Λακωνίας.

Η βασικότερη δυσκολία κατά τη διάρκεια της έρευνας ήταν ο δισταγμός των εκπαιδευομένων να συμμετάσχουν στην έρευνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μη συμμετοχή αλλοδαπών μαθητών από το ΣΔΕ Κορίνθου αλλά και από το Εσπερινό Σχολείο Σκάλας, κάτι που κόστισε στην έρευνα καθώς, οι μετανάστες αποτελούν μεγάλο ποσοστό μαθητών που φοιτούν σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, σύμφωνα με το θεωρητικό μέρος της έρευνας. Οι λόγοι που δεν θέλησαν να συμμετάσχουν ήταν κυρίως ο φόβος ότι δεν θα τα καταφέρουν, «δε θα τα πω καλά», όπως είπε χαρακτηριστικά ένα από τα παιδιά αυτά. Επίσης, η έλλειψη θάρρους στη μαγνητοφώνηση ήταν έκδηλη από την πλευρά τους, καθώς ήταν αρκετές οι ερωτήσεις σχετικά με τη διαδικασία αυτή.

Ένα άλλο πρόβλημα ήταν το άγχος των συνεντευζιζόμενων κατά τη διάρκεια της μαγνητοφώνησης, το οποίο πιθανόν να επηρέαζε και τις απαντήσεις αυτών. Για τον λόγο αυτό, ο ερευνητής επεδίωκε με τον τρόπο του να κάνει τον ομιλητή να μιλήσει άνετα και περιγραφικά, να ξεχάσει ότι πρόκειται για μια έρευνα και ότι απλά γίνεται μια ενδιαφέρουσα συζήτηση για ένα κοινωνικό θέμα. Στις περιπτώσεις μονολεκτικής απάντησης ο ερευνητής προσπαθούσε, με διαφορετικές ερωτήσεις, να εκμαιεύσει τις πληροφορίες που χρειαζόνταν, ώστε να απαντηθούν όλα τα ερευνητικά ερωτήματα.

Μια ακόμα μικρή δυσκολία αντιμετώπισε ο ερευνητής σχετικά με τη συνεντεύξεις από μια καθηγήτρια του Εσπερινού Σχολείου Σκάλας και τον Διευθυντή του ΣΔΕ Σπάρτης. Με μεγάλη χαρά και προθυμία δέχτηκαν να μιλήσουν και να δώσουν χρήσιμες πληροφορίες για το θέμα της σχολικής διαρροής, αλλά εξαιτίας κάποιων ανειλημμένων υποχρεώσεων και θεμάτων υγείας, δεν δόθηκε η ευκαιρία της συνάντησης, με αποτέλεσμα η συνέντευξη

να πραγματοποιηθεί τηλεφωνικά. Παρόλα αυτά οι πληροφορίες που δόθηκαν από τους δύο καθηγητές ήταν απαραίτητες και καθοριστικές δίνοντας μια ακόμα πιο «καθαρή» αντίληψη για το θέμα που έχει δοθεί υπό διερεύνηση.

Το δείγμα της έρευνας δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλο, καθώς το μεγαλύτερο εμπόδιο ήταν ο δισταγμός τους να συμμετάσχουν στην έρευνα. Παρόλα αυτά οι ερμηνείες που δόθηκαν, έστω και από αυτό τον μικρό αριθμό συνεντευξιαζόμενων, δίνουν απαντήσεις στα ερωτήματα της έρευνας, χωρίς βέβαια να αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα στο σύνολο των εκπαιδευόμενων σε αυτές τις σχολικές δομές. Η διασφάλιση της εγκυρότητας και αξιοπιστίας μιας ποιοτικής έρευνας επιτυγχάνεται μέσα από την ικανοποίηση συγκεκριμένων κριτηρίων ερευνητικής συνέπειας και την ενδελεχή περιγραφή της ερευνητικής διαδικασίας που ακολουθήθηκε (Λοΐζος Συμεού, 9^ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου).

Η ερευνήτρια χρησιμοποιώντας το τύπο της ημιδομημένης συνέντευξης, είχε τη δυνατότητα άντλησης πληροφοριών σε βάθος καθώς και την επιβεβαίωση των ευρημάτων που προέκυπταν κατά τη διάρκεια της συλλογής των δεδομένων, από διαφορετικές πηγές. Επίσης, φρόντισε τόσο η διαδικασία της απομαγνητοφώνησης να είναι ακριβής, καθώς και να γίνονται συνεχείς αναφορές στα ίδια τα λόγια των συνεντευξιαζόμενων στην ανάλυση των δεδομένων.

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η ανάλυση δεδομένων συμβάλει στην επιτυχημένη διεξαγωγή πολλών φάσεων της έρευνας. Η επεξεργασία των δεδομένων ξεκινά κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, όπου ο ερευνητής επιδιώκει να βρει τις σχέσεις των στοιχείων, βάσει των οποίων θα περιγράψει τη συμπεριφορά τους και τη δομή του φαινομένου. Πρωταρχικό στόχο αποτελεί η διεξαγωγή αποτελεσμάτων από τα ερευνητικά ερωτήματα μέσα από τη διαδικασία της συνέντευξης και της αλληλεπίδρασης με τον συνεντευξιαζόμενο.

Η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων αφορά το δεύτερο στάδιο κατά τη διαδικασία επεξεργασίας δεδομένων. Αποτελεί μια χρονοβόρα διαδικασία καθώς ο όγκος των δεδομένων θα πρέπει να καταγραφεί, να ομαδοποιηθεί σε κατηγορίες (ανεργία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, ποιοτικά δεδομένα, κ.α.) και τέλος να γίνει η εξαγωγή συμπερασμάτων. Με τα βήματα αυτά η ερευνήτρια κάνει επαλήθευση των αρχικών υποθέσεων ή γίνεται ανατροπή και καταγραφή των νέων δεδομένων.

Τελικό στάδιο της επεξεργασίας των δεδομένων είναι η διεξαγωγή των αποτελεσμάτων, αφού έχουν καταγραφεί αναλυτικά οι απαντήσεις όλων των συνεντευξιαζόμενων, με αποτέλεσμα η ερευνήτρια να έχει αποκτήσει μια ολοκληρωμένη εικόνα για την κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

7.2. ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΥΣ

7.2.1 Προφίλ συνεντευξιζόμενων

Στο κεφάλαιο αυτό θα σκιαγραφηθούν τα προφίλ των ατόμων, οι οποίοι συμμετείχαν στις συνεντεύξεις που διεξήχθησαν στα ΣΔΕ Κορίνθου, ΣΔΕ Σπάρτης καθώς και Εσπερινού Σχολείου Σκάλας Λακωνίας.

Στην έρευνα συμμετείχαν 8 απόφοιτοι. Από αυτούς οι 5 είναι άνδρες και οι 3 γυναίκες. Η κατανομή των εκπαιδευομένων όσον αφορά την ηλικία τους και τη σχολική δομή φοίτησης είναι η εξής: ο Παναγιώτης (ΣΔΕ Κορίνθου) είναι 28 ετών, η Κανελλιώ (Εσπερινό), ο Βαγγέλης (Εσπερινό), ο Νίκος (Εσπερινό) και η Μαρία (ΣΔΕ Κορίνθου) βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα από 30-40 ετών. Η Ματίνα (ΣΔΕ Κορίνθου), ο Πέτρος (Εσπερινό) και ο Γιάννης(ΣΔΕ Σπάρτης) βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα από 40 και άνω.

Από τους 8 συνεντευξιζόμενους οι 6 εργάζονται: Κανελλιώ (ιδιωτικός υπάλληλος), Βαγγέλης (εποχικός πυροσβέστης), Νίκος (οδηγός φορτηγού), Ματίνα (υπάλληλος καθαριότητας σε σχολείο), Πέτρος (δημοτικός υπάλληλος), Γιάννης (ιδιωτικός υπάλληλος). Όλοι έχουν εργασιακή προϋπηρεσία από 2-5 έτη, ενώ πριν την εύρεση της εργασίας ασχολούνταν, κυρίως οι άντρες, με τις αγροτικές εργασίες. Τέλος, ο Παναγιώτης είναι υπό την αναζήτηση εργασίας τους τελευταίους έξι μήνες, ενώ πριν εργαζόταν σε καφετέρια. Η Μαρία ασχολείται με την οικιακή εργασία. Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση των συνεντευξιζόμενων, με εξαίρεση τον Παναγιώτη και το Βαγγέλη που είναι άγαμοι, οι υπόλοιποι έχουν από 1-3 παιδιά, ενώ η Ματίνα ανήκει στην κατηγορία των μονογονεϊκών οικογενειών καθώς είναι διαζευγμένη με παιδί.

7.2.2 Ερευνητικό Ερώτημα 1.

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες σταμάτησαν για πρώτη φορά το σχολείο στο Δημοτικό, ενώ οι υπόλοιποι στην Α΄ ή Β΄ Γυμνασίου. Για τη διερεύνηση των αιτιών που τους οδήγησε στην εγκατάλειψη του σχολείου πρόωρα καθώς και το προφίλ των ατόμων

αυτών παρατίθενται τα αποτελέσματα ανά ερευνητικό ερώτημα (ΕΕ). Έτσι στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα:

«Ποιοι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στην πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου κατά τη διάρκεια της τυπικής εκπαίδευσης και αφενός τη μη εξέλιξη των ατόμων σε προσωπικό επίπεδο, αφετέρου σε επαγγελματικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο».

ΕΕ.1.1. Ποια ήταν η άποψή σας για το σχολείο πριν το εγκαταλείψετε;

Ο ερευνητής επιθυμεί να διερευνήσει την τυχόν προσωπική «εμπάθεια» ή και προκατάληψη απέναντι στο σχολικό περιβάλλον και γενικότερα τη σχολική δομή και πρακτική. Οι περισσότερες απαντήσεις ήταν αρνητικές. Συγκεκριμένα μερικές από τις απαντήσεις είναι εξής:

«Όχι, σε ποιον άρεσει το σχολείο σ' αυτή την ηλικία» (Παναγιώτης)

«Όχι, και εγώ όπως και όλα τα παιδιά το βλέπαμε σαν τιμωρία» (Πέτρος)

«Ήμασταν πολλά παιδιά στην τάξη και δεν μ' άρεσε» (Ματίνα)

«Μου άρεσε και ήμουν και καλή μαθήτρια» (Μαρία)

ΕΕ.1.2. Ποιος ήταν ο λόγος που εγκαταλείψατε τότε το σχολείο;

Οι 4 από τους 8 απάντησαν, πως ο λόγος για τον οποίο εγκατέλειψαν το σχολείο, ήταν για να στηρίξουν οικονομικά την οικογένειά τους. Πρωταρχικός στόχος κάθε οικογένειας ήταν η επιβίωση, η εξασφάλιση χρημάτων ώστε να συντηρηθεί η οικογένεια. Το ρόλο αυτό τον αναλάμβανε κάθε άτομο της οικογένειας, ανεξαιρέτως αν ήταν αγόρι ή κορίτσι.

Όπως το θέτουν: *«...Είχαμε μεγάλες οικονομικές ανάγκες και έπρεπε να φροντίσω εγώ γι' αυτό... (Νίκος)*

«...Οικογενειακές υποχρεώσεις...» (Βαγγέλης)

«...Οικονομικά προβλήματα, έπρεπε να εργαστώ για να συνεισφέρω στην οικογένεια. Άλλες εποχές τότε...» (Ματίνα)

«...Βοηθούσα τον πατέρα μου στα κτήματα οπότε δεν μπόρεσα να συνεχίσω το σχολείο.. η εκπαίδευση τότε ήταν για τους λίγους, γι αυτούς που «έπαιρναν» εύκολα τα γράμματα.. για μας τους υπόλοιπους μόνο τα κτήματα υπήρχαν.. συγκεκριμένα έλεγε ο πατέρας μου ότι δε γεννήθηκα επιστήμονας, άρα πρέπει να επιβιώσω σαν αγρότης...δεν ήταν κακός απλά αυτές ήταν οι αντιλήψεις της εποχής... » (Γιάννης)

Οι υπόλοιποι είχαν τους δικούς τους λόγους. Κάποιοι είχαν όνειρα και ήθελαν να ασχοληθούν με τον αθλητισμό ή να διαπρέψουν σε κάποιο τομέα. Αλλά τα πράγματα δεν πήγαν όπως τα ήθελαν. Όπως αναφέρουν:

«...Είχα το μυαλό μου στο ποδόσφαιρο. Ήμουν σε τοπική ομάδα και ήθελα να το κάνω επάγγελμα...Δεν έβλεπα τίποτα άλλο πέρα από το ποδόσφαιρο...ήταν βαρετό το σχολείο για μένα... » (Πέτρος)

«Δεν τα πήγαινα καλά στο σχολείο.. Αντιμετώπιζα δυσκολίες στα μαθήματα, οι βαθμοί μου ήταν πολύ κακοί πάντα και αποφάσισα να τα παρατήσω...δεν είχα και τους κατάλληλους καθηγητές βέβαια.. έδιναν περισσότερη προσοχή στους καλούς μαθητές... » (Παναγιώτης)

«...Δεν ολοκλήρωσα την τυπική εκπαίδευση μετά από δική μου επιλογή και χωρίς να υπάρχουν δυσκολίες, ώστε να με αναγκάσουν να σταματήσω το σχολείο...» (Κανελλιώ)

«... Τότε υπήρχε διαφορετική νοοτροπία, ο πατέρας μου ήθελε να με παντρέψει με αποτέλεσμα να σταματήσω το σχολείο...η γυναίκα ήταν ικανή μόνο δουλειές και νοικοκυριό, όχι για καριέρα...» (Μαρία)

ΕΕ.1.3. Αν γυρίζατε το χρόνο πίσω θα πράττατε το ίδιο;

Η απάντηση είναι, ως επί των πλείστων η ίδια, αρνητική. Οι 8 από τους 9 απάντησαν πως είχαν μετανιώσει που σταμάτησαν το σχολείο. Η επιπολαιότητα ή η αναγκαιότητα της εποχής και η μετάνοια αργότερα, είναι έκδηλη στις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων. Οι ίδιοι αναγνώρισαν ότι ήταν λάθος να εγκαταλείψουν το σχολείο γι' αυτό προσπάθησαν να το διορθώσουν ακόμα και σε μεγάλη ηλικία και να έχουν μια δεύτερη ευκαιρία να αποκτήσουν τις χαμένες γνώσεις, αλλά και ένα απολυτήριο που θα τους χαρίσει μια καλύτερη εργασία. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι απαντήσεις:

«...Όχι βέβαια, ήταν μεγάλο λάθος που σταμάτησα το σχολείο...μακάρι να γύριζε ο χρόνος πίσω...» (Ματίνα)

«... Νομίζω πως όχι, αν και οι ανάγκες τότε ήταν πολύ μεγάλες και έπρεπε να δουλέψουμε, θα συνέχιζα για να μπορώ να προσφέρω ύστερα περισσότερα στην οικογένειά μου...» (Γιάννης)

«... Όχι, δεν θα έκανα το ίδιο λάθος, το μετάνιωσα και γι' αυτό προσπάθησα να το διορθώσω αργότερα...» (Πέτρος)

ΕΕ.1.4. Έχετε τη διάθεση να συμμετέχετε στα κοινά στον ελεύθερο χρόνο σας;

Η ερώτηση του ερευνητή αποσκοπεί στο να αντλήσει πληροφορίες για το άτομο και την επιθυμία του για δράση στον κοινωνικό τομέα. Αυτό ενισχύει την περιγραφή και το προφίλ των ατόμων που αποφασίζουν να επιστρέψουν στο σχολείο ύστερα από χρόνια. Και είναι σημαντικό διότι υπάρχουν πολλές προκαταλήψεις, κυρίως για το Εσπερινό Σχολείο σχετικά με τα άτομα που φοιτούν, οι οποίες υποβαθμίζουν την αξία και το έργο του και είναι λανθασμένες.

«... Ναι έχω τη διάθεση, γιατί πιστεύω ότι μ' αυτόν τον τρόπο συμβάλλουμε όλοι στο να αναπτύξουμε και να κάνουμε καλύτερο τον τόπο και τη ζωή μας...όλοι πρέπει να συμμετέχουμε στα κοινά...» (Κανελλιό)

«...Θα το ήθελα πολύ αλλά δεν διαθέτω το χρόνο να το κάνω...» (Νίκος)

«...Φυσικά και συμμετέχω, χρειαζόμαστε όλοι για την ανάπτυξη και την πρόοδο του τόπου μας...» (Βαγγέλης)

«...Αρκετά, όταν έχω χρόνο...»(Πέτρος)

«...Όχι δεν ασχολούμαι ιδιαίτερα, αλλά παρακολουθώ τις εξελίξεις και φροντίζω να ενημερώνομαι γι' αυτές...» (Παναγιώτης)

«...Όταν υπάρχει χρόνος μ' ενδιαφέρει...» (Ματίνα)

Οι υπόλοιποι εκπαιδευόμενοι έδωσαν την ίδια αρνητική απάντηση, όχι γιατί δεν τους ενδιέφερε να ασχοληθούν αλλά δεν διέθεταν το χρόνο ή το κουράγιο να ασχοληθούν. Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι εξήγησαν στον ερευνητή, ότι δίνουν ιδιαίτερη σημασία στη

συμμετοχή και είναι ιδιαίτερα συνεργάσιμοι σε κάθε δραστηριότητα που αφορά τον τόπο τους.

ΕΕ.1.5 Συμμετέχετε σε άλλες δραστηριότητες κοινωνικού χαρακτήρα όπως είναι ο εθελοντισμός, πολιτιστικές δράσεις ή άλλες ομάδες;

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες συμμετέχουν σε κάποια ομάδα ή σύλλογο, κάτι που φανερώνει τη θέληση των ατόμων αυτών να συνδράμουν στο κοινωνικό έργο, να έρθουν σε επαφή με άλλα άτομα και να ανταλλάξουν απόψεις για διάφορα ζητήματα που τους ενδιαφέρουν και τους απασχολούν. Δεν μένουν άπραγοι, ούτε αδιαφορούν για τα κοινωνικά και πολιτικά θέματα του τόπου τους ή και γενικότερα. Μερικές από τις απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής:

«...Ναι φυσικά, είμαι εθελοντής στην Ε.Ο.Δ (Ελληνική Ομάδα Διάσωσης). Χόμπι μου είναι ο ραδιοερασιτεχνισμός επομένως συμμετέχω μέσω της πολιτικής προστασίας...» (Νίκος)

«...Ναι είμαι μέλος σε τοπικό πολιτιστικό σύλλογο, διότι μ' αρέσει να κάνω πράγματα για τον τόπο μου...» (Κανελλιώ)

«... Είμαι ένας νέος άνθρωπος και με το να συμμετέχω σε διάφορες κοινωνικές οργανώσεις και ομάδες, αισθάνομαι ότι γίνομαι καλύτερος άνθρωπος...»(Βαγγέλης)

«...Είμαι μέλος στο Σκοπευτικό Σύλλογο καθώς και σε τοπικό πολιτιστικό σύλλογο. Γενικότερα μ' αρέσει να κάνω πράγματα διαφορετικά από τη δουλειά μου για να ξεχνιέμαι και να περνάω ευχάριστα τον ελεύθερο χρόνο μου...» (Γιάννης)

«...Σε πολιτιστικό σύλλογο και μ' αρέσει πάρα πολύ διότι κάνουμε πολλά πράγματα και προσφέρουμε βοήθεια σε όποιον το έχει ανάγκη...» (Μαρία)

«... Σε τοπικό ποδοσφαιρικό σύλλογο.. η τρέλα για το ποδόσφαιρο που λέγαμε πριν...» (Πέτρος)

Φυσικά υπήρχαν και αποκλίσεις, καθώς δεν έχουν όλοι το χρόνο ή τα ίδια ενδιαφέροντα. Παρόλα αυτά στην πλειοψηφία των συνεντευξιζόμενων η συμμετοχή τους σε διάφορες δραστηριότητες είναι δεδομένη.

«... Όχι αυτή την περίοδο δεν συμμετέχω αλλά μάλλον θα πρέπει αφού δεν έχω εργασία να ασχολούμαι με κάτι τουλάχιστον...» (Παναγιώτης)

«... Αυτή τη στιγμή όχι, αλλά κατά καιρούς ασχολούμαι με διάφορα...» (Ματίνα)

ΕΕ.1.6. Με ποιο τρόπο ο τοπικός δήμος θα μπορούσε να βοηθήσει ώστε να συμμετέχετε πιο ενεργά στην τοπική κοινωνική και πολιτική ζωή;

Μέσα από την ερώτηση αυτή, ο ερευνητής θέλει να αναδείξει την άποψη των ατόμων αυτών που εγκατέλειψαν το σχολείο πρόωρα, σχετικά με τη βοήθεια που μπορεί να παρέχει ο τοπικός δήμος. Όλοι ανεξαιρέτως οι ερωτηθέντες απάντησαν θετικά σχετικά με τη στήριξη του δήμου, απέναντι κυρίως στους νέους, και πρότεινε ο καθένας το δικό του τρόπο στήριξης. Έχοντας βιώσει την απομάκρυνση από το σχολικό περιβάλλον, είναι οι πλέον «ειδικοί» ώστε να προτείνουν λύσεις για την ενεργή συμμετοχή και όχι την απομόνωση, στην κοινωνική και πολιτική δράση της κοινωνίας. Συγκεκριμένα δόθηκαν οι εξής απαντήσεις:

«...Θα μπορούσε να βοηθήσει στηρίζοντας και υποστηρίζοντας τους συλλόγους, τις καινοτομίες που προωθούνται μέσω αυτών, ώστε να συμμετέχουν ολοένα και περισσότεροι νέοι. Ακόμα και με επιδοτούμενα προγράμματα θα μπορούσαν να δραστηριοποιηθούν πιο πολύ σε διάφορους τομείς...» (Κανελλιώ)

«...Δημιουργώντας εθελοντικά προγράμματα σε διάφορους τομείς, ώστε να επιλέξει ο καθένας αυτό που του αρέσει και του ταιριάζει...» (Νίκος)

«... Δίνοντας περισσότερα κίνητρα...» (Βαγγέλης)

«...Δημιουργώντας δωρεάν προγράμματα ώστε να μπορούμε να συμμετέχουμε όλοι και να τα στηρίζει ο δήμος με κάθε τρόπο...ένα καλό πρόγραμμα ήταν αυτό για τους υπολογιστές, που έπαιρνες το ECDL.. εγώ δεν είχα ιδέα και όμως έμαθα και με βοήθησε πολύ...» (Πέτρος)

«... Με οικονομική ενίσχυση και προγράμματα, που θα κρατήσουν τον καθένα από εμάς ενεργό σε όποιον τομέα μας ενδιαφέρει, είτε είναι ο αθλητισμός, είτε είναι τα πολιτιστικά...» (Ματίνα)

Ο Παναγιώτης ανέφερε κάτι πιο συγκεκριμένο λέγοντας πως μπορεί να υπάρχουν πολλοί σύλλογοι για τους πολίτες και τους νέους, αλλά δεν υπάρχουν κέντρα για άτομα που έχουν

ανάγκη από ειδική μεταχείριση ώστε να συμμετέχουν στα κοινωνικά και πολιτιστικά γεγονότα του δήμου με το δικό τους τρόπο, όπως είναι ένα εργαστήριο ζωγραφικής ή κατασκευών, μουσικά κέντρα.

«... Να δημιουργήσουν κέντρα ενίσχυσης και στήριξης για τα παιδιά με μαθησιακά προβλήματα ή με ειδικές ανάγκες, Και εγώ είχα προβλήματα στο σχολείο και ξέρω πως είναι να νιώθεις διαφορετικός... Και υπάρχουν πολλά παιδιά με ειδικές ανάγκες που έχουν πολλά ταλέντα να αναδειξουν. Θα πρέπει λοιπόν ο δήμος να φροντίσει και γι' αυτά ώστε να ενθαρρυνθούν και να συμμετέχουν όπως όλοι οι πολίτες...» (Παναγιώτης)

Ο Παναγιώτης έχοντας βιώσει τη διάκριση και τον αποκλεισμό στο σχολείο, είναι ακόμα πιο ευαισθητοποιημένος με τα κέντρα υποστήριξης και προώθησης των αδύναμων ομάδων. Αντιμετώπιζε μαθησιακές δυσκολίες στο σχολείο με αποτέλεσμα να μην τα καταφέρει και να σταματήσει. Είχε πρόβλημα με το λόγο, δυσλεξία, και αυτό τον εμπόδιζε να προχωρήσει με τους ρυθμούς του τμήματος. Το σχολείο δεν κατάφερε να τον κρατήσει λόγω επανειλημμένων αποτυχιών και επερχόμενης απογοήτευσης. Για το λόγο αυτό υποστηρίζει εντόνως τη συνδρομή του δήμου, ώστε να μπορούν όλοι ανεξαιρέτως να συμμετέχουν ενεργά σε οποιαδήποτε δραστηριότητα επιθυμούν.

7.2.3 Ερευνητικό Ερώτημα 2.

«Ποιοι ήταν οι λόγοι που τους οδήγησαν να φοιτήσουν στις σχολικές δομές του Εσπερινού και του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας. Τι τους οδήγησε στην απόφαση να επιστρέψουν στα θρανία μετά από αρκετά χρόνια.»

EE2.1 Θυμάστε κάποιο γεγονός στη ζωή σας το οποίο σας έφερε σε δύσκολη θέση επειδή δεν ολοκληρώσατε την τυπική εκπαίδευση;

Η ερώτηση του ερευνητή αποσκοπεί στο να κατανοήσει εις βάθος τα στάδια που πέρασε κάθε εκπαιδευόμενος, ώστε να αποφασίσει να επανέλθει στις σχολικές δομές. Ο αποκλεισμός από διάφορες θέσεις εργασίας, ομάδες ή συζητήσεις προκαλεί αρνητικά συναισθήματα και κυρίως αίσθημα κατωτερότητας. Το τελευταίο φαίνεται ότι είναι από τις βασικές αιτίες που κάποια άτομα αποφάσισαν να συνεχίσουν τις σπουδές. Φυσικά δεν είναι απόλυτο αυτό. Κάποιες από τις απαντήσεις που δόθηκαν το μαρτυρούν:

«...Ναι είχα ακούσει αρκετές φορές τη φράση “εσύ δεν έχεις τελειώσει το σχολείο, δεν ξέρεις..” και διάφορα “καρφιά” για το μορφωτικό επίπεδο...ένοιθα πολύ άσχημα και μειονεκτικά...» (Ματίνα)

«...Ναι, είχα έρθει σε δύσκολη θέση κάποια φορά που συζητούσαμε σε ένα σπίτι και ήμουν η μοναδική που δεν είχε τελειώσει το σχολείο...ντρεπόμουν...» (Μαρία)

«...Ναι, κάθε φορά που ψάχνω για δουλειά...δεν έχω τα απαραίτητα προσόντα...» (Παναγιώτης)

«...Το μόνο άσχημο γεγονός για μένα ήταν ότι δεν μπορούσα να ενταχθώ στο πυροσβεστικό σώμα, επειδή δεν είχα ολοκληρώσει την τυπική εκπαίδευση και αυτό ήταν αρκετό για να βρίσκομαι σε άσχημη θέση...» (Βαγγέλης)

Κάποιοι από τους συνεντευξιαζόμενους απάντησαν αρνητικά, αφού δεν έχουν βρεθεί σε ανάλογη θέση.

«... Όχι δεν υπήρχε κάποιο γεγονός που να με φέρει σε δύσκολη θέση αφού δεν αποτελούσε κριτήριο για τις προηγούμενες επαγγελματικές μου δραστηριότητες...» (Κανελλιώ)

«...Όχι δεν υπήρξε κάποιο γεγονός, κυρίως γιατί ήταν δική μου ενέργεια να αφήσω το σχολείο.. έβλεπα μόνο το ποδόσφαιρο δε μ’ ένοιαζε τίποτα άλλο...» (Πέτρος)

ΕΕ.2.2. Για ποιο λόγο αποφασίσατε να φοιτήσετε στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας/Εσπερινό;

Η ερώτηση αυτή αποτελεί ένα από τα βασικά μέρη της έρευνας και ουσιαστικά, συνέχεια της προηγούμενης. Αρχικά, ένας λόγος που θέλησαν οι τρεις από τους 8 ερωτηθέντες να φοιτήσουν ξανά ήταν για προσωπική ικανοποίηση και εξάλειψη μειονεκτικών συναισθημάτων. Όπως αναφέρουν:

«...Τότε ήθελα να σταματήσω το σχολείο για τους λόγους που προανέφερα, όμως μεγαλώνοντας είδα το λάθος.. μου έμεινε απωθημένο και ήθελα πάση θυσία να το συνεχίσω και να το τελειώσω. Στο ΣΔΕ είχα την ευκαιρία αυτή και δεν θα την άφηνα έτσι...αν είχε και Λύκειο θα το τελείωνα και αυτό...» (Ματίνα)

«...Η φοίτησή μου στο εσπερινό σχολείο έγινε από επιθυμία κάλυψης δικής μου εσωτερικής ανάγκης, καθώς φυσικά και για μια καλύτερη θέση εργασίας...» (Κανελλιώ)

«...Ήθελα να το τελειώσω, αρχικά για μένα, για να νιώθω καλύτερα με τον εαυτό μου, να μπορώ να κάνω μια συζήτηση χρησιμοποιώντας σωστούς όρους, να μην ντρέπομαι όταν με ρωτάνε αν έχω τελειώσει το σχολείο. Έπειτα, ήταν μια ευκαιρία να “ξεφεύγω” από τις δουλειές και να κάνω παρέα με άλλες γυναίκες...» (Μαρία)

Από τους υπόλοιπους 5 ερωτηθέντες, οι 4 θέλησαν να φοιτήσουν είτε στο ΣΔΕ είτε στο εσπερινό, για να μπορέσουν να βρουν μια καλύτερη θέση εργασίας ή για να αυξήσουν το μισθό τους. Συγκεκριμένα, αναφέρουν:

«... Με ενδιέφερε να δουλέψω στο δημόσιο τομέα και συγκεκριμένα στο δήμο, οπότε ήταν μια ευκαιρία...» (Νίκος)

«... Εργαζόμουν στο δήμο αλλά ήθελα καλύτερη θέση, επομένως θα είχα και καλύτερο μισθό και αφού είχα την υποστήριξη από την οικογένειά μου το έκανα...» (Πέτρος)

«... Το εσπερινό μου έδωσε τη δυνατότητα να ολοκληρώσω την τυπική εκπαίδευση και να μπορέσω να διεκδικήσω μια θέση στην Πυροσβεστική που ήταν το όνειρό μου...» (Βαγγέλης)

«... Πρωταρχικός σκοπός ήταν να βρω μια καλύτερη θέση εργασίας με καλύτερο μισθό... και έπειτα για τη γνώση, αφού δεν μπόρεσα να μάθω τότε, είπα να εκμεταλλευτώ την ευκαιρία τώρα...» (Γιάννης)

Ο Παναγιώτης, που αντιμετώπιζε μαθησιακές δυσκολίες, αποφάσισε να φοιτήσει για δεύτερη φορά, ώστε να τελειώσει το σχολείο όπως οι περισσότεροι στην ηλικία του. Ο ερευνητής παρατήρησε, ότι ο ίδιος αναφερόταν σε αυτό με δυσκολία και δεν ήθελε να πει περισσότερα για το πρόβλημα που αντιμετώπιζε ή τη συμπεριφορά των άλλων απέναντί του. Όπως αναφέρει:

«... Είμαι νέος ακόμα και θέλω να δουλέψω, δε γινόταν να μη τελειώσω το σχολείο, γιατί δε θα μπορούσα να βρω δουλειά πουθενά... Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας μου έδωσε αυτή τη δυνατότητα... Ήθελα να τελειώσω αυτό που άφησα κάποτε στη μέση...» (Παναγιώτης)

ΕΕ.2.3.Θεωρείτε ότι η φοίτησή σας στο ΣΔΕ/ Εσπερινό σχολείο σας δίνει τη δυνατότητα να βελτιώσετε την οικονομική σας κατάσταση;

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι απάντησαν θετικά στην ερώτηση, αφού ήταν και ο κυριότερος λόγος που αποφάσισαν να φοιτήσουν ξανά. Όπως αναφέρουν:

«... Οπωσδήποτε η φοίτηση στο Εσπερινό μου δίνει τη δυνατότητα να βελτιώσω τα οικονομικά μου, διότι με την πιστοποίηση αυτή θα μπορώ να διεκδικήσω μια πιο ανταγωνιστική θέση εργασίας...» (Κανελλιώ)

«... Ναι, πιστεύω ότι θα έχω περισσότερες ευκαιρίες για δουλειά, από ό,τι είχα μέχρι τώρα τουλάχιστον, με καλύτερη αμοιβή...» (Γιάννης)

«... Ναι φυσικά, αν και πιστεύω ότι περισσότερο θα βελτίωνα την οικονομική μου κατάσταση, αν μπορούσα να τελειώσω και το Λύκειο...» (Ματίνα)

ΕΕ.2.4 Έχετε ενημέρωση για τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας; Τι επάγγελμα ή κλάδο επιθυμείτε να ακολουθήσετε και γιατί;

Η ερώτηση του ερευνητή αποσκοπεί στη κατανόηση των κριτηρίων επιλογής επαγγέλματος, καθώς και στο αν συνάδουν οι επιλογές των επαγγελματιών αυτών με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Οι περισσότεροι από τους συνεντευξιαζόμενους γνωρίζουν εξ' αρχής τι θα ήθελαν να ακολουθήσουν. Επίσης, η ενημέρωση που έχουν για τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας είναι κυρίως από τα Μ. Μ. Ε. καθώς και από τον Ο.Α.Ε.Δ. Συγκεκριμένα, όπως το θέτουν:

«...Ενημερώνομαι κυρίως από τα Μ. Μ. Ε. Παρόλο που είμαι γυναίκα, ήθελα ανέκαθεν να ασχοληθώ με τα μηχανολογικά-ηλεκτρολογικά, μου άρεσε πολύ αυτό και ήμουν και καλή στα μαθηματικά...Ό,τι και να γίνεται όμως στην αγορά δεν θα έκανα ποτέ κάποιο επάγγελμα χωρίς να μου αρέσει γιατί δεν θα το έκανα σωστά...» (Ματίνα)

«... Γενικά δεν ασχολούμαι ιδιαίτερα...Εγώ το μόνο που θέλω είναι να γίνω πυροσβέστης, γιατί πρώτα απ' όλα μ' αρέσει και έπειτα έχει οικονομική αποκατάσταση...» (Βαγγέλης)

«... Για τις εξελίξεις ενημερώνομαι κυρίως από τα Μ. Μ. Ε.. Όσον αφορά το επάγγελμα που θα ήθελα, ίσως να μπορούσα να εργαστώ ως οδηγός απορριμματοφόρου, καθώς γνωρίζω το επάγγελμα λόγω προϋπηρεσίας...» (Νίκος)

«...Ενημερώνομαι κυρίως από τους επαγγελματίες της περιοχής καθώς και από τον Ο.Α.Ε.Δ. Όσον αφορά το επάγγελμα, δεν γνωρίζω τι θα προκύψει από την αναζήτηση εργασίας, αφού δεν θα συνεχίσω για περαιτέρω σπουδές..» (Κανελλιώ)

Παράλληλα, κάποιοι από τους συνεντευξιαζόμενους δήλωσαν ότι δεν γνωρίζουν σε τι κλάδο θα στραφούν μετά την αποφοίτησή τους.

«... Δεν θα ακολουθήσω κάποιο κλάδο, εγώ απλά ήθελα να τελειώσω το σχολείο, για μένα για να νιώθω καλύτερα με τον εαυτό μου...» (Μαρία)

«... Δεν έχω αποφασίσει ακόμα, αλλά θα μ' άρεσε να ασχοληθώ με τους υπολογιστές αφού γνωρίζω αρκετά πράγματα...» (Παναγιώτης)

7.2.4 Ερευνητικό Ερώτημα 3.

«Ποια ήταν τα αποτελέσματα της φοίτησης στο ΣΔΕ/ Εσπερινό και πως αξιοποίησαν τις γνώσεις που έλαβαν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών; Κατά τη διάρκεια της φοίτησης άλλαξε ο σκοπός για τον οποίο αποφάσισαν να φοιτήσουν στο ΣΔΕ/ Εσπερινό αρχικά;»

EE3.1 Νιώθετε ικανοποιημένος /η από τη φοίτησή σας στο ΣΔΕ /Εσπερινό;

Όλοι ανεξαιρέτως απάντησαν θετικά στην ερώτηση και με απόλυτη σιγουριά, καθώς όπως αναφέρουν και οι ίδιοι, μόνο θετικά υπάρχουν από αυτή την εμπειρία. Νιώθουν δικαιωμένοι για την απόφασή τους να επιστρέψουν στα θρανία και ο ενθουσιασμός τους είναι έκδηλος. Δεν έλειψαν οι δυσκολίες βέβαια, αλλά η θέληση για τη γνώση και την πρόοδο, τους βοήθησε να τις ξεπεράσουν. Συγκεκριμένα, δήλωσαν:

«...Είμαι πάρα πολύ ικανοποιημένος καθώς μπόρεσα να τελειώσω το σχολείο έχοντας ανθρώπους να με βοηθούν και να με στηρίζουν σε κάθε δυσκολία που αντιμετώπιζα. Δεν με έκρινε κανείς, ένιωθα πολύ άνετα ανάμεσα στους συμμαθητές μου και αυτό με έκανε ακόμα

πιο κοινωνικό και δραστήριο...Στο σχολείο ένιωθα παραγκωνισμένος επειδή οι άλλοι ήταν καλύτεροι μαθητές αλλά σε αυτή την τάξη δεν ένιωσα ποτέ έτσι...» (Παναγιώτης)

«...Είμαι πολύ ευχαριστημένη και δικαιωμένη για την απόφαση που πήρα γιατί ήταν μια απίστευτη εμπειρία, έμαθα πολλά πράγματα και κυρίως νιώθω καλύτερος άνθρωπος. Ήταν το όνειρό μου να τελειώσω το σχολείο και το ΣΔΕ μου έδωσε αυτή την ευκαιρία...Κάναμε τόσα πράγματα που θα το ξαναζούσα από την αρχή...» (Μαρία)

«... Πάρα πολύ ικανοποιημένος και από τους καθηγητές και από τα μαθήματα. Ήμασταν σαν μια μεγάλη ομάδα, ο ένας βοηθούσε τον άλλον. Ήταν πάρα πολύ ωραία...» (Πέτρος)

Ο ενθουσιασμός βρίσκεται σε κάθε απάντηση. Ο ερευνητής διαπιστώνει την αδυναμία περιγραφής της ικανοποίησης και της χαράς τους, για τη δεύτερη αυτή ευκαιρία που τους δόθηκε. Όλοι έχουν να πουν τα καλύτερα για τους καθηγητές, τις δραστηριότητες που έκαναν και τις γνώσεις που αποκόμισαν.

«... Ήταν καλύτερα από ό,τι το φανταζόμουν. Έκανα σωστή επιλογή που πήγα να τελειώσω το σχολείο γιατί κέρδισα σε επίπεδο γνώσεων αλλά και ηθικής...» (Ματίνα)

«... Εννοείται ότι είμαι ικανοποιημένος, αφού μου έδωσε τη δυνατότητα να αποφοιτήσω και να αποκτήσω το «χαρτί», κάτι που με βασάνιζε τόσα χρόνια. Δυσκολεύτηκα κάπου κάπου αλλά με τη βοήθεια των καθηγητών τις ξεπέρασα. Ήταν πολύ ωραία εμπειρία...» (Νίκος)

«...Ναι φυσικά, αν και πίστευα ότι δεν θα τα καταφέρω στην ηλικία που είμαι, τελικά ήταν τόσο μεγάλη και πολύτιμη η βοήθεια από τους καθηγητές που μπόρεσα να τα βγάλω πέρα...» (Γιάννης)

Οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρθηκαν στους καθηγητές και στην πολύτιμη βοήθειά τους. Γι' αυτό και ο ερευνητής θέλησε να μάθει διεξοδικότερα τη σχέση που αναπτύχθηκε, μεταξύ μαθητών και καθηγητών.

ΕΕ3.2. Ποια ήταν η σχέση σας με τους καθηγητές;

Η ικανοποίηση και η ευχαρίστηση ήταν εμφανής. Όλοι οι εκπαιδευόμενοι δήλωσαν τα καλύτερα για τους καθηγητές, καθώς ήταν οι υπεύθυνοι για το ομαδικό κλίμα που επικρατούσε στην τάξη, τη συνεργασία και τη φιλία που αναπτύχθηκε μεταξύ αυτών και των εκπαιδευόμενων. Αναφέρουν:

«...Η καλύτερη. Ήταν Άνθρωποι. Μας φέρονταν με τον καλύτερο τρόπο, μας βοηθούσαν σε κάθε δυσκολία, ακόμα και αν ήταν ανόητο αυτό που λέγαμε, δεν μας έκριναν. Ένιωθα πολύ άνετα μαζί τους. Ανθρωπιά και υποστήριξη νομίζω είναι οι λέξεις που τα χαρακτηρίζουν όλα...» (Πέτρος)

«...Οι καθηγητές βοηθούσαν τον καθένα ξεχωριστά. Δεν έκαναν διακρίσεις και μάλιστα μου είχε κάνει εντύπωση, ένας καθηγητής που έκανε ιδιαίτερο σε έναν μαθητή επειδή είχε μείνει πίσω σε σχέση με το τμήμα. Δεν το περίμενα. Ήταν πολύ καλοί άνθρωποι...» (Ματίνα)

«...Οι καθηγητές του εσπερινού ήταν άψογοι μαζί μου και σε τυχόν δυσκολίες με βοηθούσαν. Είχαν μεγάλη υπομονή και δεν κουράζονταν να επαναλαμβάνουν ξανά και ξανά μέχρι να το κατανοήσουμε ...» (Βαγγέλης)

«... Με βοήθησαν πάρα πολύ, καθώς είχα και τη δυσκολία με το γραπτό λόγο. Αν δεν ήταν τόσο καλοί μαζί μου δεν θα είχα το θάρρος να το τελειώσω. Ήταν πάνω από το κεφάλι μου διαρκώς σε κάθε δυσκολία. Είμαι πολύ ευχαριστημένος από τους καθηγητές...» (Παναγιώτης)

«...Ό,τι και να πω θα είναι λίγο. Αυτοί οι άνθρωποι μας αντιμετώπιζαν με τον καλύτερο τρόπο. Πέρα από το μάθημα που κάναμε, συζητούσαμε και για άλλα θέματα, για δικά μας προβλήματα, απορίες και νιώθω ότι κέρδισα πάρα πολλά...» (Μαρία)

ΕΕ3.3 Τι άλλαξε στην κοινωνική σας ζωή μετά τη φοίτηση στο ΣΔΕ/ Εσπερινό;

Οι απαντήσεις που δόθηκαν έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αυτά που κέρδισαν από τη φοίτηση τους είναι μεν οι περισσότερες γνώσεις, αλλά περισσότερο αναφέρθηκαν στις ανθρώπινες σχέσεις που δημιουργήθηκαν, καθώς και στην ηθική αναδόμηση. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι έχουν τις δικές τους εμπειρίες και τις δικές τους απόψεις για διάφορα θέματα. Σε αυτή την ηλικία είναι σε θέση να συνειδητοποιήσουν τα αποτελέσματα της γνώσης και της διδασχής. Συγκεκριμένα αναφέρουν:

«...Πέρα από το γεγονός ότι νιώθω περήφανος για τον εαυτό μου που κατάφερα να τελειώσω το σχολείο, χαίρομαι που ήταν κέρδος και για τα παιδιά μου. Ήταν τεράστιο το κέρδος για τα παιδιά μου. Κατάλαβαν πόσο σημαντικό είναι το σχολείο και πολύτιμο» (Πέτρος)

Ο κύριος Πέτρος ανέφερε ότι κάποια μέρα του ζήτησε η κόρη του να την πάρει μαζί στο μάθημα και από τότε τον βοηθούσε καθημερινά στα μαθήματα. Μάλιστα ισχυρίστηκε ότι από τότε η κόρη του παρουσίασε άνοδο στα μαθήματά της. Συγκεκριμένα τόνισε:

«... Ήταν καλή μαθήτρια αλλά από τότε που ήρθε και είδε όλους αυτούς τους ανθρώπους να προσπαθούν τόσο πολύ για να μάθουν και να πετύχουν, κατάλαβε πόσο πολύτιμο ήταν το σχολείο και έγινε ακόμα πιο επιμελής. Αυτό με ευχαρίστησε πάρα πολύ, γιατί έδωσα το κίνητρο στα παιδιά μου να γίνουν ακόμα καλύτερα...» (Πέτρος)

«... Μετά τη φοίτησή μου στο εσπερινό σχολείο η ζωή μου άλλαξε γιατί απέκτησα πλούσιες και ποικίλες εμπειρίες...» (Κανελλιώ)

«... Φυσικά και άλλαξε γιατί έμαθα πράγματα που δε γνώριζα...μπορώ να κάνω συζητήσεις πιο εύκολα και να πω τη γνώμη μου ελεύθερα, ενώ πριν δίσταζα να μιλήσω...σε αυτό βοήθησαν πολύ οι συζητήσεις που κάναμε μέσα στην τάξη... (Βαγγέλης)

Στο τέλος της συζήτησης ζητήθηκε από τον ερευνητή, να εκφράσει όποιος επιθυμεί την άποψή του, για το υπό διερεύνηση θέμα και να διατυπώσει οτιδήποτε σκέφτεται σχετικά με την πρόωρη σχολική εγκατάλειψη. Αναφέρθηκαν κυρίως στους τρόπους αντιμετώπισης του προβλήματος, τονίζοντας την ανάγκη για ριζική αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος, την άμεση στήριξη των δήμων και των συλλόγων με προγράμματα επιμόρφωσης των νέων, καθώς και τη στήριξη της οικογένειας, έναν από τους βασικότερους παράγοντες της σχολικής διαρροής. Διατυπώθηκαν οι εξής απόψεις:

«Η σχολική διαρροή είναι αρκετά μεγάλη και προβλέπεται αύξηση των ποσοστών λόγω της οικονομικής κρίσης. Αυτή τη δύσκολη περίοδο θα πρέπει να στηριχθούν οι νέοι, ώστε να συνεχίσουν τις σπουδές τους με πραγματικά δωρεάν και ποιοτική παιδεία από το κράτος, χωρίς φροντιστήρια κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων, με δυνατότητα για δωρεάν φοίτηση αργότερα και ανάπτυξη για επαγγελματική αποκατάσταση, έτσι ώστε να δημιουργηθούν άνθρωποι ελεύθεροι με ήθος, καλοσύνη, ψυχική και πνευματική δύναμη, με κρίση, αίσθημα δικαιοσύνης και πίστη στον εαυτό τους» (Κανελλιώ)

«Πρέπει το κράτος να φροντίσει, μέσα από ένα πιο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα, να μειώσει τα ποσοστά των παιδιών που εγκαταλείπουν την εκπαίδευση, να γίνει περισσότερο ποιοτική και όχι απρόσιτη ειδικά για άτομα που παρουσιάζουν δυσκολίες. Το ότι παραμένουν υψηλά τα ποσοστά των παιδιών που δεν έχουν ολοκληρώσει το Δημοτικό και το Γυμνάσιο σημαίνει ότι χρειάζεται αλλαγή στα δεδομένα και σύντομα.» (Βαγγέλης)

«Είναι θέμα οικογένεια και παιδείας, το πόσο θα στηρίζει το παιδί να συνεχίσει τις σπουδές του. Παλαιότερα δεν είχαν παιδεία και γνώσεις οι γονείς μας, γι' αυτό μας άφησαν να σταματήσουμε το σχολείο... σήμερα δεν πρέπει να αφήνουν τα παιδιά το σχολείο γιατί δεν θα μπορέσουν να επιβιώσουν χωρίς τις απαραίτητες γνώσεις.» (Πέτρος)

7.3 Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ

Στο πολυσήμαντο θεσμό των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας και των Εσπερινών Σχολείων, κυρίαρχη θέση κατέχουν οι εκπαιδευτικοί. Είναι οι άνθρωποι που αναλαμβάνουν ένα δύσκολο έργο, καθώς έρχονται σε επαφή με ενήλικες οι οποίοι έχουν, ο καθένας ξεχωριστά, τα δικά του βιώματα, τις δικές του εμπειρίες αλλά και τις ανάλογες ανάγκες και απαιτήσεις. Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε, ο ερευνητής ήρθε σε επαφή με το Διευθυντή του ΣΔΕ Σπάρτης, κ. Γιάννη καθώς και με την κα. Ευγενία, καθηγήτρια στο Νυχτερινό Σχολείο Σκάλας. Η ομιλία έγινε τηλεφωνικά, λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων και των δύο. Παρόλα αυτά η συζήτηση ήταν πολύ κατατοπιστική, καθώς και οι δύο εκπαιδευτικοί έχουν πολύχρονη εκπαιδευτική εμπειρία και έδωσαν απαραίτητες και πολυσήμαντες πληροφορίες για την έρευνα.

Οι ερωτήσεις του ερευνητή αποσκοπούσαν στην κατανόηση των θεσμών και λειτουργιών αυτών των σχολείων καθώς και στην άντληση πληροφοριών σχετικά με τους ενήλικες μαθητές. Μία από τις πιο σημαντικές ερωτήσεις, που αποτελεί και βασικό σκέλος της έρευνας είναι για ποιους λόγους, μέσα από την εμπειρία των καθηγητών, αποφασίζουν οι ενήλικες να φοιτήσουν σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Η πρώτη απάντηση δόθηκε από τον κ. Γιάννη ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Είναι πολλοί και διάφοροι λόγοι.. πριν μερικά χρόνια ήταν διαφορετικά τα πράγματα.. τα κορίτσια σταματούσαν το σχολείο λόγω αυστηρών γονιών που ήθελαν να τα παντρέψουν.. έχουμε τέτοιες περιπτώσεις αρκετές. Ένας άλλος λόγος είναι οι μαθησιακές δυσκολίες και η απογοήτευση που ακολουθεί.. τα παιδιά παραιτούνται από την προσπάθεια όταν δεν βλέπουν ανταπόκριση από τους καθηγητές... και πολλοί ακόμα λόγοι όπως είναι η απογοήτευση λόγω

μη εύρεσης εργασίας, το χαμηλό κοινωνικό προφίλ, η ντροπή που νιώθουν επειδή δεν έχουν το απολυτήριο ή και απλά η ικανοποίηση της μάθησης και της παρέας...»

Ο κ. Γιάννης ανέφερε ότι το σχολικό έτος 2005-2006 ξεκίνησε να λειτουργεί το ΣΔΕ Σπάρτης με μεγάλο αριθμό μαθητών, καθώς ήταν το μοναδικό σε ολόκληρο το νομό και αναγκάζονταν να διανύουν τεράστιες χιλιομετρικές αποστάσεις, άτομα από μικρά και μεγάλα χωριά, ώστε να έχουν μια δεύτερη ευκαιρία φοίτησης. Επειδή όμως δεν είχαν όλοι την οικονομική ευχέρεια για τη μετακίνηση αυτή, δημιουργήθηκε, μετά από πολλές προσπάθειες, ένα παράρτημα στους Μολάους Λακωνίας με αντίστοιχη ανταπόκριση και μεγάλη θέληση για δουλειά. Αυτό αποδεικνύει την αξία και τον πολύτιμο ρόλο που κατέχουν τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στο εκπαιδευτικό σύστημα, για όλους αυτούς τους ανθρώπους που θέλουν να κάνουν πραγματικότητα τους στόχους και τα όνειρά τους.

Η κα. Ευγενία έδωσε μια παρόμοια εικόνα από το Εσπερινό Σχολείο Σκάλας καθώς οι λόγοι φοίτησης δεν διαφέρουν σε σχέση με το ΣΔΕ. Με πολύ μεγάλη χαρά απάντησε σε ερωτήσεις του ερευνητή, φανερώνοντας το πόσο ευαισθητοποιημένη είναι με το θέμα της έρευνας. Η ίδια μαζί με μαθητές της, έδωσαν αγώνα να κρατήσουν ανοιχτό το Εσπερινό Σχολείο στην περιοχή διότι, λόγω έλλειψης κονδυλίων θα ήταν η τελευταία σχολική χρονιά για τους μαθητές. Συγκεκριμένα αναφέρει:

«... όλοι αυτοί οι άνθρωποι έχουν μια δεύτερη ευκαιρία να λάβουν περισσότερα εφόδια και να διαμορφώσουν αναλόγως το μέλλον τους.. υπάρχουν παιδιά με μαθησιακά προβλήματα που δεν τα κατάφεραν στο ημερήσιο σχολικό πρόγραμμα και ήρθαν εδώ για να προσπαθήσουν ξανά.. και είναι όλοι αξιόλογοι άνθρωποι με διαφορετικά βιώματα και εμπειρίες ο καθένας...υπάρχουν μετανάστες δεύτερης γενιάς που δεν τα κατάφεραν και θέλουν να ξαναπροσπαθήσουν να αποφοιτήσουν, ώστε να βρουν καλύτερη δουλειά...»

Οι καθηγητές είναι οι πλέον αρμόδιοι για να περιγράψουν το προφίλ των ατόμων που φοιτούν στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας και να δημιουργηθεί μια πιο ξεκάθαρη εικόνα. Συγκεκριμένα ο κ. Γιάννης στο ερώτημα για το προφίλ των μαθητών αναφέρει:

«Είναι πολύ συνεργάσιμοι και επικοινωνιακοί, με αποκλίσεις φυσικά. Έχουν μεγάλη διάθεση για συμμετοχή παρόλο που ο καθένας βρίσκεται σε διαφορετικό επίπεδο μάθησης...κάποιοι είναι πιο ντροπαλοί, αλλά όλοι δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον και θέληση για κάθε δραστηριότητα που κάνουμε...»

Η κα. Ευγενία απάντησε με παρόμοιο τρόπο περιγράφοντας τα παιδιά με πολύ αγάπη και κατανόηση. Δεν έχει σημασία το φύλο, η φυλή ή η ηλικία του ατόμου που αποφασίζει να φοιτήσει για δεύτερη φορά, αλλά η θέληση και το θάρρος να ξαναπροσπαθήσει σε κάτι που απέτυχε για διάφορους λόγους και αιτίες. Έχει πολύ ενδιαφέρον να σκιαγραφηθεί, όσο αυτό είναι εφικτό, η προσωπικότητα των ατόμων αυτών. Όπως η ίδια αναφέρει:

«Είναι όλοι άψογοι, καλά παιδιά.. Αυτό που μου κάνει εντύπωση είναι η συνεργασία που έχουν μεταξύ τους... Δεν υπάρχει ανταγωνισμός, ούτε αντιπαράθεση μεταξύ τους παρόλο που είναι μεγάλοι άνθρωποι, ο καθένας με το χαρακτήρα και την προσωπικότητά του.. βοηθά ο ένας τον άλλον όπου μπορεί και υπάρχει ένα φιλικό κλίμα, χωρίς προσβολές, ειρωνείες και κακεντρέχη σχόλια... όλοι βρίσκονται στην ίδια θέση και αυτό τους καθιστά ομάδα... και λειτουργούν σαν ομάδα...»

Οι εκπαιδευτικοί σε ένα πρώτο επίπεδο οργανώνουν, πραγματοποιούν και αξιολογούν το πρόγραμμα σπουδών με βάση τις ανάγκες των εκπαιδευομένων, ενώ σε ένα δεύτερο δημιουργούν συνεργασίες μεταξύ τους για τα διαθεματικά πεδία και τα εκπαιδευτικά ερευνητικά σχέδια (projects). Σε ένα τρίτο, τέλος, επίπεδο αποδέχονται να συνεργάζονται με καινούριους επαγγελματίες οι οποίοι θα εισέλθουν σύντομα στην αγορά εργασίας. Η εμπλοκή των εκπαιδευτικών στην ενεργητική συνδιαμόρφωση του πλαισίου, μέσα από μια δυναμική και διαλεκτική αλληλεπίδραση μεταξύ τους, σχετίζεται με την αλλαγή και τη βελτίωση της αυτοεικόνας τους, οδηγεί στην εξέλιξη και την ανάδειξή τους σε νέα πρόσωπα με επαναπροσδιορισμό της επαγγελματικής τους πορείας. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το μετασχηματισμό του σχολείου σε μορφωτική κοινότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

8.1 Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η παρούσα μελέτη είχε ως σκοπό τη διερεύνηση των αιτιών που οδηγούν στην πρόωρη σχολική εγκατάλειψη, καθώς και των παραγόντων που οδηγούν στην επιστροφή των ατόμων που διέρρευσαν ύστερα από χρόνια. Ενδιαφέρον και ιδιαίτερη σημασία έχουν τα αποτελέσματα της επιστροφής αυτών στο σχολείο και το κέρδος από τη φοίτηση στις σχολικές δομές των ΣΔΕ και Εσπερινού Σχολείου.

Τα συμπεράσματα της έρευνας συμφωνούν με τις βιβλιογραφικές αναφορές και τις διάφορες έρευνες που έχουν γίνει κατά καιρούς, όσον αφορά τις μειωτικές τάσεις της σχολικής διαρροής, με το πέρασμα των ετών. Παρά τη θεσμοθέτηση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης με το νόμο 1566/1985, μεγάλο ποσοστό νέων διακόπτουν ή δεν εμφανίζονται ποτέ στο σχολείο. Οι διάφορες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες οδηγούν πολλούς νέους μακριά από το σχολείο, αναζητώντας μια άμεση λύση στα προβλήματα που ενδεχομένως οδηγούν σε αυτή την απόφαση. Σύμφωνα με τα στοιχεία που απέκτησε η ερευνήτρια από την Ελληνική Στατιστική Αρχή, η μεγαλύτερη διαρροή παρατηρείται σε υποβαθμισμένες περιοχές όπου διαμένουν άτομα χαμηλών κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων.

Μέσω του τυχαίου δείγματος που επιλέχθηκε για την έρευνα, επιβεβαιώνονται τα στοιχεία καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό από το δείγμα εγκατέλειψε το σχολείο για οικονομικούς λόγους, καθώς ήταν αναγκαία η εργασία, ώστε να στηριχθεί οικονομικά η οικογένεια. Δεν ήταν όμως αυτός ο μοναδικός λόγος. Κάποια από τα άτομα επέλεξαν οικειοθελώς να εγκαταλείψουν το σχολείο, είτε λόγω δυσαρέσκειας, απογοήτευσης από συνεχόμενες αποτυχίες, αδιαφορία των καθηγητών, είτε λόγω αναγκαιότητας εξαιτίας συντηρητικών αντιλήψεων της εποχής. Κυρίως οι γυναίκες αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν το σχολείο

για να κάνουν οικογένεια, καθώς σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής, η εκπαίδευση των κοριτσιών δεν ήταν απαραίτητη.

Ο πρωταρχικός λόγος που επέστρεψαν στο σχολείο, με βάση τα ευρήματα της έρευνας ήταν για να αποκτήσουν το απολυτήριο Γυμνασίου, το οποίο θα αξιοποιούσε ο καθένας σύμφωνα με τους δικούς του στόχους. Οι περισσότεροι επιθυμούσαν να βελτιώσουν την εργασιακή τους κατάσταση ή να αυξήσουν τα επαγγελματικά τους προσόντα, πράγμα που θα μπορούσε να επιφέρει και καλύτερες οικονομικές απολαβές. Επιπλέον, η χαρά της μάθησης και της εξέλιξης σε μια περίοδο, όπου η αγορά εργασίας γίνεται όλο και πιο απαιτητική, αποτελούν βασικές αιτίες επιστροφής στην εκπαίδευση. Κάποιοι θέλησαν να δώσουν μια ευκαιρία στον εαυτό τους ώστε να αποφοιτήσουν, να αποκτήσουν το απολυτήριο και να εξαλειφθούν με αυτό τον τρόπο το αίσθημα χαμηλής αυτοεκτίμησης, μειονεξίας και απογοήτευσης.

Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας καθώς και το Εσπερινό, εμφανίζονται ως μια αστείρευτη πηγή γνώσεων, εμπειριών, μάθησης και αισιοδοξίας. Τα άτομα χωρίς δεξιότητες, δεν μπορούν να συμμετάσχουν στην κοινωνία της γνώσης, να μεταβούν ομαλά στην απασχόληση και αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού. Μέσα από τη φοίτηση σε αυτές τις σχολικές δομές, τα άτομα είχαν τη δυνατότητα και την ευκαιρία να εξαλείψουν κάθε τέτοια πιθανότητα, να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους και να αποκτήσουν εφόδια για μια καλύτερη επαγγελματική πορεία. Εμφανίζονται πλήρως ικανοποιημένοι και απόλυτα δικαιωμένοι από την επιλογή τους καθώς κέρδισαν σε επίπεδο γνώσεων, εμπειριών και φιλίας. Στόχοι που φαίνονταν απραγματοποίητοι γίνονται πλέον πραγματικότητα.

Θετική άποψη διατυπώθηκε από όλους τους συνεντευξιαζόμενους για τους καθηγητές, οι οποίοι είχαν καθοριστικό ρόλο σε όλη τη διάρκεια της φοίτησης. Και οι καθηγητές απ' την πλευρά τους τόνισαν ότι οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν δεν ήταν τυπικές αλλά φιλικές, με αποτέλεσμα να περνούν χρόνο και έξω από το σχολικό περιβάλλον. Είναι πολύ σημαντική παράμετρος, αν αναλογιστεί κανείς ότι οι εκπαιδευτικοί πολλές φορές ευθύνονται για την πρόωγη εγκατάλειψη του σχολείου από παιδιά που, είτε δεν έχουν καλές επιδόσεις είτε οι ίδιοι διαφέρουν για πιθανόν μαθησιακές δυσκολίες των μαθητών. Αξίζει λοιπόν να αναφερθεί ότι η συμπεριφορά των εκπαιδευτικών επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την πορεία και την εξέλιξη των μαθητών. Οι καλές διαπροσωπικές σχέσεις ανάμεσα στον

εκπαιδευτικό και τους μαθητές αποτελούν τον πυρήνα για κάθε παιδαγωγικό ενέργημα και έχουν άμεση επίδραση στη μαθησιακή και κοινωνική συμπεριφορά των μαθητών.

Σε ερώτηση της ερευνήτριας για το αν πιστεύουν ότι θα αλλάξει η κοινωνική τους ζωή μετά τη φοίτησή τους, η πλειονότητα απάντησε θετικά. Στόχος των εκπαιδευόμενων ήταν εξ αρχής να αποφοιτήσουν ώστε να έχουν επαγγελματική εξέλιξη και με το απολυτήριο να αυξήσουν το μισθό τους. Δεν ήταν όμως το μοναδικό όφελος από αυτή την εμπειρία. Το μεγαλύτερο κέρδος αφορά την πνευματική καλλιέργεια. Για τους ενήλικες είναι διαφορετικά τα κριτήρια αξιολόγησης μιας τέτοιας εμπειρίας. Σύμφωνα με τα όσα ισχυρίστηκαν, μέσα στην τάξη αξιοποιήθηκε κάθε εμπειρία και δυνατή γνώση που είχε ο καθένας, δίνοντας έμφαση στην απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων και νέων γνώσεων που απαιτούνται σήμερα. Ένας από τους συνεντευξιαζόμενους τόνισε πολλές φορές ότι η φοίτησή του στο Εσπερινό έδωσε κίνητρο στα παιδιά του να μελετούν περισσότερο και να έχουν καλύτερες επιδόσεις στο σχολείο.

Σύμφωνα με τους καθηγητές το πρόγραμμα του σχολείου θα πρέπει να είναι ελκυστικό για τους μαθητές, να τους προσφέρει οφέλη και να τα κρατάει στο εσωτερικό του. Να αναπτύσσει τη δημιουργικότητα και να αναδεικνύει τις δεξιότητες του κάθε παιδιού ξεχωριστά. Το πρόγραμμα θα πρέπει να είναι βιωματικό, μέσα στην αίθουσα αλλά και σε εκπαιδευτικούς χώρους όπως είναι οι βιβλιοθήκες, τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι. Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στα παιδιά που εμφανίζουν κίνδυνο διαρροής και να ληφθούν μέτρα για την πρόληψη του φαινομένου. Ιδιαίτερα οι μειονοτικές ομάδες (νομάδες, ρομά, οικογένειες μεταναστών) που εύκολα διαρρέουν από το εκπαιδευτικό σύστημα, θα πρέπει να συνεργάζονται με αρμόδιους φορείς ώστε να αποφευχθεί η σχολική διαρροή. Επίσης, το σύστημα αξιολόγησης θα πρέπει να είναι ευέλικτο ώστε να μην απομακρύνονται ούτε να απωθούνται οι αδύναμοι μαθητές από το σχολικό σύστημα.

Η εκπαίδευση Ενηλίκων αποτελεί πλέον απαραίτητο πρόγραμμα, σε ένα κράτος που επιθυμεί την εξέλιξη και την αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού της. Πρέπει να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στη Δια Βίου Μάθηση, ώστε τα άτομα που εγκατέλειψαν κάποτε το σχολείο να επανέλθουν και να φοιτήσουν με νέα δεδομένα, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Να ενισχυθεί το εκπαιδευτικό σύστημα και οι υπηρεσίες δια βίου εκπαίδευσης ώστε να έχουν όλοι πρόσβαση και να συμμετέχουν ακόμα και εξ' αποστάσεως. Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες,

καθώς και σε άτομα με κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Το γεγονός ότι ένα παιδί ανήκει σε μια άλλη φυλή δε σημαίνει ότι πρέπει να μείνει απαίδευτο, αντίθετα το κράτος πρέπει να φροντίσει γι' αυτό και να του δώσει την ευκαιρία να εξελιχθεί κοινωνικά, επαγγελματικά και οικονομικά.

Όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς προτείνεται συνεχή επιμόρφωση για την υιοθέτηση καινοτόμων προγραμμάτων και στρατηγικών μάθησης. Ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος για το κλίμα συνεργασίας που επικρατεί στην αίθουσα γι' αυτό θα πρέπει να ενισχύει τους πιο αδύναμους μαθητές να συνεργαστούν και να παρατηρούν, ώστε να αποφευχθεί η απομόνωση λόγω φόβου ότι δεν θα τα καταφέρουν, που έχει ως αποτέλεσμα, την άμεση απομάκρυνση από το σχολείο. Επίσης, οι επαναλαμβανόμενες απουσίες είναι δείγμα πιθανής διαρροής, κάτι που πρέπει να επιβλέπει ο καθηγητής και να είναι ενήμερος ώστε να το αντιμετωπίσει εγκαίρως. Οι εκπαιδευτικοί έχουν άμεση σχέση με την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής διαρροής. Πρέπει να αντισταθούν και να απαλείψουν τις αδικίες που ενυπάρχουν ή εκδηλώνονται στο κυρίαρχο εκπαιδευτικό σύστημα(Παπάς, 1998). Τέλος, η συνεργασία με την οικογένεια αποτελεί σημαντική παράμετρο για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι συμφωνούν ότι χρειάζεται αλλαγή στο εκπαιδευτικό σύστημα καθώς και συνεργασία φορέων, όπως είναι ο δήμος με τη δημιουργία προγραμμάτων που ενισχύουν και παροτρύνουν τους νέους να αναπτύξουν τις ικανότητές τους και τα προσόντα τους. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, στην ώθηση αυτή, σημαντικό ρόλο κατέχει η οικογένεια η οποία επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις αποφάσεις που θα πάρει ένα παιδί για το μέλλον του. Γι' αυτό θα πρέπει να στηρίζει το παιδί σε όποια δυσκολία και αν αντιμετωπίσει, να μην εγκαταλείψει και να ολοκληρώσει τις σπουδές οι οποίες θα του προσφέρουν τα κατάλληλα εφόδια για ένα καλύτερο μέλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασιάδου, Χ. & Δεληγιάννη-Κουϊμτζή Β. (2004). «Ρεπερτόρια γυναικών: η ανάλυση λόγου στη φεμινιστική έρευνα». Στο Α. Ευκλείδη, Γ. Κιοσέογλου & Γ. Θεοδωράκης (Επ. Εκδ.) *Ποιοτική και Ποσοτική Έρευνα στην Ψυχολογία* (σ. 49-74). Επιστημονική Επετηρίδα της Ψυχολογικής Εταιρείας Β. Ελλάδος, Τόμος 2. Θεσσαλονίκη: Ελληνικά Γράμματα.

Αμπατζόγλου Γρ. (2001), *Μαθησιακές δυσκολίες και σχολική αποτυχία*, αρθρ.

Βεκρής Ε., (2003), «*Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: ένα ευρωπαϊκό πειραματικό πρόγραμμα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού*», η ελληνική εκδοχή στο *Προδιαγραφές σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*, επιμέλεια Ε. Βεκρής & Ε. Χοντολίδου, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Αθήνα.

Βεργίδης Δ. κ.α., (1995), «*Υπο-εκπαίδευση, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις*», Αθήνα: Εκδόσεις Ύψιλον/βιβλία

Γιαβρίμης Παν., Παπάνης Ευστράτιος, (2007), «*Κοινωνιολογικές διαστάσεις της σχολικής αποτυχίας*», Αθήνα

Duverger M., (1976), «*Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών*», ΕΚΚΕ, Αθήνα

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (2006): *Δελτίο Τύπου, Στατιστικές φυσικής κίνησης πληθυσμού*, Πειραιάς

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), *Παιδική και Νεανική Βία μέσα από τα Μάτια των Γονέων II*, Αθήνα, 2011

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, *Συμπεράσματα της Προεδρίας*, Βρυξέλλες, 2000

Gutenberg, (1977), *«Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών»*, Κοινωνιολογική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Ιωσηφίδης Θ., (2008), *«Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες»*, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική

Ιωσηφίδης, Θ – Σπυριδάκης, Ε. (επιμ.), (2006), *«Ποιοτική κοινωνική έρευνα. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων»*, Αθήνα: Κριτική

Κακαβούλη, Α. (1994), *«Ηθική ανάπτυξη και αγωγή»*. Τόμος Β', Αθήνα, Έκδοση του συγγραφέα

Λαρίου-Δρεττάκη Μ., (1993) *Η εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και παράγοντες που σχετίζονται μ' αυτήν*, Εκδόσεις Γρηγόρη

Μυλωνάς Θ. (1992), *«Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς»*, Εκδόσεις Γρηγόρης

Μυλωνάς Θ. (1998), *«Κοινωνιολογία της ελληνικής εκπαίδευσης»*, Εκδόσεις Gutenberg

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2006): *Η μαθητική διαρροή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση(Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ)*, Αθήνα

Παλαιοκρασάς Σ., Ρουσέας Π., Βρετάκου Β.: *«Η γυμνασιακή σχολική διαρροή στην Ελλάδα: Ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία, Στα πρακτικά ευρωπαϊκού συμποσίου για τη σχολική αποτυχία»*, Αθήνα 8-10 Δεκεμβρίου 1996

Παλαιοκρασάς Σ., Ρουσέας Π., Βρετάκου Β.: *Μαθητική Διαρροή και Αγορά Εργασίας*, Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Παλαιοκρασάς Στ., κ.α., 2001, Έρευνα: *«Μαθητική διαρροή στο Γυμνάσιο»*, Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Παναγιωτάκος Δημ., (2011), *«Μεθοδολογία της έρευνας και της ανάλυσης δεδομένων για τις επιστήμες της υγείας»*, Β΄ έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Διόνικος

Παν/μιο Πελ/σου, *Πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις της σχολικής διαρροής σε τοπικό επίπεδο, Ζητήματα συμμετοχής σε πολιτικούς θεσμούς και ένταξης στην αγορά εργασίας*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς

Παπός Αθαν., (1998), *«Διαπολιτισμική παιδαγωγική και Διδακτική Α΄»*, Αθήνα

Παπασταμάτης Α., (2010), *Εκπαίδευση ενηλίκων*, Εκδόσεις Σιδέρη

Παπαθεοφίλου, Ρ., Βοσνιάδου, Στ. (επιμ.) (1998) *“Η εγκατάλειψη του σχολείου”*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Παπαϊωάννου Α., Θεοδωράκης Ι., Γούδας Μ., *«Για μία καλύτερη φυσική αγωγή»* κεφ.16, *«Τεχνικές συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα»*, (σελ.341-364), Θεσ/νικη, Εκδόσεις Χριστοδουλίδη

Πηγιάκη Π., (2006), *«Δημοκρατική-κριτική εκπαιδευτική καινοτομία, Μαθήματα από το σχολείο δεύτερης ευκαιρίας»*, 1^η έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρης

Συμεού Λ., *Εγκυρότητα και αξιοπιστία στην ποιοτική έρευνα: το παράδειγμα μιας έρευνας για τη συνεργασία σχολείου-οικογένειας*, 9^ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου

Σκούρτου Ε., Βρατσάλης Κ., Γκόβαρης Χ.,(2004) *Μετανάστευση στην Ελλάδα και Εκπαίδευση: Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης – Προκλήσεις και Προοπτικές Βελτίωσης*, Παν/μιο Αιγαίου

Σκουμπουρδή Χ., Καφούση Σ.,(αρθ.) *«Διακοπή φοίτησης σε σχέση με το φύλο των μαθητών και τη μαθηματική τους επίδοση»*, Παν/μιο Αιγαίου

Σταμέλος Γ., (2002), *«Προσπάθεια ιχνηλασίας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος» γ΄*, Αθήνα, Εκδόσεις Ψηφίδα

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων, (2006), *«Εκπαίδευση ενηλίκων στην Ελλάδα»*, Αθήνα

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2006), *«Η μαθητική διαρροή στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ)»*, Αθήνα

Χατζοπούλου, Ειρήνη. (2000). *Προβλήματα συμπεριφοράς εφήβων μαθητών Α΄ Γυμνασίου που παρουσιάζουν σχολική αποτυχία και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Πρόγραμμα Ψυχολογίας, Πτυχιακή Εργασία

Χρυσάκης Μ., (2005), *«Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαιδευτικές ανισότητες, Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*, Τόμος Α, Εθνικό Κέντρο Ερευνών, Εκδόσεις ΕΚΚΕ, Αθήνα

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

European Commission, 2001, «Second chance schools: *The results of a European Pilot Project*», Brussels.

Janosz M, Le Blanc M, Boulerice B, Richard E. (2000) *Predicting different types of school dropout: A typological approach on two longitudinal samples*, *Journal of Educational Psychology*, vol. 92, no 1, σελ. 171).

Kritikos E., Ching C., *Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers* (Ref. DG EAC 38/04), GHK, 2005

Viadero D., *The dropout dilemma. Research hindered by lack of uniform way to count students who quit school*, Education Week, February 7, 2001

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Αναγνωστοπούλου Μ., «Οι διαπροσωπικές σχέσεις εκπαιδευτικών – μαθητών στο ολοήμερο σχολείο»

http://www.pischools.gr/download/programs/Oloimero/oloimero_03_05/eishghseis_hmer_05/eis_Anagnostopoulou2.pdf

ΑΣΠΑΙΤΕ, «Πρόληψη της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου», Αναφορά για την εθνική κατάσταση, Πάτρα

http://schoolinclusion.pixel-online.org/files/national_report/National_Report_GR_GR.pdf

Γιαβρίμης Π., 2007, «Σχολική αποτυχία :ένα βήμα προς τον κοινωνικό αποκλεισμό»

http://epapanis.blogspot.com/2007/09/blog-post_2612.htm

«Αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής», Διακρατική Αναφορά
http://schoolinclusion.pixelonline.org/files/transnational_report/Transnational_Report_GR.pdf

Ζουγανέλη Α., «Σχολεία δεύτερης ευκαιρίας και Τοπική Ανάπτυξη, Συσχέτιση λειτουργίας ΣΔΕ και Αναβάθμισης Επαγγελματικής Απασχόλησης εκπαιδευομένων σε αυτά», Διπλωματική Εργασία Α.Π.Θ.
http://estia.hua.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/1175/1/Zouganeli_Anna.pdf

Ι.ΔΕ.ΚΕ (Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων)
www.ideke.edu.gr

European Commission
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

Ευρωπαϊκό Δίκτυο Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας
www.e2c-europe.org

Μάνθου Χρύσα, «Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας: Μία εκπαιδευτική πρόκληση»
<http://ipeir.pde.sch.gr/educonf/2/03SihronoSholioPP/manthou/manthou.pdf>

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2000, «Μαθητική Διαρροή στο Γυμνάσιο»
http://www.pi-schools.gr/programs/par/drop_2000.htm

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 1994, «Η Γυμνασιακή διαρροή στην Ελλάδα, Ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία»
http://www.pi-schools.gr/programs/par/dropout_1994.pdf

Παπάνης Ε., Γιαβρίμης Π., «Κοινωνιολογικές διαστάσεις της σχολικής αποτυχίας»
www.fa3.gr/arthra/35-school_failure-sociologically.htm

Τσαρούχας Κ., (2002), «Η φτώχεια διώχνει τα παιδιά από το σχολείο», άρθρο από την εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ
<http://www.tovima.gr/relatedarticles/article/?aid=143364>

American psychological Association, *Facing the school dropout dilemma*

<http://www.apa.org/pi/families/resources/school-dropout-prevention.aspx#>

Early school leavers and the dropout issue in Europe

<https://notendur.hi.is/jtj/greinar/Back%20on%20track%20JTJ%20og%20Stella%202005.pdf>

The drop out dilemma

<http://www.carleton.edu/departments/educ/vote/pages/thedropoutdilemma.html>